

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ

**Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και Εκπαίδευση: Ο ρόλος
τους στη διαμόρφωση του εαυτού κατά την εφηβεία.**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Χατσατουριάν Άννα

ΑΜ: 0321Μ015

Αθήνα 2023

Τριμελής επιτροπή

Καντζάρα Βασιλική, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Κωνσταντοπούλου Χριστιάνα, Αφυπ. Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Λυδάκη Άννα, Ομότιμη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Άννα Χατσατουριάν, 2023

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής έρευνας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς το συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Ευχαριστίες

Πριν ξεκινήσω την παρουσίαση της διπλωματικής μου εργασίας θα ήθελα να ευχαριστήσω όσους ανθρώπους συμμετείχαν με τον έναν ή τον άλλο τρόπο στη διεξαγωγή και ολοκλήρωση της.

Καταρχάς, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλα τα άτομα που συμμετείχαν στην παρούσα έρευνα καθώς και όσα παιδιά με βοήθησαν μετά τις συνεντεύξεις, να γνωρίσω φίλους τους που μπορούσαν να λάβουν μέρος στην έρευνα, δείχνοντας μου έτσι το ενδιαφέρον τους να ενισχύσουν την έρευνα μου. Έπειτα, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς των παιδιών, οι οποίοι εξ αρχής ήταν πρόθυμοι να δώσουν την συγκατάθεση τους, δείχνοντας μου εμπιστοσύνη. Πάνω από όλα θα ήθελα να ευχαριστήσω την αδερφή μου Χριστίνα, η οποία πιστεύει πάντα σε εμένα, αλλά και τους γονείς και φίλους μου για την στήριξη τους στο εγχείρημα μου. Ακόμη, θα ήθελα να ευχαριστήσω ένα ξεχωριστό άτομο, τον φίλο μου Τάσο που ήταν δίπλα μου και με βοηθούσε να συνεχίσω. Τέλος, ευχαριστώ τα άτομα που γνώρισα και έχω πλέον στη ζωή μου από το μεταπτυχιακό, τις δυο καλές μου φίλες, Αντωνάκη Μαρία και Αλεξάνδρου Μαρία καθώς και τον Μπουτσικάρη Γιώργο που με συμβούλευε πριν ακόμη περάσω τις εισαγωγικές εξετάσεις του μεταπτυχιακού.

Παράλληλα, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους καθηγητές του Μεταπτυχιακού προγράμματος για την καθοδήγηση, την προθυμία και την εξαιρετική συνεργασία. Μέσα από τα μαθήματα τους ανακάλυπτα κάθε φορά κάτι νέο που μου κινούσε το ενδιαφέρον να συνεχίσω τη μελέτη, και να αγαπήσω την έρευνα. Θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα την κυρία Καντζάρα την επιβλέπουσα μου, η οποία από το πρώτο έτος του μεταπτυχιακού, μας εμπιστεύθηκε και μας παρότρυνε να συμμετέχουμε στο 8^ο Συνέδριο της ΕΚΕ, δίνοντας μας την ευκαιρία να κάνουμε τα πρώτα μας ερευνητικά βήματα και να ανακαλύψουμε έναν νέο κόσμο. Μετά από αυτή τη συνεργασία ήμουν σίγουρη ότι η διπλωματική μου έρευνα θα ήθελα να διεξαχθεί μαζί της. Την ευχαριστώ για μια ακόμη εξαιρετική συνεργασία, τη βοήθεια, τα σχόλια και το ενδιαφέρον της.

Ακόμη, θα ήθελα να ευχαριστήσω την Δρ. Τσικνάκου Ελένη, η οποία μας βοήθησε σε συνεργασία με την κυρία Καντζάρα, να βρούμε τα πατήματα μας και μας ώθησαν να κάνουμε τα πρώτα μας βήματα στην έρευνα. Βέβαια, την ευχαριστώ για τη προθυμία της να με βοηθήσει όσες φορές χρειάστηκα την άποψη της για κάποιο ζήτημα με την διπλωματική μου έρευνα. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τα υπόλοιπα μέλη της τριμελούς επιτροπής, την Κωνσταντοπούλου Χριστιάνα, Αφυπ. Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου και την Λυδάκη Άννα, Ομότιμη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου, για το ενδιαφέρον που μου έδειξαν εξ αρχής αλλά και για την αποδοχή της υποστήριξης της εργασίας.

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2023

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	3
Περίληψη.....	7
1 Εισαγωγή	9
Α' Μέρος: Σχεδιασμός της έρευνας	13
2 Θεωρητικό πλαίσιο	13
2.1 Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης	13
2.1.1 Web 2.0: Η Δεύτερη Γενιά του Διαδικτύου	13
2.1.2 Κοινωνικός χώρος.....	16
2.1.3 Προσωπικό μαθησιακό περιβάλλον (PLE) και Αυτορρυθμιζόμενη μάθηση	17
2.1.4 Γεφύρωση Τυπικής και Άτυπης μάθησης	19
2.2 Εκπαίδευση.....	20
2.2.1 Μορφές εκπαίδευσης: Τυπική και Άτυπη	20
2.2.2 Κρυφό Αναλυτικό Πρόγραμμα (Hidden Curriculum)	21
2.3 Εαυτός-Ταυτότητα	22
2.3.1 Η θεωρία των Mead και Hargreaves	22
2.3.2 Η Δραματουργική προσέγγιση του Goffman	24
2.3.3 Erikson: Ταυτότητα εναντίον συγχύσεως των ρόλων.....	26
2.3.4 Giddens: Νεωτερικότητα και ταυτότητα.....	27
2.4 Κοινωνικά Δίκτυα και Επιδράσεις.....	28
2.4.1 Η σχολική τάξη ως κοινωνικό σύστημα.....	29
2.4.2 Η ομάδα των συνομηλίκων	30
2.4.3 Εικονικές Κοινότητες και το αίσθημα του «Ανήκειν»	32
2.4.4 Εικονική Πραγματικότητα.....	34
3 Μεθοδολογία και Σχεδιασμός της Έρευνας	37
3.1 Θεωρία της Συμβολικής Αλληλεπίδρασης/Διαντίδρασης.....	37
3.1.1 Η προσέγγιση του Erving Goffman	38
3.2 Σχεδιασμός Έρευνας	39
3.2.1 Σκοπός της έρευνας.....	39
3.2.2 Στάδια Έρευνας.....	40
3.3 Μέθοδοι Έρευνας.....	41
3.3.1 Ποιοτική Έρευνα.....	41
3.3.2 Επιλογή υποκειμένων της έρευνας	43
3.3.3 Τόπος Έρευνας.....	45

3.4	Προβληματισμοί κατά τη διεξαγωγή της έρευνας.....	45
B' Μέρος: Αποτελέσματα της έρευνας		47
4	Η χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης από τους εφήβους	47
4.1	Social Media	47
4.1.1	Ο «ορισμός»	47
4.1.2	Οι εφαρμογές που κυριαρχούν	51
4.1.3	Οι ώρες ενασχόλησης.....	54
4.1.4	Δημόσιο και Ιδιωτικό προφίλ	57
4.1.5	Οι Θεατές και Δημιουργοί περιεχομένου	59
4.2	Η παρουσίαση του εαυτού.....	61
4.2.1	Ανάρτηση (post).....	61
4.2.2	Σχόλια (Comments).....	65
4.3	Η Επικοινωνία.....	68
4.3.1	Επαφές με φίλους.....	68
4.3.2	Δημιουργία νέων σχέσεων.....	70
4.3.3	Σύνδεση με διάσημα πρόσωπα	72
4.4	Περίληψη	73
5	Τα «νέα» πρότυπα των εφήβων	77
5.1	Οι επιδράσεις των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης.....	77
5.1.1	Μουσική	77
5.1.2	Μόδα	80
5.1.3	Αθλητισμός.....	82
5.1.4	Πολιτικά και Κοινωνικά ζητήματα	85
5.1.5	Κοινά ενδιαφέροντα με φίλους.....	88
5.2	Περίληψη	90
6	Η σημασία της Εκπαίδευσης και των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης για τους νέους	93
6.1	Η Εκπαίδευση	93
6.1.1	Ο «ορισμός»	93
6.1.2	Απορίες των μαθητών	95
6.1.3	Δυνατότητες βελτίωσης.....	97
6.1.4	Σχολείο versus Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης (Social Media)	103
6.2	Το μέλλον	105
6.2.1	Νέες ευκαιρίες	105
6.2.2	Ένα αύριο χωρίς τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης (Social Media)	108

6.3	Περίληψη	110
7	Συμπεράσματα της Έρευνας.....	113
8	Αντί Επιλόγου.....	123
	Βιβλιογραφία	125
	Παράρτημα	129

Περίληψη

Λαμβάνοντας υπόψιν ότι οι νέοι της σύγχρονης εποχής περιστοιχίζονται από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης – καθώς καταλαμβάνουν ένα ευρύ φάσμα της καθημερινότητας τους, τόσο στην εκπαίδευση, την ενημέρωση όσο και στην ψυχαγωγία – μοιάζει αναπόφευκτη η δημιουργία μιας σχέσης εξάρτησης και επιρροής από αυτά. Ο σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η αναζήτηση και η μελέτη της σχέσης που έχουν και αναπτύσσουν οι έφηβοι με τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Οι βασικοί στόχοι της έρευνας είναι, η διερεύνηση των διάφορων προτύπων που προβάλλονται από τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης ως προς τη διαμόρφωση της συμπεριφοράς και της κοινωνικής ταυτότητας των εφήβων ενώ παράλληλα, τίθεται στο προσκήνιο ο ρόλος που έχει η Εκπαίδευση στη σημερινή εποχή σύμφωνα με την οπτική των εφήβων.

Για την διερεύνηση του παραπάνω θέματος έχει επιλεγθεί η ποιοτική έρευνα βασισμένη στη θεωρία της συμβολικής διαντρίδρασης καθώς η έρευνα επιχειρεί να αναδείξει τον εαυτό και την ταυτότητα που κατασκευάζει ο έφηβος μέσα από τη χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης. Σε πρώτο επίπεδο παρουσιάζεται η βιβλιογραφική μελέτη, η οποία έχει προηγηθεί και θα παρέχει το θεωρητικό πλαίσιο για την διεξαγωγή της έρευνας, θέτοντας έτσι εξ αρχής κάποιες θεματικές και έννοιες που είναι σημαντικό να μελετηθούν. Συγκεκριμένα, θα παρουσιαστούν οι θεωρίες και οι μελέτες που αφορούν τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, την Εκπαίδευση καθώς και οι προσεγγίσεις σχετικά με τον εαυτό-ταυτότητα και την επιρροή.

Παρουσιάζονται τα δεδομένα και τα ευρήματα των συνεντεύξεων -που βασίζονται σε ημιδομημένες ερωτήσεις- με τους εφήβους ηλικίας 11 έως 17 ετών με βασικό στόχο τη διερεύνηση των συνιστωσών πλευρών του φαινομένου, όπως και η αποκωδικοποίηση και η κατανόηση συμπεριφορών και ταυτοτήτων της υπό μελέτης κατηγορίας εφήβων.

Παρατηρείται ότι ο εαυτός και η ταυτότητα των νέων διαμορφώνονται από τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, τα οποία αποτελούν ένα νέο κοινωνικό-ψηφιακό χώρο που έχουν δημιουργήσει οι νέοι για να επικοινωνούν και να αλληλεπιδρούν. Οι επιδράσεις που δέχονται βέβαια δεν είναι αποκλειστικά από τα Social Media καθώς σημαντικό ρόλο έχουν και οι ομάδες «ομοιών» στις οποίες φαίνεται να ανήκουν. Το αποτέλεσμα που προκύπτει μέσα από αυτήν την έρευνα είναι ότι οι έφηβοι παίρνουν στοιχεία από την καθημερινότητα τους και τα εισάγουν στο «νέο» ψηφιακό χώρο που αναπτύσσουν κοινωνικές σχέσεις. Ουσιαστικά τα παιδιά, φαίνεται να έχουν φτιάξει μια νέα πραγματικότητα.

Τέλος, το σχολείο το οποίο ταυτίζεται σύμφωνα με τους εφήβους με την εκπαίδευση, αποτελεί ένα πλαίσιο το οποίο δημιουργεί ανάμεικτα συναισθήματα -χαράς προσφέροντας μόρφωση και απογοήτευσης ως προς το τρόπο λειτουργίας-, με αποτέλεσμα να τίθενται από τους ίδιους προτάσεις αλλαγής και βελτίωσης.

Λέξεις-Κλειδιά: Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, Εκπαίδευση, εαυτός, ταυτότητα, κοινωνικά δίκτυα, επίδραση

Social media and Education: Their role in the shaping of the self during adolescence.

Chatsatourian Anna

Abstract

Considering that young people of the contemporary era are surrounded by social media - as these cover a wide range of their everyday life, both in education, information and entertainment - it seems inevitable that a relationship of dependence and influence on them is created. The purpose of this research is to explore and study the relationship that adolescents have and develop with Social Media. The main objectives of the research are to investigate the various patterns projected by Social Media in terms of shaping the behavior and social identity of adolescents, while at the same time, the role of Education in today's world according to the adolescents' perspective is brought to the fore.

Qualitative research based on the theory of symbolic interaction has been chosen to investigate the above social phenomenon as the research attempts to highlight the self and the identity constructed by the adolescent through the use of Social Media. At first, the literature study is presented, providing the theoretical framework for conducting the research, thus setting from the beginning some themes and concepts that are important to study. Specifically, the theories and studies related to Social Media, Education and approaches to self-identity and influence will be presented.

The data and findings of the interviews - based on semi-structured questions - with adolescents aged 11 to 17 years old are presented, with the main aim of exploring the component aspects of the phenomenon, as well as decoding and understanding behaviors and identities of the adolescents under study.

It is observed that young people's self and identity are shaped by Social Media, which constitute a new social-digital space created by young people to communicate and interact. The influences they receive are of course not exclusively from Social Media as the "peer" groups to which they appear to belong also play an important role. The result that emerges through this research is that adolescents take elements from their everyday life and bring them into the "new" digital space where they develop social relationships. In essence, children seem to have created a "new" reality.

Finally, the school, which according to adolescents is identified with education, is an environment that creates mixed feelings -joy by providing education and disappointment in the way it operates- and as a result they suggest changes and improvements.

Keywords: Social Media, Education, self, identity, social networks, influence

1 Εισαγωγή

Η παρούσα έρευνα πραγματοποιείται στα πλαίσια εκπόνησης διπλωματικής εργασίας στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών της «Κοινωνιολογίας» του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Ο σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η αναζήτηση και η μελέτη της σχέσης που έχουν οι έφηβοι με τη τεχνολογία και κυρίως τη σχέση που αναπτύσσουν με τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Πρόκειται για μια ποιοτική έρευνα με ημιδομημένες συνεντεύξεις σε εφήβους ηλικίας 11 έως 17 ετών.

Η πρόσφατη έρευνα που έκανα στα πλαίσια του 8ου συνεδρίου της ΕΚΕ, έχοντας ως αφετηρία τη θεωρία του Berger και Luckmann (2003) σχετικά με την κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας είχε ως σκοπό να αναδείξει τον τρόπο με τον οποίο κατασκευάζεται και προβάλλεται η ζωή των influencers στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και τελικά ποια από αυτά τα προβαλλόμενα στοιχεία ταυτίζονται με την καθημερινή ζωή όσων την «εκθέτουν». Τα αποτελέσματα που προέκυψαν ανέδειξαν πως οι influencers -χρήστες των Social Media με μεγάλο αριθμό ακολούθων συνήθως, οι οποίοι έχουν τη δύναμη να επηρεάσουν τις αγοραστικές αποφάσεις των άλλων λόγω της «εξουσίας», των γνώσεων, της θέσης και της σχέσης τους με το κοινό- στις περισσότερες περιπτώσεις προσπαθούσαν να παρουσιάσουν έναν «καλύτερο» εαυτό, προετοιμάζοντας την εικόνα που θα προβάλλουν-ενισχύοντας έτσι και την θεωρία του Goffman (2006) περί διαχείρισης των εντυπώσεων- καθώς γνώριζαν την ισχύ που μπορεί να έχουν στο κοινό τους, ενώ λίγοι ήταν αυτοί που δρούσαν αυθόρμητα.

Αυτή η έρευνα σε συνδυασμό με πολλές δημοσιεύσεις και έρευνες που διεξάγονται τα τελευταία χρόνια έχοντας στο επίκεντρο τους τη χρήση του διαδικτύου και τις αρνητικές συνέπειες που μπορεί να έχουν στους νέους, προτείνοντας μάλιστα πολλές φορές και λύσεις για την «απεξάρτηση» τους από τις νέες τεχνολογίες, οδήγησαν στην ανάγκη να μελετηθεί και διερευνηθεί το εξής ζήτημα: με ποιους τρόπους τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης κατασκευάζουν και διαμορφώνουν τον εαυτό και την ταυτότητα ενός εφήβου; Η παρούσα έρευνα ξεκίνησε με την προοπτική να μελετήσει τα διάφορα πρότυπα που προβάλλονται από τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης ως προς τη διαμόρφωση της συμπεριφοράς και της κοινωνικής ταυτότητας των εφήβων ενώ παράλληλα, τέθηκε στο προσκήνιο ο ρόλος που έχει η Εκπαίδευση στη σημερινή εποχή σύμφωνα με την οπτική των εφήβων.

Το θέμα προς μελέτη είναι ιδιαίτερα σημαντικό διότι εξετάζει τη σχέση των εφήβων με τη τεχνολογία και πιο συγκεκριμένα με το κινητό τηλέφωνο το οποίο αποτελεί το βασικό εργαλείο που τους συνδέει με τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Στην παρούσα έρευνα στόχος μας είναι, η διερεύνηση του ρόλου των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης στη διαμόρφωσή του εαυτού των εφήβων, παρόλα αυτά η έννοια του ρόλου σε αυτήν την έρευνα δεν ταυτίζεται με την κοινωνιολογική θεωρία. Σύμφωνα με τους Berger και Luckmann (2003, σ. 140-150) ο ρόλος είναι η επιτέλεση μιας πράξης, ή μιας μορφής πράξης από ένα δρών υποκείμενο όπως αυτή προβλέπεται από την τυπολογία που ορίζεται για συγκεκριμένες πράξεις και υποκείμενα από έναν θεσμό. Είναι ιδιαίτερα σημαντική η συμβολή του στη διατήρηση της διαλεκτικής σχέσης κοινωνίας -ατόμου διότι ενσωματώνει το θεσμό στην ατομική εμπειρία.

Για αυτό το λόγο προτίμησα να βρω ερμηνείες της έννοιας «ρόλος», στις οποίες θα μπορούσε να βασιστεί η παρούσα έρευνα. Σύμφωνα με την ερμηνεία των Τεγόπουλο και Φυτράκη (1997, σ. 1010) παρουσιάζεται στο λεξικό τους, ότι ο ρόλος είναι συμβολή σε κάποιο έργο, η διαμόρφωση μιας κατάστασης και η συμμετοχή σε κάποια ενέργεια. Αντίστοιχα, ο Κριαράς (1995, σ. 1202) στο λεξικό του ερμηνεύει τον «ρόλο» ως τη σημασία που έχει κάποιος ή κάτι στη μορφή που παίρνει μια κατάσταση, η λειτουργία που επιτελεί καθώς και η επιρροή που ασκεί σε αυτήν.

Ο ρόλος και η επιρροή σε αυτό το σημείο φαίνεται να συνδέονται, αλλά είναι σημαντικό να ξεκαθαριστεί ότι η επιρροή στη παρούσα έρευνα δεν έχει ως σκοπό να διερευνήσει το βαθμό επιρροής -σε ποσοστά- αλλά την επίδραση που δέχονται οι έφηβοι από τις διάφορες μορφές δικτύων, ομάδων, συνδέσεων που κυριαρχούν στην καθημερινότητά τους. Με τις αλλαγές, που παρατηρούνται στις διαπροσωπικές σχέσεις των νέων τίθεται το ερώτημα, αν τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης παίζουν κομβικό ρόλο στις αλλαγές αυτές και αν έρχονται να αντικαταστήσουν τον ρόλο της εκπαίδευσης, αναλαμβάνοντας αυτά με την σειρά τους τον δραστικό ρόλο της διαμόρφωσης του εαυτού και του χαρακτήρα των εφήβων. Στόχος είναι να έρθουν στην επιφάνεια νέα δεδομένα, ώστε να διευρύνουν το πεδίο της κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης.

Πολλοί ομιλούν για την αρνητικές συνέπειες που έχει η υπερβολική χρήση του κινητού τηλεφώνου και του διαδικτύου από τα παιδιά, καθώς δεν υπάρχει ο κατάλληλος έλεγχος ως προς τις επιλογές των ιστοσελίδων που θα επισκεφτούν αλλά και των ηλεκτρονικών παιχνιδιών που θα επιλέξουν να παίξουν. Σύμφωνα με διεθνή έρευνα¹ που πραγματοποιήθηκε τον Ιανουάριο του 2023, τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης φαίνεται να έχουν πολλούς ενεργούς μηνιαίους χρήστες σε εφαρμογές που σχετίζονται με την επικοινωνία. Έχει ενδιαφέρον λοιπόν μέσα από την παρούσα έρευνα να αναδείξουμε την οπτική των νέων σχετικά με το ρόλο που παίζουν τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης στη ζωή τους.

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποτελείται από 8 κεφάλαια. **Το δεύτερο κεφάλαιο** περιλαμβάνει το θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας βασισμένο στη μελέτη της βιβλιογραφίας. Ειδικότερα, παρουσιάζονται οι θεωρίες και οι μελέτες που αφορούν τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, την Εκπαίδευση καθώς και οι προσεγγίσεις σχετικά με τον εαυτό-ταυτότητα και τις επιδράσεις των κοινωνικών δικτύων. Με αυτόν τον τρόπο έχουμε τις βάσεις στις οποίες θα στηριχτεί η έρευνα μας, ώστε να συγκρίνουμε στην πορεία αν οι θεωρίες που καταγράφονται αντιστοιχούν, ενισχύονται ή απορρίπτονται από τα ερευνητικά μας δεδομένα.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεθοδολογία που ακολουθήσε η έρευνα, για να απαντηθούν τα ερωτήματα που είχαν τεθεί εξ αρχής. Παρουσιάζεται, δηλαδή, η θεωρία της συμβολικής διαντίδρασης, εστιάζοντας στην προσέγγιση του Erving Goffman σχετικά με την παρουσίαση του εαυτού. Παράλληλα, περιγράφονται τα στάδια και ο σκοπός της παρούσας ποιοτικής έρευνας, καθώς και κάποια επιμέρους σημαντικά

¹ <https://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/>

στοιχεία, όπως είναι ο τρόπος, ο τόπος αλλά και τα κριτήρια επιλογής των υποκειμένων που συμμετείχαν.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της ποιοτικής έρευνας, τα ευρήματα που προήλθαν μέσα από τις συνεντεύξεις με τους εφήβους όσον αφορά τη χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης στην καθημερινότητα τους. Συγκριμένα, παρουσιάζονται οι προτιμήσεις, οι ώρες ενασχολήσεις και οι τρόποι διαχειρίσεις τους. Ακολουθεί η υποενότητα που αφορά την παρουσίαση του εαυτού και η επικοινωνία που αναπτύσσεται στα Social Media, διακρίνοντας τα χαρακτηριστικά και τις νέες δυνατότητες γνωριμίας ανθρώπων.

Στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της ποιοτικής έρευνας όσον αφορά τα πρότυπα που προβάλλονται στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Αναπτύσσοντας τις επιδράσεις που μπορεί να δέχονται σε διάφορους τομείς, όπως είναι η μουσική, η μόδα, ο αθλητικός, οι πολιτικές και κοινωνικές θέσεις. Σημαντικό ρόλο φυσικά έχουν και οι φιλικές σχέσεις οι οποίες με τη σειρά τους μπορούν να επηρεάζουν τους νέους.

Στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της ποιοτικής έρευνας σχετικά με την σημασία που έχουν τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και η Εκπαίδευση για τους νέους. Θα παρουσιαστούν αναλυτικά, οι απόψεις των εφήβων για την Εκπαίδευση στην Ελλάδα καθώς και οι δυνατότητες βελτίωσης που προτείνουν τα παιδιά, υποστηρίζοντας τη χρήση νέων τεχνολογιών. Τέλος, θα αναφερθούν οι απόψεις τους για τις ευκαιρίες που θεωρούν ότι τους προσφέρουν τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και τι θα άλλαζε στη ζωή τους αν δεν υπήρχαν πια.

Στο έβδομο κεφάλαιο παρατίθενται τα συμπεράσματα της έρευνας όσον αφορά τη διαμόρφωση του εαυτού και της ταυτότητας των νέων στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, τα οποία αποτελούν ένα νέο κοινωνικό-ψηφιακό χώρο που έχουν δημιουργήσει οι νέοι για να επικοινωνούν και να αλληλεπιδρούν. Παράλληλα, παρουσιάζονται τα συμπεράσματα που αφορούν την Εκπαίδευση, έχοντας στο επίκεντρο το σχολείο.

Στο όγδοο και τελευταίο κεφάλαιο παρουσιάζουμε τις εντυπώσεις μας από τη συνολική έρευνα που διεξήγαμε κατά τη διάρκεια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος της Κοινωνιολογίας.

Α' Μέρος: Σχεδιασμός της έρευνας

2 Θεωρητικό πλαίσιο

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο θα ασχοληθούμε με το θεωρητικό πλαίσιο της παρούσας έρευνας. Στην πρώτη υποενότητα θα ασχοληθούμε με χαρακτηριστικά που διακρίνουν τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Ακολουθεί, η παρουσίαση του ψηφιακού κοινωνικού χώρου, η σημασία της κοινωνικής απόστασης και της εγγύτητας στις ανθρώπινες σχέσεις σύμφωνα με τις θεωρίες του Simmel. Θα παρουσιαστούν ακόμη, έρευνες οι οποίες υποστηρίζουν την ανάπτυξη του Προσωπικού Μαθησιακού Περιβάλλοντος (PLE) και μπορούν να οδηγήσουν στην γεφύρωση της Τυπικής και Άτυπης εκπαίδευσης.

Στη δεύτερη υποενότητα, θα ασχοληθούμε με την έννοια της Εκπαίδευσης μέσα από την κοινωνιολογική οπτική, αναλύοντας την Τυπική αλλά και με την Άτυπη μορφή της. Συνακόλουθα, θα αναφερθούμε στο κρυφό αναλυτικό πρόγραμμα καθώς ένας βασικός μας στόχος είναι να αποφανθεί η επίδραση που μπορεί να έχει η άτυπη εκπαίδευση όσον αφορά τη διαμόρφωση της συμπεριφοράς στους μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Στην τρίτη υποενότητα, θα αναφερθούμε στη θεωρία του Mead και του Hargreaves η οποία μας βοηθά να κατανοήσουμε τον ρόλο της γλώσσας και των προσδοκιών των άλλων ως προς τη διαμόρφωση του εαυτού. Στη συνέχεια θα αναπτύξουμε τη θεωρία του Goffman, η οποία μας δίνει εργαλεία για να εξετάσουμε πως παρουσιάζουμε τον εαυτό μας στο κοινωνικό περιβάλλον και πως αναλαμβάνουμε κοινωνικούς ρόλους. Επιπρόσθετα, θα αναφερθούμε στη θεωρία του Erikson, ο οποίος επικεντρώνεται στις φάσεις ανάπτυξης του ατόμου. Τέλος, θα παρουσιαστεί η θεωρία του Giddens, ο οποίος εξετάζει την επίδραση της νεωτερικότητας και των κοινωνικών μεταβολών στη διαμόρφωση της ταυτότητας.

Στην τέταρτη υποενότητα, θα παρουσιαστεί η θεωρία του Parsons όσον αφορά τη Σχολική Τάξη ως κοινωνικό σύστημα αλλά και την Ομάδα των «Όμοιων». Ακόμη, θα αναφερθούμε στις Εικονικές Κοινότητες που διαμορφώνονται στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης καθώς και τις δυνατότητες και τις συνέπειες της Εικονικής Πραγματικότητας, καθώς αποτελεί ένα φαινόμενο το οποίο φαίνεται να αποκτά ιδιαίτερη ισχύ στη ζωή των νέων.

2.1 Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης

2.1.1 Web 2.0: Η Δεύτερη Γενιά του Διαδικτύου

Ο όρος Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης (Social Media) χρησιμοποιείται στον 21^ο αιώνα για να ορίσει ευρέως μια ποικιλία ιστότοπων και διαδικτυακών εφαρμογών που επιτρέπουν στους χρήστες να δημιουργούν και να συμμετέχουν σε διάφορες κοινότητες μέσω λειτουργιών που δίνουν έμφαση στις κοινωνικές πτυχές του Διαδικτύου όπως είναι η επικοινωνία, η συνεργασία, η δημιουργική έκφραση, η κοινή χρήση, η

δημοσίευση και η αλληλεπίδραση (Dabbagh & Kitsantas, 2012· Mao, 2014· Selwyn & Stirling, 2016).

Τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης (Social Media) ανήκουν στην δεύτερη γενιά του Διαδικτύου, γνωστού ως Web 2.0 το οποίο εμφανίστηκε το 2006 διαδεχόμενο το Web1.0 (Dabbagh & Kitsantas, 2012) και χρησιμοποιείται αυτή τη στιγμή παγκοσμίως. Αυτή η νέα έκδοση του Διαδικτύου (Web 2.0) έχει καταστήσει εξαιρετικά απλή όσον αφορά τη συλλογή, τη δημιουργία και τη διανομή τεράστιων ποσοτήτων δεδομένων από τους χρήστες. Το καλύτερο μάλλον χαρακτηριστικό του Web 2.0 είναι ότι επιτρέπει στους χρήστες να δημιουργούν περιεχόμενο και να το διανέμουν σε παγκόσμια δίκτυα με αποτέλεσμα να αποτελεί κυρίαρχο κομμάτι της καθημερινότητας των σύγχρονων ανθρώπων.

Τα κύρια χαρακτηριστικά των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης περιλαμβάνουν διασυνδέσεις με άλλους χρήστες μέσω συνδέσμων και ροών ειδήσεων, καθώς και κοινή χρήση περιεχομένου που δημιουργείται από χρήστες (π.χ. φωτογραφίες, αξιολογήσεις, βίντεο). Οι ιστοσελίδες μπορούν να ενημερώνονται δυναμικά και να ενσωματώνουν συνεχώς νέο περιεχόμενο (π.χ. ενσωμάτωση βίντεο) ενώ παράλληλα πολλές είναι οι εφαρμογές καθώς και οι πλατφόρμες οι οποίες αυξάνονται σταδιακά και σημαντικά προσφέροντας νέες δυνατότητες στους χρήστες.

Παραδείγματα Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης περιλαμβάνουν ιστότοπους κοινωνικής δικτύωσης (π.χ. Facebook)- wikis (π.χ. wikispaces)- υπηρεσίες διαμοιρασμού πολυμέσων (π.χ. Youtube)- εργαλεία blogging (π.χ. Blogger)- υπηρεσίες micro-blogging (π.χ. Twitter)- εργαλεία διαχείρισης βιβλιογραφίας (π.χ. Zotero)- εργαλεία διαμοιρασμού παρουσιάσεων (π.χ. SlideShare) (Gruzd κ.ά., 2012)- τη δυνατότητα επεξεργασίας και κοινοποίησης φωτογραφιών στους ακολούθους τους (π.χ. Instagram) - δημιουργία και κοινοποίηση βίντεο μικρής διάρκειας (π.χ. TikTok)- ιστόχωρους επαγγελματικής κοινωνικής δικτύωσης (π.χ. LinkedIn) καθώς και υπηρεσία που προσφέρει αρχεία ήχου για ακρόαση (π.χ. podcast) (Dabbagh & Kitsantas, 2012).

Μπορεί σε αυτό το σημείο να γίνει κατανοητό ότι τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης διαμορφώνουν τον κόσμο προσφέροντας νέες δυνατότητες. Όπως επισημαίνει και η Τσενέ (2012, σ. 158) οι πολίτες έχουν την ευκαιρία να εκφράσουν την άποψη τους ελεύθερα με πολλούς τρόπους και να οργανώσουν νέες δράσεις που έχουν ως σκοπό τις αλλαγές. Οι πολίτες δεν είναι πλέον «καταναλωτές» όπως ήταν με τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, αλλά αποκτούν όλοι δυνατότητα επικοινωνίας, κριτικής, σχολιασμού, συγγραφής και πολλών ακόμη δημιουργικών εκφράσεων.

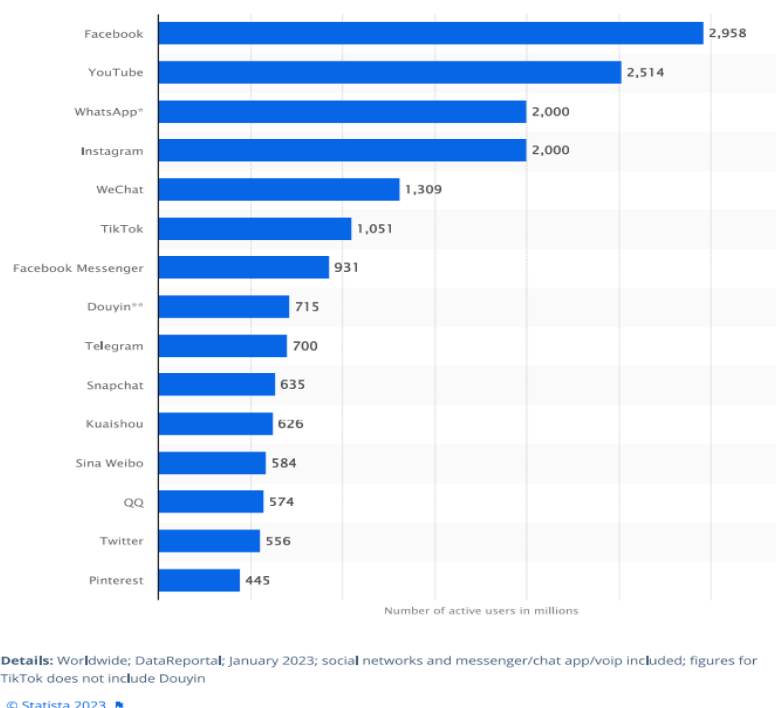
Σύμφωνα με την πρόσφατη έρευνα που πραγματοποίησε η εταιρεία Humble², η οποία δραστηριοποιείται στο χώρο του ψηφιακού μάρκετινγκ, έφερε στην επιφάνεια νέα δεδομένα όσον αφορά τη χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης στην Ελλάδα. Στην έρευνα συμμετείχαν πάνω από 4000 χρήστες Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης, οι οποίοι, κατά μέσο όρο, διαθέτουν ταυτόχρονα λογαριασμούς σε 5 έως 7 διαφορετικά social media. Η έρευνα της Humble το 2022 ανέδειξε τα εξής πιο αγαπημένα μέσα

² <https://www.cnn.gr/tech/story/337153/poia-einai-ta-agapimena-social-media-ton-ellinon>

κοινωνικής δικτύωσης στην Ελλάδα διευκρινίζοντας σε αυτό το σημείο ότι τα δεδομένα αυτά δεν αφορούν τη χρήση του εκάστοτε μέσου αλλά την προτίμηση:

- Instagram – 35,99%
- Facebook – 12,22%
- TikTok – 23,03%
- Pinterest – 5,07%
- YouTube – 15,13%
- Άλλο – 14,87%
- Κανένα – 6,31%

Αντίστοιχα, η παρακάτω στατιστική έρευνα³ παραθέτει τα πιο δημοφιλή Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης για τον Ιανουάριο του 2023 σε παγκόσμιο επίπεδο με μηνιαίους ενεργούς χρήστες. Βρίσκοντας έτσι στην πρώτη θέση το Facebook, στη δεύτερη το Youtube και στη τρίτη θέση το WhatsApp και το Instagram, ενώ ακολουθούν και άλλες εφαρμογές.

Εικόνα 1: Ενεργοί χρήστες μέσων κοινωνικής δικτύωσης σε παγκόσμια κλίμακα, πηγή: Statista

Τα παραπάνω στοιχεία που προκύπτουν μέσα από τις έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί παρέχουν κάποια χαρακτηριστικά γνωρίσματα που καθορίζουν τη χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης τόσο στην Ελλάδα όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο. Τα πορίσματα που προκύπτουν θα αξιοποιηθούν ώστε να δούμε αν ενισχύονται οι παραπάνω θέσεις μέσα από την οπτική των εφήβων με βάση τη χρήση που επιλέγουν και οι ίδιοι να κάνουν καθώς όπως φαίνεται αποτελούν ένα βασικό κομμάτι στην καθημερινότητα των ανθρώπων της σύγχρονης εποχής.

³ <https://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/>

2.1.2 Κοινωνικός χώρος

Ο Ζίμελ σύμφωνα με την Αντωνοπούλου (2011, σ. 391-405) επισημαίνει την ουσιαστική σημασία της αμοιβαιότητας και της διαντίδρασης στη διαμόρφωση της κοινωνίας και προωθεί μια κοινωνιολογία που επικεντρώνεται στη μελέτη των κοινωνικών σχέσεων και των διαδικασιών που διαμορφώνουν την κοινωνία. «Η κοινωνία δεν είναι τίποτε περισσότερο και τίποτε λιγότερο από τα άτομα που έρχονται σε επαφή μεταξύ τους και αναπτύσσουν κοινωνικές σχέσεις.» (Αντωνοπούλου, 2011, σ. 392), για αυτό το λόγο δεν μπορεί να δοθεί ένας απόλυτος και τελικός ορισμός όσον αφορά την έννοια της κοινωνίας.

Οι κοινωνικές σχέσεις, η διαντίδραση και η αμοιβαιότητα είναι τα κύρια στοιχεία που αποτελούν την κοινωνία. Οι άνθρωποι δημιουργούν κοινωνικές ενότητες μέσω αυτών των διαδικασιών. Συγκεκριμένα, η διαντίδραση είναι «η διαδικασία μορφοποίησης των κοινωνικών σχέσεων είναι επίσης η διαδικασία σύνθεσης κοινωνικών ενοτήτων» (Αντωνοπούλου, 2011, σ. 393). Το αποτέλεσμα της διαντίδρασης είναι η «κοινωνίωση», από την μια πλευρά αποτελεί την κοινωνικότητα η οποία συνδέει τα άτομα μεταξύ τους και από την άλλη αφορά τη δημιουργία μικρότερων ή ευρύτερων ομάδων, όπως είναι η οικογένεια, επαγγελματικοί σύλλογοι και πολιτικές ομάδες. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι οι άνθρωποι δρουν σε αυτές τις ενότητες ανάλογα με τη συμπεριφορά των άλλων, προσαρμόζοντας μάλιστα και ως ένα βαθμό την ίδια τους την συμπεριφορά.

Συνακόλουθα, ο Ζίμελ τονίζει σύμφωνα με την Αντωνοπούλου (2011, σ. 394) ότι δεν υπάρχει μόνο μια διαντίδραση αλλά υπάρχουν είδη διαντίδρασης. Παρόλα αυτά η διαντίδραση δεν εννοείται χωρίς την ενότητα της εγγύτητας και της απόστασης, «ενότητα που καταγράφει τη μορφή της κοινωνικής σχέσης που συνδέει εκάστοτε τα άτομα.» (Αντωνοπούλου, 2011, σ. 394). Συγκεκριμένα, φαίνεται να υποστηρίζεται ότι η διαντίδραση ανάμεσα σε άτομα καθορίζει τη μορφή της κοινωνικής σχέσης που αναπτύσσεται μεταξύ τους. Αυτό σημαίνει ότι ο τρόπος που οι άνθρωποι επικοινωνούν, αλληλεπιδρούν και συνεργάζονται μεταξύ τους επηρεάζει το βαθμό της εγγύτητάς τους και της απόστασής τους. Η απόσταση και η εγγύτητα μπορούν να επηρεάσουν την κοινωνική δυναμική. Όταν υπάρχει μικρή κοινωνική απόσταση και υψηλή εγγύτητα, οι άνθρωποι τείνουν να αναπτύσσουν στενές, εμπιστευτικές σχέσεις. Αντίθετα, όταν η απόσταση είναι μεγαλύτερη, μπορεί να υπάρχει λιγότερη εγγύτητα, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται πιο επιφανειακές κοινωνικές σχέσεις.

Η θεωρία του Ζίμελ σχετικά με την εγγύτητα και την απόσταση στον κοινωνικό χώρο μπορεί να συμπληρώσει και να επεκτείνει την κατανόησή μας για τον τρόπο που λειτουργούν τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, τον τρόπο που επηρεάζουν τις ανθρώπινες σχέσεις καθώς και τον τρόπο που δημιουργούν κοινωνικές δυναμικές στον ψηφιακό χώρο. Αυτή η κατανόηση μπορεί να μας βοηθήσει να αναλύσουμε τον ρόλο και την επίδραση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης στη σημερινή κοινωνία. Συγκεκριμένα οι τρόποι με τους οποίους η θεωρία του Ζίμελ μπορεί να συνδεθεί με τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης είναι οι εξής:

- **Εγγύτητα και Διαδικτυακές Σχέσεις:** Οι άνθρωποι χρησιμοποιούν τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης για να δημιουργήσουν και να διατηρήσουν κοινωνικές σχέσεις με άλλα άτομα, ακόμη και αν βρίσκονται σε απόσταση. Ο τρόπος με τον οποίο αλληλεπιδρούν και δημιουργούν νέες σχέσεις στον ψηφιακό χώρο μπορεί να αντικατοπτρίζει την έννοια της εγγύτητας, ακόμη και αν δεν υπάρχει φυσική παρουσία.
- **Απόσταση και Εικονικές Σχέσεις:** Αν και μπορεί να υπάρχει εγγύτητα στην επικοινωνία χάρις τη χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης, η απόσταση μπορεί να εκδηλωθεί στην πραγματική φύση των σχέσεων. Οι σχέσεις στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης μπορεί να είναι πιο επιφανειακές σχέση με τις σχέσεις που αναπτύσσονται στον πραγματικό κόσμο.

Σύμφωνα με την Αντωνοπούλου (2011, σ. 411) σημαντική κοινωνική μορφή για τον Ζίμελ αποτελεί ο «κοινωνικός χώρος», καθώς θεωρεί ότι κάθε διαντίδραση ανάμεσα σε δύο ανθρώπους διαμορφώνει έναν κοινωνικό χώρο με τη δική του μορφή και νόημα. Η έννοια του κοινωνικού χώρου πραγματεύεται τον τρόπο με τον οποίο οι ανθρώπινες δραστηριότητες, δημιουργούν έναν χώρο με κοινωνικό νόημα. Αυτός ο χώρος είναι περισσότερο αφηρημένος από τον φυσικό χώρο και διαμορφώνεται από τις κοινωνικές δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα μέσα σε αυτόν. Κάθε διαντίδραση, συμβάλλει στη διαμόρφωση αυτού του χώρου και δίνει νόημα στις κοινωνικές σχέσεις.

Στον ψηφιακό κόσμο των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης, αντίστοιχα, δημιουργείται ένας ψηφιακός κοινωνικός χώρος. Οι χρήστες αλληλεπιδρούν, επικοινωνούν και διαμορφώνουν κοινωνικές σχέσεις, προσθέτοντας στον ψηφιακό χώρο κοινωνική διάσταση και νόημα. Ο Ζίμελ επίσης επισημαίνει τη σημασία της κοινωνικής απόστασης και της εγγύτητας στις ανθρώπινες σχέσεις. Στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, η έννοια αυτή επίσης ισχύει, καθώς οι χρήστες μπορεί να έχουν διάφορους βαθμούς κοινωνικής απόστασης ανάλογα με τη φύση των σχέσεων τους. Τόσο ο φυσικός όσο και ο ψηφιακός κοινωνικός χώρος διαμορφώνονται από τις διαντιδράσεις και τις σχέσεις των ανθρώπων. Και στις δύο περιπτώσεις, ο κοινωνικός χώρος αποκτά συγκεκριμένη μορφή και νόημα, επηρεάζοντας την κοινωνική επικοινωνία και την αλληλεπίδραση των ανθρώπων.

2.1.3 Προσωπικό μαθησιακό περιβάλλον (PLE) και Αυτορρυθμιζόμενη μάθηση

Υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις όπως υποστηρίζουν αρκετές έρευνες (Gao κ.ά., 2012· Greenhow κ.ά. 2011· Greenhow & Robelia, 2009a, 2009b· Pimmer κ.ά., 2012) ότι τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης μπορούν να βοηθήσουν τους φοιτητές στην τριτοβάθμια εκπαίδευση να μάθουν αλλά και να μοιραστούν με συνομήλικους τους τα αποτελέσματα των μαθησιακών επιτευγμάτων τους, να συμμετάσχουν στη συλλογική παραγωγή γνώσης ενώ ακόμη η ενσωμάτωση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης σε περιβάλλοντα μάθησης και διδασκαλίας μπορεί να αποφέρει νέες μορφές έρευνας, επικοινωνίας, συνεργασίας ή να έχει θετικές γνωστικές, κοινωνικές και συναισθηματικές επιπτώσεις.

Οι Greenhow και Lewin (2016) υιοθετώντας και χρησιμοποιώντας ως «φακούς» τον κοινωνικό κονστρουκτιβισμό (social constructivism) και τον κονεκτιβισμό (connectivism) επιχειρούν να εννοιολογήσουν τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και τη μάθηση με διαφορετικά χαρακτηριστικά τυπικότητας και ανεπίσημου χαρακτήρα. Ο κοινωνικός κονστρουκτιβισμός όπως επισημαίνουν βασίζεται στην ιδέα ότι η μάθηση τοποθετείται στο πλαίσιο των συνθηκών, της δραστηριότητας ή του πολιτισμού.

Παρατηρούνται έρευνες και απόψεις (Siemens, 2005· Siemens & Tittenberger, 2009), οι οποίες υποστηρίζουν ότι τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης πρέπει να ενσωματώσουν τις τεχνολογίες του Web 2.0 καθώς θα δημιουργήσουν έναν νέο παιδαγωγικό μετασχηματισμό, και πιο συγκεκριμένα θα αναπτυχθούν προσωπικοί και κοινωνικοί χώροι μάθησης για την υποστήριξη πιο μαθητοκεντρικών «εξατομικευμένων» εκπαιδευτικών συστημάτων (Dabbagh & Reo, 2011). Οι παραπάνω απόψεις φέρνουν στην επιφάνεια την έννοια των Προσωπικών Μαθησιακών Περιβαλλόντων (PLEs), μιας αναδυόμενης τεχνολογίας που είναι πιθανό να έχει μεγάλο αντίκτυπο στη διδασκαλία.

Το Προσωπικό Μαθησιακό Περιβάλλον (PLE) είναι μια πλατφόρμα ή μια προσέγγιση στη μάθηση που σχεδιάζεται από τον κάθε μαθητή ξεχωριστά με βάση τους στόχους του για να ταιριάζει με το προσωπικό του μαθησιακό στυλ και ρυθμό. Βασίζεται σε εργαλεία και υπηρεσίες Web 2.0 (Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης) προσφέροντας στους μαθητές τη δυνατότητα να αναλάβουν οι ίδιοι την ευθύνη της μάθησής τους, επιτρέποντάς τους να επιλέγουν τα εργαλεία και τους πόρους για τη δημιουργία και την οργάνωση των μαθησιακών τους γνώσεων, ώστε να μαθαίνουν αποτελεσματικά και αποδοτικά. Τα Προσωπικά Μαθησιακά Περιβάλλοντα (PLEs) μπορούν να χρησιμεύσουν ως πλατφόρμες τόσο για την ενσωμάτωση της τυπικής και της άτυπης μάθησης όσο και για την προώθηση της αυτορρυθμιζόμενης μάθησης στα πλαίσια της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Παράλληλα, οι ιδέες του κονεκτιβισμού (connectivism) (Siemens, 2005) ευθυγραμμίζονται με τις πρακτικές των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης καθώς θεωρούν ότι η μάθηση είναι μια διαδικασία δημιουργίας συνδέσεων και διαμόρφωσης ενός δικτύου με κόμβους και σχέσεις. Από την οπτική γωνία του κονεκτιβισμού, το να είναι κανείς γνώστης μπορεί να θεωρηθεί ως η ικανότητα να καλλιεργεί, να διατηρεί συνδέσεις δικτύου, να έχει δηλαδή πρόσβαση και να χρησιμοποιεί εξειδικευμένες πηγές πληροφοριών την κατάλληλη στιγμή ενώ ακόμη έχει την «ικανότητα να γνωρίζει περισσότερα» (Siemens, 2005) και όχι απλά την ικανότητα του ατόμου να κατασκευάζει νόημα από προηγούμενη γνώση που μπορεί να κατέχει.

Οι παραπάνω προσεγγίσεις δίνουν τη δυνατότητα να εξετάσουμε στην παρούσα έρευνα το ενδεχόμενο δημιουργίας Προσωπικού Μαθησιακού Περιβάλλοντος από τους εφήβους. Παράλληλα, είναι αποτελεί μια ευκαιρία να δούμε πιο διεξοδικά τους λόγους που μπορεί να επιλέγουν τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης για να μάθουν κάτι νέο ή να ενισχύσουν υπάρχουσες γνώσεις.

2.1.4 Γεφύρωση Τυπικής και Άτυπης μάθησης

Αρκετές μελέτες (Evans κ.ά., 2014· Pangrazio & Selwyn, 2018· Selwyn, 2016) υποστηρίζουν ότι οι περισσότεροι φοιτητές πανεπιστημίων χρησιμοποιούν τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης για την καθημερινή τους κοινωνική ζωή ενώ είναι λίγοι αυτοί που αποσκοπούν στη μάθηση. Μάλιστα έχει αναδειχθεί ότι σχεδόν το 95% των φοιτητών στο Ηνωμένο Βασίλειο χρησιμοποιούν τα Social Media για δραστηριότητες που δεν σχετίζονται με την εκπαίδευση, παρόλο που τους δίνεται αυτή η δυνατότητα (Pangrazio & Selwyn, 2018).

Σύμφωνα με τον Mrungose (2020) αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι τα πανεπιστήμια αδυνατούν να αναγνωρίσουν τις δυνατότητες χρήσης των Social Media όσον αφορά τη διδασκαλία. Μάλιστα ο περιορισμός της πρόσβασης στα Social Media ή ακόμη και η απαγόρευση των κινητών τηλεφώνων κατά τη διάρκεια της μαθησιακής διδασκαλίας (Hamidi & Chavoshi, 2018) περιπλέκει ακόμα περισσότερο τα πράγματα.

Αντίστοιχα στην Ελλάδα, όπως αναφέρει η ιστοσελίδα SAFERINTERNET4KIDS⁴ το Υπουργείο Παιδείας για την εύρυθμη λειτουργία των σχολείων, όπως χαρακτηριστικά τονίζει, απαγορεύει τη χρήση κινητών τηλεφώνων αλλά και λοιπών ηλεκτρονικών συσκευών από τους μαθητές της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Παρόλα αυτά οι προσπάθειες για την «γεφύρωση» της τυπικής και άτυπης μάθησης μπορούν να επιφέρουν πολλά θετικά, ως προς τους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς όπως αποφαίνεται στις παρακάτω έρευνες.

Σε πρώτο επίπεδο όπως έχει υποστηρίξει ο Vygotsky (1978) οι μαθητές μαθαίνουν καλύτερα όταν αλληλοεπιδρούν και επικοινωνούν με άλλους σε ένα περιβάλλον που τους ενδιαφέρει. Λαμβάνοντας αυτή τη θεώρηση οι Greenhow και Lewin (2016) υποστηρίζουν ότι μπορεί να προκύψει η άποψη ότι οι μαθητές χρησιμοποιώντας τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης νιώθουν περισσότερο ελεύθεροι για να επικοινωνήσουν και να αναστοχαστούν προσωπικές εμπειρίες ή ζητήματα που τους απασχολούν.

Σε δεύτερο επίπεδο, οι εκπαιδευτικοί θα ωφεληθούν από «μια μεγαλύτερη εστίαση στην καθημερινή χρήση των τεχνολογιών Web 2.0 από τους μαθητές» όσον αφορά τη μάθηση μέσα στην αίθουσα διδασκαλίας καθώς και έξω από τα πλαίσια της τάξης (Greenhow, 2009c). Για παράδειγμα, η έρευνα σχετικά με τη μάθηση και τους ιστότοπους κοινωνικών δικτύων (π.χ. Facebook) ειδικότερα έχει υποδείξει τις δυνατότητες για αλληλεπίδραση, συνεργασία, ανταλλαγή πληροφοριών και πόρων (Mazman & Usluel, 2010).

Αντίστοιχα άλλες έρευνες έχουν αναδείξει την ενθάρρυνση της συμμετοχής και της κριτικής σκέψης (Mason & Rennie, 2007· Ajjan & Hartshorne, 2008) καθώς και την αυξημένη υποστήριξη και επικοινωνία μεταξύ των συνομήλικων σχετικά με το

⁴ <https://saferinternet4kids.gr/nea/%CF%84%CE%B9-%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B6%CE%B5%CE%B9-%CF%84%CE%BF-%CF%85%CF%80%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B3%CE%B5%CE%AF%CE%BF-%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B5%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7/>

περιεχόμενο και την αξιολόγηση των μαθημάτων (DiVall & Kirwin, 2012). Δίνεται η δυνατότητα σε όλους τους μαθητές ανεξαρτήτως μαθησιακού επιπέδου να εκφράσουν την γνώμη τους.

Μάλιστα η μελέτη του Mrungose (2020) καταλήγει στο συμπέρασμα ότι εφόσον τα Social Media χρησιμοποιούνται αποτελεσματικά για την επικοινωνία και τη συνεργασία των φοιτητών εκτός της αίθουσας διαλέξεων, τότε τα ΑΕΙ πρέπει να στραφούν στη σκέψη να υιοθετήσουν αυτά τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και να τα αξιοποιήσουν για αποτελεσματική μάθηση.

Οι προσπάθειες των παραπάνω ερευνών έχουν ως στόχο να αναδείξουν τη χρησιμότητα που μπορεί να έχουν τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης σε συνδυασμό με την Εκπαίδευση. Αυτή η σύνδεση και η συνεργασία μπορεί να επιφέρει θετικά αποτελέσματα στους μαθητές όπως φαίνεται. Παρόλα αυτή η απόρριψη αυτής της ιδέας οδηγεί στην έλλειψη καθοδήγησης των μαθητών ως προς την κατάλληλη χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης, με αποτέλεσμα τα παιδιά να ασχολούνται με αυτά μόνο για επικοινωνία ή διασκέδαση.

2.2 Εκπαίδευση

2.2.1 Μορφές εκπαίδευσης: Τυπική και Άτυπη

Η Καντζάρα (2008, σ. 13) παρατηρεί ότι η τυπική εκπαίδευση φαίνεται να έχει αντιφατικούς ρόλους στις μέρες μας σε σχέση με τη λειτουργία της, καθώς ενώ από τη μια πλευρά προσπαθεί να συνενώσει τους πολίτες, από την άλλη πλευρά τους διαφοροποιεί. Η διαφοροποίηση αυτή προκύπτει από τη σχολική επίδοση ενός μαθητή, η οποία μπορεί να επηρεάζεται από πολλές παραμέτρους -φύλο, οικογένεια, καταγωγή, οικονομική κατάσταση κτλ.- παρέχοντας έτσι περισσότερες ευκαιρίες σε όσους μπορεί να βρίσκονται ήδη σε πλεονεκτική κοινωνικά θέση. Περιθωριοποιώντας με αυτόν τον τρόπο κάποια άτομα, τα οποία δεν έχουν τις ίδιες δυνατότητες με άλλους.

Παρόλα αυτά η εκπαίδευση ως έννοια είναι ιδιαίτερα πολυσύνθετη όπως επισημαίνει η Καντζάρα (2008, σ. 83) καθώς συνδέεται με την διαδικασία της μόρφωσης, της εξειδίκευσης, της καλλιέργειας αλλά και των αποτελεσμάτων των παραπάνω διαδικασιών. Μάλιστα, η έννοια της εκπαίδευσης συναντάται σε βιβλιογραφίες της Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης με τις εξής έξι διαφορετικές σημασίες (Καντζάρα, 2008, σ. 84):

1. Διαδικασία (μόρφωσης)
2. Αποτέλεσμα (της διαδικασίας της μόρφωσης)
3. Πλέγμα θέσεων και ρόλων
4. Δομή οργάνωσης και δίκτυο
5. Σύστημα
6. Κοινωνικός θεσμός

Η εκπαίδευση όμως μπορεί να διαφέρει και όσον αφορά τη μορφή της, καθώς εξαρτάται από το βαθμό θεσμοθέτησης της, διακρίνοντας με αυτόν τον τρόπο τις εξής μορφές και τύπους εκπαίδευσης: την Τυπική, την Άτυπη και την Μη Τυπική

(Καντζάρα, 2008, σ. 86). Σε αυτό το σημείο είναι πολύ σημαντικό να γίνει μια μικρή ανάλυση και αποσαφήνιση των όρων Τυπική και Άτυπη Εκπαίδευση, καθώς έχουν αναφερθεί οι όροι αυτοί εξ αρχής στην έρευνα.

- **Τυπική**

Η τυπική (επίσημη) εκπαίδευση (formal education) αφορά οργανωμένα προγράμματα σπουδών, τα οποία υλοποιούνται σε πλαίσια οργανωμένων γραφειοκρατικά σχολικών μονάδων, παρέχοντας κατά την ολοκλήρωσή τους ένα έγκυρο τίτλο σπουδών. Οι σπουδές έχουν πάνω από ένα χρόνο διάρκεια ενώ είναι και ιεραρχικά δομημένες σε διαδοχικές βαθμίδες. Η τυπική εκπαίδευση μπορεί να έχει τη δυνατότητα να αυξάνεται ή να μειώνεται, να προσαρμόζεται δηλαδή ανάλογα με τις εκάστοτε ανάγκες που προκύπτουν. Η τυπική εκπαίδευση ακόμη είναι συνήθως διαδοχική, δηλαδή η επιτυχής και πιστοποιημένη φοίτηση σε μια βαθμίδα παρέχει τη δυνατότητα πρόσβασης στην ανώτερη (Καντζάρα, 2008, σ.87).

- **Άτυπη**

Με τον όρο άτυπη εκπαίδευση (informal education) δηλώνεται η μάθηση που προκύπτει από τη συμμετοχή των ατόμων στην κοινωνική ζωή, είναι δηλαδή οι γνώσεις, η ενημέρωση και οι πληροφορίες που αποκομίζει κάποιος από την επαφή του με τους γύρω του, από τη συμμετοχή σε διάφορα ομάδες καθώς και από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Μάλιστα, με τα παραπάνω χαρακτηριστικά μπορεί να θεωρήσει κανείς την άτυπη εκπαίδευση ως την αρχαιότερη μορφή εκπαίδευσης. Όπως παρατηρεί η Καντζάρα (2008, σ. 89) η κοινωνιολογία της εκπαίδευσης δεν έχει εντάξει την άτυπη εκπαίδευση στους ερευνητικούς της στόχους, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η άτυπη εκπαίδευση δεν είναι μέρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας, καθώς εκπαιδευτικοί και μαθητές μαθαίνουν μέσα από τις εμπειρίες τους και από τη συναναστροφή τους στο χώρο του σχολείου.

Η Άτυπη Εκπαίδευση φαίνεται να έρχεται στο προσκήνιο στη σημερινή εποχή εξαιτίας της καθημερινής χρήσης των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης από τους έφηβους. Το ζήτημα έγκειται στις πληροφορίες που δέχονται τα παιδιά και στο τι επιλέγουν οι ίδιοι να παρακολουθήσουν καθώς το εύρος των δυνατοτήτων είναι πολύ μεγάλο. Χωρίς την κατάλληλη καθοδήγηση οι συνέπειες μπορεί να είναι ιδιαίτερα ανησυχητικές.

2.2.2 Κρυφό Αναλυτικό Πρόγραμμα (Hidden Curriculum)

Ο όρος «κρυφό αναλυτικό πρόγραμμα» αναφέρεται σε όλες τις ανεπίσημες επιδράσεις, που λαμβάνουν χώρα στα πλαίσια της τάξης και του σχολείου. Όπως αναφέρει ο Χατζηγεωργίου (2004, 110) ο όρος έχει καθιερωθεί από τον Phillip Jackson (1968), ο οποίος μελέτησε τις διάφορες διαδικασίες που μπορεί να λαμβάνουν χώρα μέσα στις σχολικές αίθουσες συμπεραίνοντας ότι το κρυφό πρόγραμμα είναι όλες οι άτυπες μορφές διδασκαλίας οι οποίες πραγματοποιούνται παράλληλα με το επίσημο πρόγραμμα (π.χ. να μάθουν να σηκώνουν το χέρι τους για να πάρουν άδεια να μιλήσουν).

Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να δούμε τις διάφορες λειτουργίες του κρυφού αναλυτικού προγράμματος, οι οποίες αφορούν:

- Τη διάταξη και κίνηση αντικειμένων (π.χ. θρανία) και προσώπων (π.χ. θέση μαθητών) στο χώρο της αίθουσας και του σχολείου
- Τη διάκριση των μαθητών (π.χ. καλοί και κακοί μαθητές με βάση τη βαθμολόγηση)
- Τη σχολική κουλτούρα (π.χ. οι αξίες και οι ιδέες που ανταλλάσσονται στο χώρο του σχολείου)
- Τα «παιχνίδια» του μαθητή (π.χ. ερωτήσεις για την καθυστέρηση του μαθήματος)
- Την αντίληψη για τη φύση της γνώσης, η οποία διαμορφώνεται μέσω του τρόπου διδασκαλίας των διαφόρων μαθημάτων (π.χ. στην ιστορία μπορεί ο μαθητής να θεωρεί ότι η απομνημόνευση ημερομηνιών των γεγονότων είναι το πιο σημαντικό)

Μπορεί επομένως να γίνει κατανοητό ότι αυτά επηρεάζουν την πορεία αλλά και την ποιότητα της διαδικασίας της μάθησης. Η άποψη αυτή ενισχύεται σύμφωνα με την έρευνα των Demir και Sad (2020), οι οποίοι επισημαίνουν τη σύνδεση μεταξύ των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης και του κρυφού αναλυτικού προγράμματος. Υποστηρίζουν λοιπόν, ότι οι μαθητές μπορούν να μάθουν νέες στάσεις, απόψεις, αξίες, πληροφορίες κ.λπ. ως μέρος του κρυφού αναλυτικού προγράμματος και όχι του επίσημου αναλυτικού προγράμματος, είτε σκόπιμα είτε ακούσια, ως αποτέλεσμα των αλληλεπιδράσεών τους με τους δασκάλους τους στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης παρέχουν ένα εναλλακτικό εργαλείο μάθησης και προσφέρουν στους μαθητές ένα ελκυστικό περιβάλλον για επικοινωνία με τους εκπαιδευτικούς και άλλους χρήστες. Επομένως, λαμβάνοντας υπόψη ότι οι μαθητές και οι καθηγητές αλληλεπιδρούν στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και οι μαθητές μπορούν να μάθουν από αυτές τις αλληλεπιδράσεις, είναι δυνατόν να μιλήσουμε για την ύπαρξη και τον αντίκτυπο ενός κρυφού προγράμματος σπουδών στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Συνακόλουθα, μέσα από την έρευνα των Demir και Sad (2020), διαπιστώθηκε ότι όσο περισσότερο χρόνο περνούν οι μαθητές στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και όσο περισσότερους καθηγητές ακολουθούν στους λογαριασμούς τους, τόσο πιο πιθανό είναι να έχουν θετικά μαθησιακά αποτελέσματα, εξαιτίας των αλληλεπιδράσεων τους με τους καθηγητές τους στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Η θέση αυτή είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα και μπορεί να εξετασθεί και στην παρούσα έρευνα μέσα από την οπτική των εφήβων.

2.3 Εαυτός-Ταυτότητα

2.3.1 Η θεωρία των Mead και Hargreaves

Για τον Mead, ο εαυτός ορίζεται ως διαδικασία, η οποία εξελίσσεται και διακρίνεται κατά τη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου. «Ο άνθρωπος αποκτά εαυτό από τη στιγμή που μπορεί να αντιληφθεί τον εαυτό του ως αντικείμενο» (Ritzer & Stepnisky, 2020, σ. 273-274), καθώς με αυτόν τον τρόπο ο κάθε άνθρωπος δρα προς τον εαυτό του όπως

ακριβώς θα έκανε με οποιοδήποτε άλλο αντικείμενο που βρίσκεται στο περιβάλλον του. Το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγουν οι Ritzer και Stepnisky (2020, σ. 274) όσον αφορά τη θεωρία του Mead, είναι ότι εαυτός έχει την ικανότητα να λειτουργεί ταυτόχρονα ως υποκείμενο και αντικείμενο.

Ο εαυτός αποτελεί προϊόν κοινωνικών διαδικασιών, και συγκεκριμένα της διαδικασίας της επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων όπως επισημαίνει οι Ritzer και Stepnisky (2020, σ. 274). Για την ανάπτυξη του εαυτού είναι απαραίτητες δύο λειτουργίες, ο «αναστοχασμός» και η ικανότητα να βάζουμε τον εαυτό μας στη θέση των άλλων και να ενεργούμε όπως θα ενεργούσαν εκείνοι. Η θέση από την οποία βλέπει κάποιος τον εαυτό του μπορεί να είναι η θέση ενός συγκεκριμένου ατόμου ή μιας κοινωνικής ομάδας. Επομένως, ο εαυτός είναι ιδιαίτερα κοινωνικός τόσο σε σύνθεση όσο και σε χαρακτήρα.

Η ικανότητα ανάληψης του ρόλου «του γενικευμένου άλλου» έχει καθοριστική σημασία για τον εαυτό καθώς έτσι, ο εαυτός γίνεται μια ατομική αντανάκλαση του γενικού συστηματικού προτύπου κοινωνικής ή ομαδικής συμπεριφοράς στην οποία συμμετέχουν ο ίδιος και οι άλλοι. Για να διαθέτει κανείς εαυτό επομένως, θα πρέπει να είναι μέλος μιας κοινότητας (Ritzer & Stepnisky, 2020, σ. 277).

Είναι σημαντικό να αναφερθεί σε αυτό το σημείο ότι ο Mead όπως επισημαίνουν οι Ritzer & Stepnisky (2020, σ. 277), θεωρεί ότι κάθε εαυτός είναι μοναδικός. Συγκεκριμένα, υποστηρίζει ότι ενώ όλοι οι εαυτοί μοιράζονται μια κοινή δομή, ο κάθε εαυτός χαρακτηρίζεται και από μια ξεχωριστή βιογραφική πορεία. Επιπρόσθετα, χάρη στην ικανότητα του ανθρώπου να σκέφτεται, μπορεί να ανατραπεί και να αναδιαμορφωθεί μια κοινότητα ώστε να βελτιωθεί.

Ο Mead προσδιορίζει δύο πτυχές, ή φάσεις, του εαυτού, τις οποίες ονομάζει «εγώ» και «εμένα» (Ritzer & Stepnisky, 2020, σ. 278-279). Το εγώ είναι η άμεση απόκριση του ατόμου προς τους άλλους και πρόκειται για την απρόβλεπτη και δημιουργική πτυχή του εαυτού. Οι λόγοι που ο Mead δίνει ιδιαίτερη έμφαση στο «εγώ» είναι οι εξής:

- επειδή είναι η κύρια πηγή καινοτομίας όσον αφορά την κοινωνική διαδικασία
- εκεί εντοπίζονται οι πιο σημαντικές αξίες των ανθρώπων
- το αναζητούμε όλοι, καθώς αποτελεί την πραγμάτωση του εαυτού
- μας επιτρέπει να αναπτύξουμε «οριστική προσωπικότητα»

Όπως αναφέρουν Ritzer και Stepnisky (2020, σ. 278) το εγώ αντιδρά απέναντι στο εμένα, το οποίο αποτελείται από τις οργανωμένες και προσχεδιασμένες στάσεις των άλλων, τις οποίες υιοθετεί στο τέλος το ίδιο το άτομο. Με άλλα λόγια, το εμένα είναι η υιοθέτηση του «γενικευμένου άλλου». Το «εμένα» επιτρέπει στο άτομο να ζει ομαλά στον κοινωνικό κόσμο, ενώ το «εγώ» είναι αυτό που καθιστά εφικτή την κοινωνική αλλαγή.

Ο Hargreaves φαίνεται να ακολουθεί τις απόψεις του Mead σχετικά με την ανάπτυξη του εαυτού, καθώς θεωρεί ότι ο εαυτός δεν είναι κάτι με το οποίο γεννιόμαστε, είναι κάτι που αναπτύσσεται μέσα από τη διάδραση με τους άλλους. Βασικό ρόλο έχει η επικοινωνία, και κυρίως η γλώσσα, καθώς με αυτόν τον τρόπο είναι δυνατόν να

προκαλέσει κανείς μια αντίδραση σε κάποιον άλλο. Η αντίδραση μπορεί να είναι προγραμματισμένη ανάλογα με την αντίδραση που μπορεί να θέλει να λάβει κανείς από τον συνομιλητή του (Blackledge & Hunt, 2004, σ. 365).

Όπως επισημαίνουν οι Blackledge και Hunt (2004, σ. 366), κατά τον Hargreaves η σημαντικότερη επιρροή στην ανάπτυξη του εαυτού ασκείται συνήθως από τους γονείς. Το παιδί, συχνά μέσα από το παιχνίδι, οικειοποιείται τον τρόπο σκέψης και τις αξίες των γονέων για να κρίνει τον εαυτό του από τη δική τους οπτική γωνία. Παράλληλα, όμως, μαθαίνει και για την κοινωνία, καθώς μέσα από την κοινωνία λαμβάνει αξίες, μαθαίνει το σωστό και το λάθος, το δίκαιο και το άδικο. Με αυτό το τρόπο συνειδητοποιεί ότι ορισμένες αξίες και νοοτροπίες είναι κοινές σε όλους. Τελικά το παιδί ανακαλύπτει την έννοια του «γενικευμένου άλλου», όπου ορισμένες αξίες θεωρούνται καθολικές και όπου ο «εαυτός» είναι αντιληπτός ως μία σταθερή οντότητα που μεταφέρεται από τη μία συνάντηση στην άλλη (Blackledge & Hunt, 2004, σ. 367).

Επιπλέον, ο Hargreaves επισημαίνει κατά τους Blackledge και Hunt (2004, σ. 370), πως κάποιος δρα μέσα σε μια κοινωνική κατάσταση. Για να ερμηνευτεί αυτή η δράση πρέπει να εξεταστεί η κοινωνική δομή. Σε αυτό το σημείο εμφανίζεται η έννοια του ρόλου καθώς η κοινωνία αποτελείται από θέσεις οι οποίες σχετίζονται όλες μεταξύ τους. Ο ρόλος, λοιπόν είναι τα χαρακτηριστικά και η συμπεριφορά που υιοθετεί κανείς σύμφωνα με τη θέση του, πρόκειται για ένα «σύστημα ρόλων», τα μέλη του οποίου έχουν προσδοκίες από το εκάστοτε μέλος.

Οι προσδοκίες αυτές, παρέχουν ένα γενικό σύστημα κανόνων βάσει του οποίου λειτουργεί το κάθε άτομο στην κοινωνία σύμφωνα με τη θέση και το ρόλο του. Παρόλα αυτά οι προσδοκίες δεν αποτελούν ένα βασικό οδηγό καθώς μπορεί να υπάρχουν διαφορετικές προσδοκίες μέσα στο σύστημα των ρόλων (π.χ. οι γονείς, ο διευθυντής, οι συνάδελφοι και οι μαθητές έχουν διαφορετικές προσδοκίες από έναν καθηγητή) όπως αναφέρουν οι Blackledge και Hunt (2004, σ. 371). Αυτό επισημαίνεται καθώς το υποκείμενο, όταν δρα στο πλαίσιο ενός ρόλου, παίρνει πολλές και σημαντικές αποφάσεις.

Οι απόψεις του Mead και του Hargreaves συμφωνούν καθώς η θεωρία τους βασίζεται στο ότι ο εαυτός είναι κάτι που αναπτύσσεται μέσα από τη διάδραση με τους άλλους. Ο εαυτός αποτελεί προϊόν κοινωνικών διαδικασιών, και συγκεκριμένα της διαδικασίας της επικοινωνίας. Για να διαθέτει κανείς εαυτό επομένως, θα πρέπει να είναι μέλος μιας κοινότητας και η κοινότητα στην οποία αναφερόμαστε στην παρούσα έρευνα είναι αυτή που δημιουργείται στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Εξετάζουμε τον τρόπο με τον οποίο αναπτύσσουν οι έφηβοι τον εαυτό τους μέσα από τις αλληλεπιδράσεις που έχουν στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και τους ρόλους που υιοθετούν μέσα από τα πρότυπα που προβάλλονται.

2.3.2 Η Δραματουργική προσέγγιση του Goffman

Η ιδέα του εαυτού από τον Goffman έχει επηρεαστεί ιδιαίτερα από τη θέση του Mead, όπως υποστηρίζουν οι Ritzer και Stepnisky (2020, σ. 293) και ειδικότερα όσον αφορά το «εγώ», τον αυθόρμητο εαυτό δηλαδή και το «εμένα», τους κοινωνικούς περιορισμούς που τίθενται στον εαυτό. Ο Goffman διακρίνει μια ένταση ανάμεσα στο «εγώ» και το «εμένα», η οποία προκύπτει από αυτά που αναμένει κανείς από κάποιο

άτομο και από αυτά που μπορεί να προσφέρει αυθόρμητα το κάθε άτομο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να δρουν οι άνθρωποι σύμφωνα με αυτό που αναμένεται από τους γύρω και την ίδια την κοινωνία (Ritzer & Stepnisky, 2020, σ. 293).

Ο Goffman (2006, σ. 10) προσπάθησε να περιγράψει τη δομή της «πρόσωπο με πρόσωπο» αλληλεπίδρασης και να υπολογίσει κατά πόσο η δομή αυτή εμπλεκόταν στις διαδραστικές εργασίες της καθημερινής ζωής αλλά «και στις πρακτικές που υιοθετούν οι μετέχοντες προκειμένου να συμβάλουν στην διατήρησή της». Η θεωρία του δηλαδή επικεντρώνεται στους τρόπους με τους οποίους το άτομο μπορεί να καθοδηγήσει και να ελέγξει τις εντυπώσεις των άλλων ανθρώπων.

Σε μια κοινωνική αλληλεπίδραση το άτομο οδηγεί τις δραστηριότητές του έτσι ώστε να μεταφέρει τις εντυπώσεις, οι οποίες είναι προς όφελός του στους άλλους συμμετέχοντες (Goffman, 2006, σ. 70-71). Η διαχείριση εντυπώσεων, είναι βασικός όρος, τον οποίο χρησιμοποιεί ο Goffman όπως υποστηρίζουν οι Ritzer και Stepnisky (2020, σ. 294) για να αναφερθεί στις πρακτικές που υιοθετούν οι άνθρωποι προκειμένου «να παρουσιάσουν μια συγκεκριμένη εικόνα για τον εαυτό τους, η οποία θα γίνει αποδεκτή από τους άλλους». Ο Goffman διακρίνει τις εντυπώσεις σε εκείνες που μεταδίδονται εκούσια και εκείνες που σχηματίζονται ακούσια, με τυχαίο τρόπο, κατά την πρόσωπο με πρόσωπο επαφή καθώς ο άνθρωπος ασυνείδητα δίνει πληροφορίες για τον εαυτό του. Βασικό χαρακτηριστικό της διαχείρισης εντυπώσεων είναι η αποφυγή της αμηχανίας (Goffman, 2006, σ. 10).

Όπως παρουσιάζεται από τους Ritzer και Stepnisky (2020, σ. 294), ο εαυτός, σύμφωνα με τον Goffman, είναι ένα «προϊόν δραματουργικής διαντίδρασης μεταξύ δρώντων και κοινού...όπου ο εαυτός προκύπτει από το ανέβασμα μιας παράστασης...καθώς οι άνθρωποι υποδύονται ρόλους έναντι διαφόρων κοινωνικών κοινών». Με βάση αυτήν τη θεατρική αναλογία ο Goffman διαχωρίζει «τη συμπεριφορά και το πεδίο δράσης των υποκειμένων σε προσκήνιο και παρασκήνιο και τους μετέχοντες στην αλληλεπίδραση σε συντελεστές και κοινό» (Goffman, 2006, σ. 14).

Από τη μία το παρασκήνιο «ορίζει ένα ιδιωτικό πεδίο, όπου οι μετέχοντες έχουν την δυνατότητα να χαλαρώσουν, να σχολιάσουν,[...] εν ολίγοις να είναι ο εαυτός τους, χωρίς αυτό να έχει την παραμικρή συνέπεια για τη δημόσια εικόνα του εαυτού και της παράστασης τους» (Goffman, 2006, σ. 18). Το παρασκήνιο δηλαδή, είναι το μέρος όπου τα άτομα κατασκευάζουν την ταυτότητα τους και τις παρουσιάσεις τους.

Από την άλλη πλευρά το προσκήνιο αφορά το δημόσιο χώρο, όπου γίνεται η διαπραγμάτευση της τελικής παράστασης και οι ερμηνευτές εκθέτουν μια συγκεκριμένη συμπεριφορά στο κοινό, η οποία είναι προσχεδιασμένη, δηλαδή ο ερμηνευτής προεπιλέγει στοιχεία συμπεριφοράς υπερτονίζοντας κάποιες πλευρές του ρόλου και αποκρύπτοντας παράλληλα κάποιες άλλες (Goffman, 2006, σ. 18-19).

Μέσα από τις παραπάνω διαδικασίες ο βασικός στόχος που προκύπτει, είναι η διαχείριση των εντυπώσεων, η προστασία δηλαδή από απροσδόκητες πράξεις και σκόπιμες ενέργειες. Ο Goffman παρουσιάζει μια σειρά μεθόδων που περιλαμβάνουν ενέργειες με στόχο την επίλυση προβλημάτων και την πιστή δραματουργική επιτέλεση της παράστασης (Ritzer & Stepnisky, 2020, σ. 297). Σε αυτές τις μεθόδους περιλαμβάνεται:

- Η καλλιέργεια της αφοσίωσης των μελών της ομάδας, μη ταύτιση τους με το κοινό καθώς η περιοδική αλλαγή του κοινού ώστε να μην είναι υπερβολικά ενημερωμένοι για τους ηθοποιούς.
- Η δραματουργική πειθαρχία, ώστε να υπάρχει αυτοέλεγχος και συγκέντρωση με κύριο στόχο την αποφυγή των λαθών.
- Η συμμετοχή σε μικρές ομάδες, όπου η αντιδράσεις και οι διαφωνίες είναι σε μικρότερη κλίμακα ενώ ταυτόχρονα δεν υπάρχει περιθώριο γνωστοποίησης ιδιωτικών πληροφοριών.

Με βάση τη θεωρία του Goffman, η παρούσα έρευνα έχει στόχο να δει αν πράγματι οι έφηβοι κατασκευάζουν ένα «παρασκήνιο» πίσω από τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης για να παρουσιάσουν μέσα από αυτά το «προσκήνιο» που επιθυμούν οι ίδιοι, ώστε να δημιουργήσουν και να κερδίσουν τις εντυπώσεις.

2.3.3 Erikson: Ταυτότητα εναντίον συγχύσεως των ρόλων

Ο Erikson είναι ευρέως γνωστός για τη θεωρία του σχετικά με την ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των ανθρώπων. Συγκεκριμένα, στα εξής δύο έργα του «*Childhood and society*» (1950) και «*Identity, youth and crisis*» (1968), αναπτύσσεται η θεωρία του, η οποία διαφέρει από πολλές άλλες, δεδομένου ότι ασχολείται με την ανάπτυξη των ανθρώπων καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής, από τη γέννηση μέχρι και το θάνατο. Ουσιαστικά, ενδιαφέρθηκε και μελέτησε ο Erikson τους τρόπους με τους οποίους η κοινωνική αλληλεπίδραση καθώς και οι σχέσεις μπορούσαν να συμβάλουν στην ανάπτυξη των ανθρώπων.

Τα στάδια που συνθέτουν τη θεωρία του Erikson είναι οκτώ και σε κάθε στάδιο ο άνθρωπος έρχεται αντιμέτωπος με μια «κρίση», η οποία αποτελεί κομβικό σημείο ως προς την ανάπτυξη του ίδιου. Ουσιαστικά, μετά το πέρας της «κρίσης» το άτομο είναι προετοιμασμένο να αναπτύξει την ψυχοκοινωνική ποιότητα που σχετίζεται με το αντίστοιχο στάδιο ανάπτυξης. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, να αλλάζει συνεχώς η ταυτότητα του Εγώ λόγω των νέων εμπειριών και πληροφοριών που δέχεται ο καθένας σε καθημερινή βάση εξαιτίας των αλληλεπιδράσεων με τους άλλους. Βέβαια οι νέες εμπειρίες περιέχουν και νέες προκλήσεις οι οποίες με τη σειρά τους συμβάλλουν είτε θετικά είτε αρνητικά στην ανάπτυξη της ταυτότητας ενός ατόμου (Malone κ.ά., 2016).

Η προσωπική ταυτότητα που δημιουργεί και αναπτύσσει ο καθένας μέσα από τα ψυχοκοινωνικά στάδια που παρουσιάζει ο Erikson δίνει στον άνθρωπο την εντύπωση ότι ο εαυτός είναι ολοκληρωμένος. Η ολοκλήρωση και η διαμόρφωση της προσωπικής ταυτότητας είναι αποτέλεσμα των εμπειριών αλλά και των αλληλεπιδράσεων με τους άλλους. Αυτή η ταυτότητα που δημιουργείται είναι υπεύθυνη για την καθοδήγηση των πράξεων, των πεποιθήσεων και των συμπεριφορών που έχει κάποιος ενώ μεγαλώνει. Σε αυτήν την ενότητα λοιπόν θα ασχοληθούμε πιο συγκεκριμένα με το 5^ο ψυχοκοινωνικό στάδιο, την «Ταυτότητα εναντίον Σύγχυσης», το οποίο αφορά την εφηβεία (Orenstein & Lewis, 2022).

Το 5^ο ψυχοκοινωνικό στάδιο είναι ιδιαίτερα σημαντικό καθώς έχει βασικό ρόλο ως προς την ανάπτυξη μιας αίσθησης προσωπικής ταυτότητας η οποία θα συνεχίσει να επηρεάζει τη συμπεριφορά ενός ατόμου για το υπόλοιπο της ζωής του (Meeus κ.ά., 2012). Κατά την περίοδο της εφηβείας, τα παιδιά εισέρχονται στο 5^ο ψυχοκοινωνικό

στάδιο και ξεκινούν να αναπτύσσουν μια αίσθηση του εαυτού και της προσωπικής ταυτότητας. Το αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας μπορεί να επιφέρει την επιτυχία αλλά και την αποτυχία. Η «επιτυχία» οδηγεί σε μια ικανότητα να μένεις πιστός στον εαυτό σου, ενώ από την άλλη πλευρά η «αποτυχία» οδηγεί σε σύγχυση ρόλων αλλά και σε αμφιβολία του ίδιου του εαυτού.

Επομένως, κατά τη διάρκεια της εφηβείας, τα παιδιά έχουν την ευκαιρία να εξερευνήσουν την ανεξαρτησία τους ενώ παράλληλα έχουν τη δυνατότητα να αναπτύξουν μια αίσθηση του εαυτού τους. Αυτοί που λαμβάνουν την κατάλληλη ενθάρρυνση μέσω της προσωπικής τους εξερεύνησης καταφέρνουν στο τέλος να εξέλθουν από το 5^ο στάδιο με αισθήματα ανεξαρτησίας ενώ παράλληλα αποκτούν μια ισχυρή αίσθηση του εαυτού τους. Από την άλλη πλευρά, όσοι παραμένουν αβέβαιοι για τις ανάγκες και τις πεποιθήσεις τους θα αισθάνονται ανασφάλεια ακόμη και σύγχυση για τον εαυτό αλλά και το μέλλον τους (Meeus κ.α., 2012).

Επομένως, τα υποκείμενα προς ερεύνα είναι σε ένα στάδιο της ζωής τους πολύ καθοριστικό καθώς η διαμόρφωση της προσωπικής ταυτότητας είναι αποτέλεσμα των εμπειριών αλλά και των αλληλεπιδράσεων με τους άλλους. Η ταυτότητα που θα δημιουργήσουν είναι καθοριστική για το παρόν και για το μέλλον τους. Οι αλληλεπιδράσεις των εφήβων πλέον πραγματοποιούνται στην καθημερινότητα τους στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης με αποτέλεσμα να προκύπτει η ανάγκη μελέτης αυτής της ταυτότητας που αναπτύσσουν.

2.3.4 Giddens: Νεωτερικότητα και ταυτότητα

Ο Giddens, υποστηρίζει στο βιβλίο του «*Modernity and Self-Identity: Self and society in the modern age*» (1991) ότι η νεωτερικότητα είναι πιο πολύπλοκη από ποτέ και οι σύγχρονοι θεσμοί είναι πιο δυναμικοί από οποιαδήποτε άλλη στιγμή της ιστορίας τόσο σε θεσμικό επίπεδο όσο και από την άποψη του τρόπου με τον οποίο επηρεάζουν το άτομο και την προσωπική ζωή.

Συγκεκριμένα, κάποια βασικά χαρακτηριστικά της ύστερης νεωτερικότητας που παρατηρεί και επισημαίνει αφορούν την βαθιά αναδιοργάνωση του χρόνου και του χώρου, έχοντας ως αποτέλεσμα την ριζική αλλαγή της καθημερινής κοινωνικής ζωής (Giddens, 1991, σ. 15-20). Παράλληλα, υποστηρίζει ότι κυριαρχεί η ριζική αμφιβολία -κάθε γνώση έχει τη μορφή υπόθεσης- οι ισχυρισμοί που μπορεί να είναι αληθινοί είναι πάντα δυνητικά ανοιχτοί για αναθεώρηση, έτσι ώστε ο εαυτός πρέπει να (ξανα)δημιουργείται συνεχώς μέσα σε μια αιγισματική σειρά δυνατοτήτων (Giddens, 1991, σ. 36-50).

Μάλιστα, αποφάινεται ότι τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης είναι πιο σημαντικά και έχουν μεγαλύτερη επιρροή στην ύστερη σύγχρονη κοινωνία, ενώ κάποτε η οικογένεια καθώς και άλλοι κοινωνικοί θεσμοί επηρέαζαν τη ταυτότητα του ατόμου, φαίνεται ότι τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης έχουν πλέον σοβαρό ρόλο. Παραδοσιακά η ταυτότητα επιτελείται γύρω από τις πεποιθήσεις και τις πρακτικές του σπιτιού ή της εκκλησίας ή του ίδιου του κράτους αλλά από ότι φαίνεται αυτές πλέον μειώνονται σε επιρροή στη

σύγχρονη κοινωνία λόγω των κυρίαρχων λόγων ταυτότητας που κυκλοφορούν από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (Giddens, 1991, σ. 75).

Όσον αφορά τον εαυτό μας -η ταυτότητα δεν είναι πλέον δεδομένη- δεν έχουμε πλέον μια προϋπάρχουσα ταυτότητα που βασίζεται στο φύλο, την τάξη ή την οικογένεια μας, τα πάντα είναι ανοιχτά σε αμφισβήτηση και είμαστε αναγκασμένοι να εξετάζουμε συνεχώς τον εαυτό μας και να θέτουμε συνεχώς το ερώτημα «ποιος είμαι εγώ» - η ταυτότητα γίνεται ένα καθήκον, κάτι που πρέπει να κάνουμε για τον εαυτό μας, και σχεδόν κάθε πτυχή της ζωής μας γίνεται κάτι που πρέπει να αναλογιστούμε (Giddens, 1991, σ. 78-79).

Για αυτό το λόγο ασχολούμαστε με την κατασκευή μιας «Αφήγησης του Εαυτού», μιας συνεκτικής ιστορίας ζωής, έτσι ώστε να πείσουμε τον εαυτό μας ότι έχουμε μια σταθερή ταυτότητα μέσα στο χρόνο. Η κατασκευή μιας «ταυτότητας» απαιτεί πολύ χρόνο και προσπάθεια. Η κατασκευή και η έκφραση του εαυτού γίνεται ο νέος και βασικός κανόνας της ζωής. Αντίστοιχα, στη σύγχρονη εποχή η κυριαρχία των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης δημιουργεί ένα περιβάλλον ανασφάλειας, αμφιβολίας και ανάγκης για συνεχή παρακολούθηση των νέων τάσεων.

Η ταυτότητα του ατόμου πλέον πρέπει να είναι ξεκάθαρη, μοναδική και να διαφέρει χωρίς να οδηγεί στην περιθωριοποίηση βέβαια. Παράλληλα, οι κυρίαρχες ταυτότητες που διακρίνονται στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης φαίνεται να αποτελούν νέα πρότυπα για τους εφήβους, οι οποίοι βρίσκονται σε μια περίοδο της ζωής τους που αμφισβητούν αρκετές θέσεις και προσπαθούν να δημιουργήσουν τις δικές τους απόψεις.

2.4 Κοινωνικά Δίκτυα και Επιδράσεις

Ένα κοινωνικό δίκτυο θα μπορούσε να θεωρηθεί μια ομάδα ανθρώπων στην οποία τα μέλη της είναι συνδεδεμένα μέσω των κοινωνικών διασυνδέσεων, με διάφορα είδη δεσμών όπως είναι η φίλια ή η συγγένεια, ή ακόμη όπως είναι και τα κοινά τους ενδιαφέροντα. Έρευνες σε διάφορα πεδία έχουν αναδείξει τον σημαντικό ρόλο που έχουν τα κοινωνικά δίκτυα όσον αφορά την επίλυση προβλημάτων, την εξέλιξη μιας οργάνωσης αλλά και την ατομική βελτίωση και την επίτευξη στόχων⁵.

Για να κατανοήσουμε γιατί υπάρχουν τα κοινωνικά δίκτυα αλλά και τον τρόπο λειτουργίας τους θα πρέπει να δούμε κάποιους κανόνες σχετικά με τη σύνδεση και τη μετάδοση, τη δομή και τη λειτουργία των κοινωνικών δικτύων (Christakis & Fowler, 2010, σ. 36-49). Οι κανόνες αυτοί είναι οι εξής:

- **Εμείς διαμορφώνουμε τα δίκτυα μας:** Η συνειδητή ή ασυνειδητή τάση να συναναστρεφόμαστε με ανθρώπους που μας μοιάζουν, διαμορφώνοντας και τη δομή του δικτύου μας επιλέγοντας με πόσα άτομα θα συνδεθούμε και τη θέση που θα έχουμε στο κοινωνικό δίκτυο.

⁵ Southerton Dale & Forno Francesca. (2011, σ.3). Encyclopedia of Consumer Culture, chapter Social Networks. SAGE Publications link: <https://sk.sagepub.com/Reference/consumerculture/n410.xml>

- **Μας διαμορφώνουν τα δίκτυα μας:** Η θέση μας σε ένα δίκτυο μπορεί να επηρεάσει και εμάς τους ίδιους.
- **Μας επηρεάζουν οι φίλοι μας:** Οι περισσότεροι άνθρωποι έχουμε άμεσους δεσμούς με πολλά άτομα και καθένας από αυτούς προσφέρει ευκαιρίες αμφίδρομης επιρροής.
- **Μας επηρεάζουν οι φίλοι των φίλων μας:** Η τάση εξάπλωσης των επιδράσεων από άτομο σε άλλο και μετά σε κάποιο άλλο.
- **Το δίκτυο έχει τη δική του ζωή:** Τα κοινωνικά δίκτυα έχουν ιδιότητες και λειτουργίες οι οποίες για να γίνουν κατανοητές πρέπει να μελετηθεί ολόκληρη η ομάδα.

Παρακάτω θα παρουσιάσουμε σύμφωνα με τη βιβλιογραφική μας έρευνα, διάφορες ομάδες και κοινότητες, οι οποίες παρατηρούνται στην καθημερινότητα των νέων, ώστε να παρουσιαστούν τα χαρακτηριστικά που τις διαμορφώνουν καθώς και τις επιδράσεις που ασκούν στα μέλη τους.

2.4.1 Η σχολική τάξη ως κοινωνικό σύστημα

Ο ρόλος της εκπαίδευσης είναι ιδιαίτερα σημαντικός καθώς από τη μια πλευρά λειτουργεί ως μηχανισμός κοινωνικοποίησης ώστε οι μαθητές να εσωτερικεύουν τις κοινωνικές αξίες, τους κανόνες, τις πεποιθήσεις και τις γνώσεις ενώ από την άλλη πλευρά δρα ως μηχανισμός επιλογής καθώς μέσα από την διαδικασία αξιολόγησης των μαθητών, τους κατανέμει στους μελλοντικούς κοινωνικούς ρόλους. Ο Talcott Parsons φαίνεται να δίνει βαρύτητα στις διαδικασίες της κοινωνικοποίησης των μαθητών, οι οποίοι εσωτερικεύουν τις κοινωνικές αξίες και τους βασικούς κανόνες και με αυτόν τον τρόπο συμβάλλουν διατήρησης της κοινωνικής σταθερότητας και τάξης, όπως αναφέρει ο Λάμνιανς (2002, σ. 68).

Κατά τον Parsons, οι άνθρωποι αναπτύσσουν δέσμευση προς τις ηθικές αξίες της κοινωνίας τους και προσαρμόζουν τη συμπεριφορά τους και τους ρόλους τους για να ανταποκριθούν σε αυτές, λόγω της ανάγκης να αποκτήσουν τη θετική ανταπόκριση των άλλων, καθώς η μη συμμόρφωση μπορεί να οδηγήσει στην αποδοκιμασία. Σύμφωνα με την άποψη του Parsons, ο άνθρωπος επιδιώκει κυρίως την επιδοκιμασία και νιώθει ικανοποίηση μόνο όταν συμμορφώνεται με τα ηθικά πρότυπα της κοινωνίας και πράττει αυτό που αναμένεται από αυτόν (Blackledge & Hunt, 2004, σ. 115).

Ο Parsons στη μελέτη του «*The school class as a social system: some of its functions in American society*» (1959) αναλύει τις λειτουργίες του εκπαιδευτικού συστήματος μέσα στην κοινωνία και δίνει έμφαση στη διαδικασία της κοινωνικοποίησης. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τους Blackledge και Hunt (2004, σ. 105), ο Parsons θεωρεί πως η κοινωνικοποίηση είναι η λειτουργία η οποία βοηθάει στην εξουδετέρωση της κοινωνικής σύγκρουσης και του διχασμού που έχει δημιουργήσει η εκπαίδευση, δηλαδή «είναι ένας παράγοντας μέσω του οποίου οι μεμονωμένες προσωπικότητες εκπαιδεύονται ώστε να είναι από άποψη κινήτρων και προετοιμασίας ικανοί να εκπληρώσουν ρόλους ενηλίκων» (Parsons, 1959 όπως αναφέρεται στο Blackledge & Hunt, 2004, σ. 109).

Η τάξη λειτουργεί με συγκεκριμένο τρόπο ώστε το παιδί (Fischer, 2003, σ. 55-60) :

- να σταματήσει να ταυτίζεται συναισθηματικά με την οικογένειά του και παράλληλα να αυτονομηθεί οικοδομώντας την ταυτότητά του.
- να αφομοιώσει τις αξίες και τους κανόνες της κοινωνίας.
- να διαφοροποιηθεί από τους συμμαθητές του με βάση τη σχολική του επίδοση.
- να διαχωριστεί ανάλογα με τις ικανότητές του και να αναλάβει τον κατάλληλο κοινωνικό ρόλο ως ενήλικας.

Ο Parsons υποστηρίζει ότι κατά την είσοδο των μαθητών στο σχολείο, όλοι τυγχάνουν ίδιας και ίσης μεταχείρισης. Αρχικά, ανατίθενται σε όλους οι ίδιες εργασίες και αξιολογούνται με τον ίδιο τρόπο. Ωστόσο, με το πέρασμα του χρόνου, υπάρχει διαφοροποίηση όσον αφορά την «επιτυχία» των μαθητών. Κάποιοι μπορεί να τα καταφέρνουν καλύτερα από άλλους και να ανταμείβονται περισσότερο από τον δάσκαλο. Ο Parsons διακρίνει δύο τύπους επιτυχίας στην εκπαίδευση: την «γνωστική» και την «ηθική».

Ο παραπάνω διαχωρισμός, σύμφωνα με τον Parsons, αποτελεί μια διαδικασία κοινωνικοποίησης, καθώς αποτυπώνεται μέσα από τις κοινωνικές δομές και τις αξίες που επικρατούν στην κοινωνία. Η ανάλυση αυτή έχει να κάνει με τον τρόπο με τον οποίο οι κοινωνικές θέσεις και οι προσδοκίες της κοινωνίας επηρεάζουν την ατομική ανάπτυξη και επιτυχία των μαθητών. Καθώς οι μαθητές ανταποκρίνονται σε αυτές τις προσδοκίες και θέσεις, ενσωματώνουν τις αξίες και τις κοινωνικές συμπεριφορές που θεωρούνται επιτυχημένες στην κοινωνία (Blackledge & Hunt, 2004, σ. 116).

Μέσα από τη θεωρία του Parsons όσον αφορά τη σχολική τάξη φαίνεται ότι ο ρόλος της είναι ιδιαίτερα σημαντικός, ένας ρόλος που στη σημερινή εποχή μπορεί να έχει αντικατασταθεί από τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Από την άλλη το ζήτημα της ίσης διαχείρισης των μαθητών και η διάκριση τους με βάση την «επιτυχία» τους είναι ένα φαινόμενο που πρέπει να διερευνηθεί μέσα από την οπτική των εφήβων για να δούμε τις συνέπειες αυτής της

2.4.2 Η ομάδα των συνομηλίκων

Ο Parsons δίνει ιδιαίτερη σημασία στην ομάδα των «συνομηλίκων» καθώς θεωρεί ότι αυτή η ομάδα συμβάλλει σημαντικά στην κοινωνικοποίηση του μαθητή. Οι συνομήλικοι αντιπροσωπεύουν άτομα που βρίσκονται στην ίδια ηλικία και κοινωνική θέση ενώ ακόμη οι σχέσεις που αναπτύσσονται στην ομάδα αυτή επηρεάζουν σημαντικά τη συμπεριφορά και τις επιδόσεις του μαθητή. Κατά την άποψη του Parsons, η αποδοχή και η επιδοκιμασία που λαμβάνει ο μαθητής από τους συνομηλίκους του μπορεί να έχουν θετική επίδραση πάνω του. Με αυτόν τον τρόπο ενισχύεται η αυτοπεποίθηση του παιδιού ενώ παράλληλα αποκτά έναν κοινωνικό ρόλο σε αυτή την ομάδα εξαιτίας της αναγνώρισης που γίνεται από τους συνομηλίκους του (Fisher, 2003, σ. 55-60).

Δύο βασικά χαρακτηριστικά που διακρίνει ο Parsons (1959) όσον αφορά τις ομάδες των «συνομηλίκων» είναι η ρευστότητα των ομάδων καθώς η συμμετοχή και η αποχώρηση του κάθε παιδιού μπορεί να είναι συνεχής, και από την άλλη παρατηρείται η έντονη διάκριση των φύλων, κάτι που φαίνεται ότι επιβάλλεται από τα ίδια τα παιδιά

και όχι τους ενήλικες. Συνακόλουθα, η συμμετοχή του παιδιού στην ομάδα των συνομηλίκων φαίνεται να είναι μια πιο ελεύθερη και εθελοντική διαδικασία σε σύγκριση με την συμμετοχή του στην οικογένεια ή τη σχολική τάξη καθώς οι ομάδες των συνομηλίκων έχουν διαφορετικούς κανόνες ενώ παράλληλα παρέχουν περισσότερη ανεξαρτησία.

Μια ακόμη δυνατότητα που παρέχουν οι ομάδες των «συνομηλίκων» είναι η απόκτηση διάφορων δεξιοτήτων. Συγκεκριμένα ο Parsons (1959) φέρνει σαν παράδειγμα τα αγόρια, τα οποία αποκτούν σωματική επιδεξιότητα, που αργότερα μπορούν να εξελίξουν σε αθλητικές ικανότητες. Παράλληλα, στην ομάδα των όμοιων τα μέλη που ανήκουν έχουν την δυνατότητα να εξελιχθούν σε δημοφιλείς έφηβους, εξασφαλίζοντας την αποδοχή των άλλων.

Η Dominique Pasquier (2007) μέσα από το έργο της *«Κουλτούρες των Λυκειαπαίδων: Η τυραννία της πλειοψηφίας»*, υποστηρίζει ότι τα νεανικά κοινωνικά δίκτυα έχουν μια ιδιαίτερη φυσιογνωμία: είναι πολύ διευρυμένα και παράλληλα πολύ ενεργά. Σε καμία άλλη ηλικία, τα εκτός οικογενείας δίκτυα δεν είναι τόσο πολύπλοκα και τόσο περιορισμένα ως προς την ηλικία. Η δημιουργία και η εξέλιξη μιας φιλίας αναπτύσσονται εντός ενός συγκεκριμένου κοινωνικού πλαισίου και εντός των ομάδων, καθώς οι νέοι αλληλεπιδρούν και συνδέονται μεταξύ τους. Οι νεανικοί κύκλοι φιλίας διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην κοινωνικοποίηση των νέων και την ανάπτυξη της ταυτότητάς τους. Είναι μέσω αυτών των δικτύων που ανταλλάσσουν ιδέες, αξίες και δημιουργούν στενούς δεσμούς μεταξύ τους.

Η διάκριση των «φιλαράκιων», όπως διακρίνει η Pasquier (2007, σ. 82-83), είναι μια ρευστή ομάδα ατόμων με χαλαρές σχέσεις, συμπεριλαμβανομένου και του φίλου του φίλου. Οι έφηβοι διαχωρίζουν τις συναναστροφές τους και κατανοούν ότι η κοινωνική ζωή του λυκείου απαιτεί να διατηρούν και τα δύο είδη σχέσεων. Οι φιλίες συχνά δημιουργούνται γύρω από κοινές λατρείες, όπως τηλεοπτικές σειρές, βιντεοπαιχνίδια ή μουσική. Παρόλο που υπάρχουν διαφορές στις προτιμήσεις, αυτές δεν ανατρέπουν τις φιλίες. Ωστόσο, οι ομάδες με χαλαρούς δεσμούς επιβάλλουν συχνά κοινωνικούς κώδικες, καθορίζοντας τα ενδιαφέροντα και τις δραστηριότητες που πρέπει να ακολουθούνται. Αυτό προκαλεί πίεση για συμμόρφωση και αποκλεισμό των διαφορετικών επιλογών. Εν αντιθέσει, η αληθινή φιλία προϋποθέτει διαπραγματεύση και αποδοχή της διαφορετικότητας, γιατί η αληθινή συντροφικότητα υπερβαίνει τις περιορισμούς των ενδιαφερόντων.

Οι μαθητές του λυκείου φαίνεται να συνδέουν τα κοινωνικά τους δίκτυα με τις πολιτισμικές τους πρακτικές και να διαμορφώνουν μια «σκηνοθεσία» του εαυτού τους. Στην πράξη, αυτό σημαίνει ότι επιλέγουν με προσοχή τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται και πώς αναπαριστούν τον εαυτό τους στην κοινωνία. Οι προτιμήσεις τους φαίνεται να έχουν μια στιλιζαρισμένη προσέγγιση, δηλαδή επιλέγουν να παρουσιάζουν τα ενδιαφέροντά τους με έναν ξεχωριστό και χαρακτηριστικό τρόπο. Αυτό το φαινόμενο μπορεί να υποδεικνύει μια τάση προς την ριζοσπαστικοποίηση της πολιτισμικής τους ένταξης, δηλαδή μια προσπάθεια να ξεχωρίσουν και να επικοινωνήσουν με έντονο τρόπο την ταυτότητά τους και τις αξίες τους (Pasquier, 2007, σ. 84-85).

Συγκεκριμένα, η εξωτερική εμφάνιση αποτελεί έναν σημαντικό τρόπο έκφρασης αυτής της στιλιζαρισμένης προσέγγισης. Οι μαθητές επιλέγουν ρούχα, κούρεμα και αξεσουάρ που αποτυπώνουν τις μουσικές προτιμήσεις, τις αθλητικές δραστηριότητες και τις πολιτιστικές επιλογές τους. Έτσι, μέσω του στιλ τους, μπορούν να δημιουργήσουν έναν προσδιορισμό της ταυτότητάς τους, καθιστώντας εμφανές τις πολιτισμικές τους αξίες και τις ενδιαφέρουσες πτυχές της προσωπικότητάς τους.

Αντίστοιχα, τα χαρακτηριστικά που διακρίνονται στις ομάδες των συνομηλίκων, όπως είναι η ρευστότητα των σχέσεων, η κοινωνικοποίηση, η προσεγμένη παρουσίαση του εαυτού τους, η τάση να ξεχωρίζουν ενώ παράλληλα η αποφυγή της περιθωριοποίησης είναι στοιχεία που μπορεί να έχουν υιοθετηθεί και στον κοινωνικό χώρο των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης που έχουν δημιουργήσει οι έφηβοι.

2.4.3 Εικονικές Κοινότητες και το αίσθημα του «Ανήκειν»

Η ανάγκη του ατόμου να αισθάνεται ότι ανήκει κάπου είναι η κύρια αιτία για τη δημιουργία εικονικών κοινοτήτων στον κυβερνοχώρο. Ο όρος «εικονική κοινότητα» αναφέρεται σε κοινωνικές ομάδες που αναδύονται μέσω της επικοινωνίας στο Διαδίκτυο και των διαπροσωπικών αλληλεπιδράσεων. Η αίσθηση του «ανήκειν» είναι ζωτικής σημασίας για τα μέλη των εικονικών κοινοτήτων. Μέσω αυτής τα άτομα αντλούν ικανοποίηση από τις διαδραστικές τους ενέργειες και αυξάνουν την αυτοεκτίμησή τους, ενώ διατηρούν την αυτονομία και τη διαφορετικότητά τους (Πόλο & Μάνου, 2016, σ. 215-216).

Το επίπεδο αλληλεπίδρασης ενός ατόμου μέσα στην εικονική κοινότητα επηρεάζει την κοινότητα συνολικά, με αποτέλεσμα να διακρίνονται οι εξής τρεις ιδεότυποι εικονικής κοινότητας (Γιαννακόπουλος, 2005, σ. 161-162):

1. **Προσωπικές κοινότητες (Personal communities)**, στις οποίες το άτομο διατηρεί απλοποιημένα δίκτυα αλληλεπιδράσεων που αποτελούνται κυρίως από διπλευρικές επαφές. Δεν υπάρχει έντονη διάδραση μεταξύ των μελών και τα δίκτυα δεν διαπλέκονται σημαντικά.
2. **Ομαδικές κοινότητες (Group communities)**, στις οποίες τα δίκτυα αλληλεπιδράσεων αποκτούν περισσότερη πολυπλοκότητα και υψηλότερη πυκνότητα. Υπάρχει στενή σχέση μεταξύ των δικτύων του ατόμου, με πάγιες αλληλεπιδράσεις και επαφές που συνεχίζονται στον χρόνο.
3. **Ομάδες (Gruppen) η κοινότητα**, η οποία χαρακτηρίζεται από την αίσθηση του «ανήκειν», μια κοινή ταυτότητα και έναν κώδικα κανόνων και αξιών που διέπουν την κοινότητα. Οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ των ατόμων-μελών και των δικτύων τους είναι ιδιαίτερα ισχυρές.

Οι εικονικές κοινότητες παρέχουν μια πλούσια συνδεσιμότητα και ευκαιρίες για ανταλλαγή ιδεών, συζητήσεις, και υποστήριξη, καθώς και την ευκαιρία να συνδεθούν άτομα με κοινά ενδιαφέροντα και προβληματισμούς. Αυτό επιτρέπει στα μέλη να βρίσκουν κοινότητες που συμβαδίζουν με τις ανάγκες και τις προτιμήσεις τους, πράγμα που μπορεί να είναι πολύ δύσκολο στον πραγματικό κόσμο. Επίσης, η παροχή ευέλικτου περιβάλλοντος συμμετοχής χωρίς περιορισμούς χώρου και χρόνου επιτρέπει στους χρήστες να συμμετέχουν σε πολλές κοινότητες και να επιλέγουν τον χρόνο που θέλουν να αφιερώσουν σε αυτές. Αυτό καθιστά εφικτή τη συμμετοχή ακόμα και για

άτομα που έχουν περιορισμένο χρόνο στη διάθεσή τους (Πόλο & Μάνου, 2016, σ. 220-223).

Συνακόλουθα, η ύπαρξη ενός κοινού προβλήματος γίνεται σημείο αναφοράς για τα μέλη της κοινότητας και περιβάλλει τις συζητήσεις και την αλληλεπίδρασή τους. Άτομα που μπορεί να έχουν δυσκολία να ανταποκριθούν κοινωνικά στον πραγματικό κόσμο λόγω του χαρακτήρα τους ή λόγω κοινωνικής απομόνωσης, αναζητούν κοινότητες στο διαδίκτυο για να βρουν υποστήριξη και κοινωνική επαφή (Πόλο & Μάνου, 2016, σ. 223-226). Σύμφωνα με την Κωνσταντοπούλου (2020, σ. 167), εκατομμύρια άνθρωποι εκθέτουν τα «καθημερινά σενάρια» τους στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και δημιουργούν με αυτόν τον τρόπο ένα «story telling» της σύγχρονης εποχής.

Από τις ομοιογενείς και ομόκεντρες κοινωνικές ομάδες, προχωρούμε προς τις ετερογενείς και διασταυρωμένες, σημειώνοντας μια σημαντική κοινωνική εξέλιξη όπως περιγράφεται από τον Simmel στο κλασικό δοκίμιο «Ο ιστός των κοινωνικών ομάδων» (1998). Στην εποχή του Διαδικτύου και της Πληροφοριακής Επανάστασης, η διαδικασία διεύρυνσης και πολλαπλασιασμού των κοινωνικών ομάδων και των ατομικών δραστηριοτήτων αποκτά ακόμη μεγαλύτερη σημασία.

Οι διαρκείς αλληλεπιδράσεις στον ψηφιακό χώρο δημιουργούν ισχυρά και δεμένα πλέγματα ανθρώπινων σχέσεων, που αναγνωρίζονται ως εικονικές κοινότητες. Αυτό μας υπενθυμίζει ότι η ομαδική συνοχή μπορεί να υπερβεί τα τοπικά σύνορα και παρά ταύτα να είναι ρεαλιστική και συγκεκριμένη (Simmel, 1998 όπως αναφέρεται στο Γιαννακόπουλος, 2005, 285). Ταυτόχρονα, οι συμμετοχές σε εικονικές κοινότητες ενισχύουν την ποικιλομορφία και την πολυμορφία του κοινωνικού πεδίου, ενώ παράλληλα αυξάνουν σημαντικά τη σύγκρουση μεταξύ αντικρουόμενων συμπεριφορικών προσδοκιών.

Το άτομο που ενσωματώνεται στον ψηφιακό κόσμο αναζητά πέρα από την πληροφορία και τη γνώση, την κοινότητα. Με άλλα λόγια, αναζητά την κοινωνική ενσωμάτωση. Η πολυπλοκότητα των συνδέσεων και των ενσωματώσεων σε διάφορες φυσικές, βιοτικές, και εικονικές ομάδες διαμορφώνει μια μοναδική προσωπικότητα. Είναι πιθανό να μην υπάρχει άλλο άτομο με ακριβώς ίδιο συνδυασμό κοινωνικών σχέσεων, δίνοντας έτσι στην προσωπικότητά του ξεχωριστό χαρακτήρα (Γιαννακόπουλος, 2005, σ. 286).

Η αποφυγή της περιθωριοποίησης φαίνεται να είναι ένα διαχρονικό ζήτημα που απασχολεί τους ανθρώπους. Ειδικότερα την περίοδο της εφηβείας όπου τα παιδιά είναι σε μια σύγχυση και αναζήτηση του εαυτού τους επιδιώκουν τη συμμετοχή σε μια ομάδα που θα παρέχει ασφάλεια. Οι εικονικές κοινότητες παρέχουν ένα ευέλικτο περιβάλλον ως προς το χρόνο και το χώρο, καθώς τα άτομα μπορούν όποτε θέλουν να επικοινωνήσουν σκέψεις και προβληματισμούς τους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να ενισχύεται η αυτοπεποίθηση και η ασφάλεια τους ενώ παράλληλα η καθημερινή τους ζωή συνδέεται σιγά σιγά με την εικονική.

2.4.4 Εικονική Πραγματικότητα

Η σημαντική διαφορά των εικονικών κόσμων από τον πραγματικό σχετίζεται με την ικανότητά μας να ελέγχουμε την εξωτερική μας εμφάνιση. Στον πραγματικό κόσμο, η μεταμόρφωση του σώματός μας είναι ένα παγκόσμιο πολιτισμικό φαινόμενο με μέσα όπως τα ρούχα, τα κοσμήματα, τα τατουάζ ή ακόμη και οι πλαστικές χειρουργικές επεμβάσεις. Αυτό επηρεάζει τον τρόπο που μας αντιμετωπίζουν οι άλλοι, αλλά και τον τρόπο που βλέπουμε τον εαυτό μας και συμπεριφερόμαστε. Σύμφωνα με την Κωνσταντοπούλου (2020, σ. 165) η οθόνη ως μέσο μεγιστοποιεί την τάση σκηνοθεσίας του «εγώ» με αποτέλεσμα να επιβάλλεται περισσότερο το «φαίνεσθαι», ειδικά όσον αφορά την εξωτερική εμφάνιση που προβάλλει ο καθένας.

Οι εικονικοί κόσμοι, όπως τα διαδικτυακά παιχνίδια, προσφέρουν τη δυνατότητα στους χρήστες να δημιουργήσουν avatar με οποιαδήποτε εμφάνιση επιθυμούν. Αυτή η ελευθερία τροποποίησης επηρεάζει τις διαδικτυακές αλληλεπιδράσεις, καθώς οι άνθρωποι μπορούν να εκφράσουν τον εαυτό τους μέσω των avatar -η εικόνα που αναπαριστά κάποιο άτομο- τους ανεξάρτητα από την πραγματική τους εμφάνιση. Μελέτες έχουν δείξει ότι αυτές οι αλληλεπιδράσεις επηρεάζονται από το πώς αντιλαμβανόμαστε τον εαυτό μας μέσα από τα avatar μας (Christakis & Fowler, 2010, σ. 343).

Παράλληλα, ένα από τα θετικά στοιχεία του chat -διαδικτυακή συζήτηση με ένα ή περισσότερα άτομα- είναι ότι παρέχει στους νέους τη δυνατότητα να ξεπεράσουν την τυραννία της εμφάνισης όπως υποστηρίζει η Pasquier (2007, σ. 182). Στο σχολείο, οι κοινωνικές προσδοκίες και οι πιέσεις σχετικά με την εξωτερική εμφάνιση μπορεί να προκαλέσουν ανασφάλεια στους μαθητές. Ωστόσο, το chat προσφέρει έναν ανώνυμο χώρο όπου η εμφάνιση δεν είναι κριτήριο και οι προσωπικότητες των ατόμων διακρίνονται βάσει των λόγων και των συναισθημάτων που μοιράζονται. Αυτό επιτρέπει την ανάπτυξη προσωπικής έκφρασης και αυτογνωσίας, προσφέροντας μια νέα διάσταση στην επικοινωνία τους.

Στις διαδικτυακές μας αλληλεπιδράσεις, εξακολουθούμε να εκδηλώνουμε πολύ ανθρώπινους τρόπους συμπεριφοράς. Παραμένουμε πιστοί στο προσωπικό μας συμφέρον, εκδηλώνοντας απληστία, προκαταλήψεις, αλτρουισμό και στοργή, καθώς εισερχόμαστε στον ψηφιακό κόσμο. Οι διαδικτυακές αλληλεπιδράσεις δεν αποτελούν λόγο για να απορρίψουμε τις ανθρώπινες συμπεριφορές, αλλά αντιθέτως διευκολύνουν την εκδήλωσή τους σε έναν ψηφιακό περιβάλλον (Christakis & Fowler, 2010, σ. 346).

Η ψηφιακή κοινωνία και η σύνδεσή μας μέσω του Διαδικτύου προκαλούν πολλά ενδιαφέροντα φαινόμενα. Μερικά βασικά επιχειρήματα που αναδεικνύουν τον κεντρικό ρόλο των διαδικτυακών κοινοτήτων είναι τα εξής:

- **Επίδραση του εικονικού εαυτού:** Οι άνθρωποι εμφανίζουν διαφορετική προσωπικότητα στον ψηφιακό κόσμο, επιλέγοντας ελκυστικά avatar και προβάλλοντας διαφορετικά χαρακτηριστικά. Αυτό μπορεί να επηρεάσει τη συμπεριφορά και να καταλήξουμε να είμαστε πιο κοινωνικοί ή γενναιόδωροι.

- **Κοινότητες του μέλλοντος:** Οι διαδικτυακές κοινότητες μπορεί να αποκτήσουν χαρακτηριστικά που δεν υπάρχουν στον πραγματικό κόσμο και να δημιουργήσουν νέες μορφές κοινωνικής διάδρασης.
- **Σχέσεις και Επιρροή:** Οι διαδικτυακές συνδέσεις μπορούν να επηρεάσουν τη συμπεριφορά μας και να επιτρέψουν τη διάδοση ιδεών και κοινωνικών προτύπων με νέους τρόπους. Η υπερσυνδεσιμότητα και η τεχνολογία ενισχύουν την κοινωνική επιρροή.
- **Ποικιλία των συνδέσεων:** Το Διαδίκτυο μας επιτρέπει να συναντήσουμε ανθρώπους τόσο στην πραγματική ζωή όσο και στον ψηφιακό κόσμο, ενδυναμώνοντας τις σχέσεις μας και διευρύνοντας το κοινωνικό μας δίκτυο.
- **Επιπτώσεις στην κοινωνία:** Η υπερσυνδεσιμότητα μεταμορφώνει τον τρόπο που αλληλεπιδρούμε και συνδεόμαστε με τους άλλους. Παράλληλα, ανοίγει νέες ευκαιρίες και προκλήσεις σε πολλούς τομείς της κοινωνίας.

Συνολικά, η διαδικτυακή επικοινωνία διαμορφώνει τον τρόπο που επιδρούμε και επηρεαζόμαστε από τους άλλους, δημιουργώντας έναν εντελώς νέο κόσμο κοινωνικών διασυνδέσεων και επιδράσεων (Christakis & Fowler, 2010, σ. 374-376).

Όπως επισημαίνουν οι Christakis και Fowler (2010), «Στους εικονικούς κόσμους, έχουν την δυνατότητα να ζουν μια «δεύτερη ζωή» και να αλληλεπιδρούν χωρίς τους περιορισμούς του πραγματικού κόσμου». Οι άνθρωποι νιώθουν ελεύθεροι να κάνουν όσα ονειρεύονται, έχουν νέες δυνατότητες και την ευκαιρία να ζήσουν όσα -υπό κανονικές συνθήκες- δεν θα μπορούσαν. Το ζήτημα που προκύπτει εδώ είναι όταν κάποιος χάσει την αίσθηση του πραγματικού και η ζωή του ξαφνικά ταυτίζεται με κάτι μη ρεαλιστικό. Δηλαδή το νέο εικονικό περιβάλλον μέσα στο οποίο νιώθει κυρίαρχος, γίνεται για αυτόν η νέα πραγματικότητα στην οποία θέλει να ζήσει.

Τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης παρέχουν τον έλεγχο της εξωτερικής εμφάνισης ενώ παράλληλα και την ελευθερία από την τυραννία της, οι ανθρώπινες συμπεριφορές που παρατηρούνται στην καθημερινότητα δεν παύουν να υπάρχουν. Όλα αυτά τα στοιχεία υιοθετούνται σε έναν νέο ψηφιακό κόσμο στον οποίο συμμετάσχουν οι έφηβοι.

3 Μεθοδολογία και Σχεδιασμός της Έρευνας

Η παρούσα έρευνα εξετάζει τη σχέση των εφήβων με τη τεχνολογία και πιο συγκεκριμένα με τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης τα οποία κυριαρχούν στην καθημερινότητα τους. Στόχοι της έρευνας είναι η αναζήτηση και η μελέτη των προτύπων που προβάλλονται από τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης καθώς και των επιδράσεων που έχουν στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς και της κοινωνικής ταυτότητας των εφήβων. Συνακόλουθα, ένας ακόμη βασικός στόχος είναι να αναδειχθεί η άποψη των εφήβων όσον αφορά το ρόλο της εκπαίδευσης στην καθημερινότητα τους.

Στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης οι έφηβοι έχουν τη δυνατότητα να επικοινωνήσουν, παρακολουθήσουν, σχολιάσουν και γενικότερα να αλληλεπιδράσουν με τον ευρύτερο κύκλο τους, δημιουργώντας νέες σχέσεις ή ενισχύοντας τις υπάρχουσες. Αυτή η αλληλεπίδραση οδηγεί και στην ερμηνεία διάφορων συμπεριφορών και ρόλων. Το αποτέλεσμα αυτής της ερμηνείας οδηγεί στην υιοθέτηση κάποιων στάσεων και συμπεριφερόντων από τους ίδιους, δημιουργώντας κοινωνικούς εαυτούς.

Για αυτούς τους λόγους αποφασίσαμε να ακολουθήσουμε τη θεωρία της συμβολικής αλληλεπίδρασης/διαντίδρασης και ως μεθόδους έρευνας την ποιοτική κοινωνική έρευνα με ημιδομημένες συνεντεύξεις. Στις ενότητες που ακολουθούν θα παρουσιαστεί αναλυτικά η πορεία και ο σχεδιασμός της παρούσας έρευνας. Συγκεκριμένα, θα παρουσιάσουμε τη συμβολική αλληλεπίδραση/διαντίδραση ως θεωρητική προσέγγιση και πιο συγκεκριμένα την προσέγγιση του Goffman, όσον αφορά την παρουσίαση του εαυτού και τη διαχείριση των εντυπώσεων. Στη συνέχεια, θα αναπτυχθούν αναλυτικά οι μέθοδοι της έρευνας και η συλλογή των δεδομένων.

3.1 Θεωρία της Συμβολικής Αλληλεπίδρασης/Διαντίδρασης

Η συμβολική αλληλεπίδραση ή διαντίδραση αποτελεί μια προσέγγιση η οποία περιλαμβάνει επιστημολογικές παραδοχές. Κορυφαίοι θεωρητικοί της συμβολικής αλληλεπίδρασης (symbolic interactionism) είναι οι George Herbert Mead, Charles Horton Cooley, W. I. Thomas, Herbert Blumer και Erving Goffman (Ritzer & Stepnisky, 2020, σ. 261).

Ο Blumer, ως μαθητής του Mead, είναι αυτός που θα εισάγει τον όρο συμβολική αλληλεπίδραση το 1937, στο έργο «*Symbolic Interactionism: Perspective and Method*» (1969). Ο Blumer βασίστηκε στον Mead, ο οποίος στο έργο του στηρίχθηκε στην φιλοσοφία του πραγματισμού (pragmatism) και του συμπεριφορισμού (behaviorism). Στο συλλογικό έργο του Mead (1934) «*Mind, Self, and Society: From the Standpoint of a Social Behaviorist*» παρουσιάζονται οι βασικές ιδέες του για τη συμβολική αλληλεπίδραση.

Όπως υποστηρίζουν οι Ritzer και Stepnisky (2020, σ. 282) ορισμένοι οπαδοί της συμβολικής αλληλεπίδρασης όπως οι Blumer, Manis, Meltzer, A. Rose και Snow επιχείρησαν να απαριθμήσουν τις βασικές αρχές της Συμβολικής Αλληλεπίδρασης.

Κάποιες βασικές αρχές που παρουσιάζονται είναι οι εξής:

1. Τα ανθρώπινα όντα έχουν την ικανότητα της σκέψης.

2. Η ικανότητα της σκέψης διαμορφώνεται από την κοινωνική αλληλεπίδραση.
3. Μέσω της κοινωνικής αλληλεπίδρασης, οι άνθρωποι αποκτούν γνώσεις για τα νοήματα και τα σύμβολα ενώ συνακόλουθα αποκτούν και την ανθρώπινη ικανότητα της σκέψης.
4. Τα σύμβολα και τα νοήματα δίνουν τη δυνατότητα στους ανθρώπους να συμμετέχουν σε δράσεις που ανταποκρίνονται στη φύση του ανθρώπου.
5. Οι άνθρωποι έχουν τη δυνατότητα να τροποποιούν και να προσαρμόζουν τα νοήματα και τα σύμβολα που χρησιμοποιούν στις δράσεις βάσει της δικής τους ερμηνείας της κατάστασης.
6. Η ικανότητα των ανθρώπων να αλληλεπιδρούν με τον εαυτό τους επιτρέπει να εξετάζουν διάφορες εναλλακτικές δράσεις, όπως να αξιολογούν τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα τους και να προβαίνουν σε επιλογές.
7. Οι αλληλένδετες δράσεις και αλληλεπιδράσεις δημιουργούν πρότυπα που καθορίζουν τη δομή των ομάδων και συνακόλουθα των κοινωνιών.

Συνοψίζοντας, η συμβολική αλληλεπίδραση/διαντίδραση είναι μια προσέγγιση που εστιάζει στη σημασιολογική και συμβολική διάσταση των αλληλεπιδράσεων ανθρώπων για τη δημιουργία κοινωνικού εαυτού. Αυτή η θεωρία έχει επηρεάσει πολλούς τομείς της κοινωνιολογίας και έχει συνεισφέρει στην κατανόηση της κοινωνικής συμπεριφοράς και ταυτότητας.

Η παρούσα έρευνα ακολούθησε τη θεωρία της συμβολικής της διαντίδρασης και πιο συγκεκριμένα τις προσεγγίσεις του Erving Goffman. Ο λόγος που επιλέχθηκε η θεωρία της συμβολικής διαντίδρασης στην παρούσα έρευνα είναι γιατί θεωρούμε ότι ο εαυτός ενός ατόμου διαμορφώνεται μέσα από την επικοινωνία και τη διαντίδραση. Επομένως, έχοντας ως στόχο να διερευνήσουμε τον τρόπο με τον οποίο επηρεάζονται και διαμορφώνουν συμπεριφορές οι έφηβοι από τα πρότυπα που προβάλλονται στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης (social media), επιχειρούμε να βρούμε τις αλληλεπιδράσεις που πραγματοποιούνται ανάμεσα τους.

3.1.1 Η προσέγγιση του Erving Goffman

«Ο εαυτός είναι μια έννοια με τεράστια σημασία για τους θεωρητικούς της συμβολικής αλληλεπίδρασης» σύμφωνα με τον Bruder (1998), όπως αναφέρουν οι Ritzer και Stepnisky (2020, σ. 291). Μια από τις μεγαλύτερες συμβολές του Erving Goffman στην κοινωνιολογία υπήρξε η θεωρία του εαυτού, κάτι που αποφαίνεται ιδιαίτερα στο έργο του «*Presentation of Self in Everyday Life*» (1959). Σύμφωνα με τη θεωρία του Goffman, κάθε κοινωνική κατάσταση μπορεί να παρομοιαστεί με μια σκηνή θεατρικής παράστασης. Οι άνθρωποι υιοθετούν ρόλους και λειτουργούν σαν ηθοποιοί, για να παρουσιάσουν στους άλλους μια συγκεκριμένη εικόνα του εαυτού τους, η οποία συχνά είναι αυτό που αναμένεται από αυτούς. Αυτή η προσέγγιση επισημαίνει πώς οι άνθρωποι χρησιμοποιούν διάφορες στρατηγικές και τεχνικές, όπως η γλώσσα, η κινητικότητα και η ένδυση, για να διαχειριστούν την εικόνα που παρουσιάζουν.

Συνεπώς, ο Goffman αντιλαμβάνεται τον εαυτό ως προϊόν της δραματουργικής αλληλεπίδρασης μεταξύ του κοινού και του δρώντος. Το αποτέλεσμα που προκύπτει μέσα από αυτή τη διαδικασία είναι η απόκτηση ενός σταθερού εαυτού, ο οποίος απορρέει από τον άνθρωπο-ηθοποιό (Ritzer & Stepnisky, 2020, σ. 294). Όπως

αναφέρθηκε και στο θεωρητικό μας πλαίσιο στην ενότητα «Δραματουργική προσέγγιση του Goffman», οι δρώντες έχουν ως βασικό στόχο τη διαχείριση των εντυπώσεων ελπίζοντας έτσι ότι η εικόνα του εαυτού που παρουσιάζουν θα είναι αρκετά ισχυρή ώστε το κοινό να τους δεχτεί όπως επιθυμούν οι ίδιοι.

Η θεωρία του Goffman έχει ευρεία εφαρμογή σε πολλούς τομείς της κοινωνιολογίας, όπως η ανάλυση της κοινωνικής αλληλεπίδρασης, η κατανόηση των συμπεριφορών στη δημόσια σφαίρα, και η μελέτη των κοινωνικών ρόλων. Αυτή η προσέγγιση βοηθά στην αποκωδικοποίηση των κοινωνικών διαδραματιζόμενων ρόλων και την ανάδειξη των τρόπων με τους οποίους οι άνθρωποι συνεισφέρουν στην κοινωνική δομή μέσω της κοινωνικής τους αλληλεπίδρασης.

3.2 Σχεδιασμός Έρευνας

3.2.1 Σκοπός της έρευνας

Ο σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να εξετάσει τη σχέση των εφήβων με τη τεχνολογία και πιο συγκεκριμένα με τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης τα οποία κυριαρχούν στην καθημερινότητα τους. Στόχοι της έρευνας είναι η αναζήτηση και η μελέτη των προτύπων που προβάλλονται από τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης καθώς και των επιδράσεων που έχουν στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς και της κοινωνικής ταυτότητας των εφήβων. Συνακόλουθα, ένας ακόμη βασικός στόχος είναι να αναδειχθεί η άποψη των εφήβων όσον αφορά το ρόλο της εκπαίδευσης στην καθημερινότητα τους. Το βασικό ερώτημα που τέθηκε ήταν, αν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης παίζουν κομβικό ρόλο στις αλλαγές που παρατηρούνται στις συμπεριφορές των νέων.

Για αυτούς τους λόγους, προσπάθησα να εντοπίσω την άποψη και την οπτική των ίδιων των εφήβων ηλικίας 11 έως 17 ετών, μιας ηλικιακής ομάδας ατόμων που μέχρι στιγμής δεν είχε βρεθεί στο επίκεντρο αρκετών ερευνών και μελετών. Οι ερωτήσεις που τέθηκαν στους συνεντευξιαζόμενους, αφορούσαν τη χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης από τους εφήβους, το περιεχόμενο που επέλεγαν να μοιραστούν, την επικοινωνία που επιδίωκαν, τα «πρότυπα» που επέλεγαν να παρακολουθούν καθώς και την άποψη τους όσον αφορά την Εκπαίδευση στην Ελλάδα. Ενδεικτικά μπορούμε να παραθέσουμε κάποιες από τις εξής ερωτήσεις που τέθηκαν:

- Ποιες εφαρμογές επιλέγεις στην καθημερινότητα σου και γιατί; Έχει αλλάξει μέσα στα χρόνια αυτή η προτίμηση;
- Τι επιλέγεις να δημοσιεύσεις και τι όχι; Ποιο είναι το κριτήριο σου;
- Προτιμάς την επικοινωνία από τα social media; Γιατί; Κάνεις νέους φίλους μέσω των εφαρμογών;
- Με ποια κριτήρια επιλέγεις να ακολουθήσεις κάποια «διάσημα» άτομα; Τι είναι αυτό που σε ενδιαφέρει;
- Θα άλλαζες κάτι στο σχολείο με βάση τη σημερινή μορφή που έχει; Θεωρείς ότι τα social media θα μπορούσαν να συνδυαστούν με την εκπαίδευση προσφέροντας νέες δυνατότητες;

3.2.2 Στάδια Έρευνας

Η παρούσα έρευνα ξεκίνησε με την επιλογή του θέματος και τη βιβλιογραφική διερεύνηση του. Η ελληνική βιβλιογραφία σχετικά με τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης (social media) και τα εργαλεία μάθησης που μπορούν να προσφέρουν στη νεολαία μέσα της χρήσης τους στην καθημερινότητα, ήταν αρκετά περιορισμένη. Τα βιβλία που έχουν ασχοληθεί μέχρι στιγμής με τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης αφορούν κυρίως το ζήτημα του Marketing, της Διαφήμισης, της Επικοινωνίας και τη Δημιουργία Ανθρώπινων Σχέσεων. Μπορεί να είναι εν μέρει λογική η έλλειψη αυτή στην ελληνική βιβλιογραφία, καθώς η εμφάνιση τους και η εδραίωση τους στην καθημερινότητα μας έγινε ιδιαίτερα αισθητή τα τελευταία χρόνια και μάλιστα με ιδιαίτερα ταχείς ρυθμούς στην Ελλάδα.

Εν αντιθέσει, όσον αφορά την ξενόγλωσση βιβλιογραφία παρατηρούμε πολλά επιστημονικά άρθρα που ασχολούνται με το ζήτημα των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης (social media) και της Εκπαίδευσης ήδη από το 2005. Τα επιστημονικά άρθρα έχουν στο επίκεντρο τους όμως την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, στοχεύοντας πολλές φορές να αποδείξουν μέσα από διάφορες έρευνες (όπως Gao κ.ά., 2012· Greenhow κ.ά. 2011· Greenhow & Robelia, 2009a, 2009b· Pimmer κ.ά., 2012, Siemens, 2005· Siemens & Tittenberger, 2009) ότι τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης μπορούν να προσφέρουν σημαντικά εργαλεία στους φοιτητές.

Για παράδειγμα, μπορούν να συμβάλλουν στη βελτίωση της επικοινωνίας των φοιτητών με τους καθηγητές αλλά και τους συμφοιτητές, την ενίσχυση της συμμετοχής, την έκφραση της δημιουργικότητας, την ενίσχυση της κριτικής σκέψης ενώ ακόμη και της δημιουργίας αυτορρυθμιζόμενης μάθησης και τους προσωπικού μαθησιακού περιβάλλοντος (PLE). Παρόλα αυτά, στην παρούσα έρευνα αν και γίνεται λόγος για τους εφήβους και συνακόλουθα έμμεσα αναφερόμαστε κυρίως στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση, τα παραπάνω στοιχεία είναι ιδιαίτερα χρήσιμα για να δούμε αν πράγματι όλα αυτά τα εργαλεία χρησιμοποιούνται από τους νέους, αν υπάρχει κάποια καθοδήγηση από το σχολείο ή την οικογένεια ή τα ευρύτερα κοινωνικά τους δίκτυα.

Συνακόλουθα, κατά τη διάρκεια της έρευνας χρησιμοποίησα και κάποια στοιχεία από στατιστικές έρευνες, οι οποίες προήλθαν από στατιστική εταιρεία (Statista) καθώς και από εταιρεία (Humble) που δραστηριοποιείται στο χώρο του ψηφιακού μάρκετινγκ. Στόχος ήταν η ανάδειξη, των πιο δημοφιλών Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης για τον Ιανουάριο του 2023 σε παγκόσμιο επίπεδο με μηνιαίους ενεργούς χρήστες καθώς και των αγαπημένων μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην Ελλάδα. Η μέθοδος αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική και πρέπει να λαμβάνεται υπόψιν, καθώς μπορεί να συμπληρώσει και να προσδώσει νέα στοιχεία σε μια έρευνα (Babbie, 2011, σ. 536)

Έπειτα, ξεκίνησα την ποιοτική έρευνα, η οποία διεξήχθη από τον Απρίλιο του 2023 μέχρι και τον Ιούνιο του 2023, στη Θεσσαλονίκη. Η επιλογή της Θεσσαλονίκης, ως πόλης διεξαγωγής της διπλωματικής έρευνας έγινε διότι μέχρι στιγμής δεν έχει παρατηρηθεί κάποια αντίστοιχη έρευνα. Στην πορεία της έρευνας, θεωρήσαμε ακόμη ότι λόγω της καταγωγής μου θα ήταν πιο προσβάσιμες οι ηλικιακές κατηγορίες που ήθελα να διερευνήσω, προσεγγίζοντας στην αρχή άτομα που ήξερα καθώς επρόκειτο

να πάρω συνεντεύξεις από ανήλικα άτομα που βρίσκονται στην εφηβεία, έχοντας εξασφαλίσει πρώτα την συγκατάθεση των γονέων/κηδεμόνων τους.

Ξεκίνησα εντοπίζοντας σε πρώτο επίπεδο παιδιά από το στενό μου κύκλο, τα οποία με έφεραν σε επαφή με άλλα άτομα, κυρίως συνομήλικους φίλους τους, δίνοντας μου την ευκαιρία να παρατηρήσω την συμπεριφορά τους και έξω από τη συνέντευξη. Αυτή η εμπειρία ήταν ιδιαίτερα σημαντική καθώς ενίσχυσε αρκετά σημεία της έρευνας καθώς από τη μια αναδεικνύονταν πολλές φορές νέες πλευρές ή από την άλλη ενισχύονταν οι θέσεις και οι απόψεις που είχαν εκφράσει.

Με την ολοκλήρωση των ημιδομημένων συνεντεύξεων με τους εφήβους ακολούθησε η απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων καθώς και η καταγραφή όλων των σιωπών, των δισταγμών ή και των εκφραστικών μέσων που μπορεί να χρησιμοποιήσαν οι ερωτηθέντες στην έρευνα. Στη συνέχεια προέβη στην ανάγνωση και μελέτη των συνεντεύξεων ώστε να μπορέσω να εντοπίσω κοινές θεματικές όσον αφορά την έρευνά μου. Θέλησα να βρω ποια είναι η χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης (social media) από τους έφηβους στην Ελλάδα, ποιες μπορεί να είναι οι επιδράσεις τους και σε ποιους τομείς μπορεί να αφορούν. Ενώ παράλληλα, ήθελα να δω και τι σημαίνει για τους ίδιους η Εκπαίδευση.

3.3 Μέθοδοι Έρευνας

3.3.1 Ποιοτική Έρευνα

Η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε ήταν η ποιοτική έρευνα με ημιδομημένες συνεντεύξεις καθώς και η συμμετοχική παρατήρηση, η οποία προέκυψε ως μέθοδος στην πορεία της έρευνας μέσα από τη γνωριμία των συνεντευξιζόμενων και των φίλων τους. Συγκεκριμένα, άτομα που συμμετείχαν στις πρώτες συνεντεύξεις με έφεραν σε επαφή με φίλους τους δίνοντας μου την ευκαιρία να δω και εκτός των συνεντεύξεων τον τρόπο συμπεριφοράς τους.

Σύμφωνα με τη Λυδάκη (2012, σ. 133-134) η κατάλληλη επιλογή της μεθόδου έγκειται στον ερευνητή και στον τρόπο με τον οποίο θέλει να διερευνήσει κάποιο κοινωνικό φαινόμενο. Η συλλογή δεδομένων στην ποιοτική έρευνα ενδέχεται να ακολουθήσει πολλές μεθόδους με στόχο την ανάδειξη στοιχείων της πραγματικότητας. Ουσιαστικά, η ποιοτική έρευνα επιτρέπει την ανάλυση και την κατανόηση μιας κοινωνικής ομάδας και των καταστάσεων που μπορεί να βιώνει αυτή.

Η παρούσα έρευνα εφαρμόζει αυστηρά τους ηθικούς κανόνες που διέπουν την επιστημονική διαδικασία. Ένας από τους θεμελιώδεις κανόνες αυτής της δεοντολογίας είναι η διασφάλιση της ανωνυμίας των συμμετεχόντων. Αυτό σημαίνει ότι κάθε προσπάθεια γίνεται για να διατηρηθεί η ταυτότητά τους κρυφή κατά τη διάρκεια της συλλογής και ανάλυσης δεδομένων. Επιπλέον, η έρευνα τηρεί αρχές όπως η ενημέρωση και η ελεύθερη συναίνεση των συμμετεχόντων, η διαφάνεια στην αναφορά των ευρημάτων και η αποφυγή οποιωνδήποτε παραπλανητικών πρακτικών. Με αυτόν τον τρόπο, εξασφαλίζεται όχι μόνο η εγκυρότητα και η ακεραιότητα της έρευνας, αλλά και η προστασία των δικαιωμάτων και της ασφάλειας των εμπλεκόμενων ατόμων.

Στην παρούσα διπλωματική έρευνα έγινε η επιλογή και η χρήση ημιδομημένων ερωτήσεων κατά την διεξαγωγή των συνεντεύξεων. Πρόκειται ουσιαστικά για ερωτήσεις και ζητήματα ανοιχτού τύπου, που μπορεί να απασχολούν τον ερευνητή πριν ξεκινήσει την έρευνα του. Δεν υπάρχει κάποια σειρά ή ανάγκη να απαντηθούν όλες οι ερωτήσεις. Ανάλογα με τον τρόπο που θα εξελιχθεί η συνέντευξη, υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες κάποια ζητήματα δεν αναφέρονται, είτε γιατί θα έχουν αναδυθεί άλλα πιο σημαντικά ή επειδή ο συμμετέχων στην έρευνα να έχει δώσει απαντήσεις πριν καν ερωτηθεί.

Παρόλα αυτά, κατέχουν σημαντική θέση στην έρευνα καθώς δίνουν την αφορμή να ξεκινήσει μια συζήτηση που θα εξελιχθεί σε συνέντευξη και κατ' επέκταση, στην τελική ερευνα. Η δυνατότητα να εξελιχθεί κατά αυτόν τον τρόπο η συνέντευξη μπορεί να μην αγγίζει τα όρια της αυστηρότητας αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι η διεργασία της γίνεται με προχειρότητα. «Όλη η διαδικασία της συνέντευξης είναι μια ζωντανή διαδικασία και ο ερευνητής κάνει την καλύτερη διαχείριση της ροής της, ώστε να διαφωτιστούν περισσότερα ζητήματα και σε μεγαλύτερο βαθμό.» (Λυδάκη, 2012, σ.133-134).

Από την αρχή έθεσα έναν συγκεκριμένο οδηγό ερωτήσεων για τις συνεντεύξεις μου. Όμως μετά από τις τρεις πρώτες συνεντεύξεις ανακάλυψα ότι προέκυψαν κάποια νέα ερωτήματα που θα έπρεπε να συμπεριλάβω ενώ παράλληλα να διευκρινίσω κάποια άλλα. Επιπρόσθετα, αποφάσισα κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων μου να χρησιμοποιήσω ένα μικρό βίντεο που είχα βρει σε μια εφαρμογή, το οποίο επεξηγούσε μια άσκηση στα μαθηματικά, ώστε να φέρω ένα πιο ζωντανό παράδειγμα όσον αφορά το ζήτημα της μάθησης μέσα από τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και τη γεφύρωση της τυπικής και άτυπης Εκπαίδευσης.

Οι ερωτήσεις δεν τέθηκαν σε όλες τις συνεντεύξεις με την ίδια σειρά, καθώς υπήρχαν συνεντευξιαζόμενοι που ανέφεραν και ανέπτυξαν πολλά ζητήματα πριν καν ερωτηθούν, αναπτύσσοντας αρκετά ζητήματα και προβληματισμούς που μπορεί να είχαν. Από την άλλη υπήρχαν και άτομα τα οποία είχαν θέσει τις «άμυνες» τους θέλοντας περισσότερο χρόνο για να νιώσουν οικεία αλλά και θεματικές που μπορούσαν να αναπτύξουν περισσότερο.

Πιστεύω ότι μέσα από τις συνεντεύξεις τα άτομα μπήκαν σε μια διαδικασία αναθεώρησης κάποιων πραγμάτων, ενώ βρήκαν ενδιαφέρον το ζήτημα που διερευνάτε με αποτέλεσμα να συζητήσουν με άλλους συνομήλικους τους και να τους παροτρύνουν να συμμετάσχουν. Μέσα από την έρευνα κατάφερα να δω, ακούσω και αναθεωρήσω και η ίδια κάποια πράγματα που μπορεί να θεωρούσα δεδομένα, και αυτός είναι ένας από τους βασικούς στόχους. Όταν κάποιος ερευνητής επιλέγει να μελετήσει μια κοινωνική ομάδα δεν επιδιώκει να λάβει συγκεκριμένες ή αναμενόμενες απαντήσεις αλλά απαντήσεις που δεν έχουν ειπωθεί ξανά (Ζαφειρόπουλος, 2015, σ.281). Αυτός είναι ο σκοπός της συνέντευξης και της ποιοτικής μεθόδου γενικότερα.

Τέλος, είναι σημαντικό σε αυτό το σημείο να επισημάνω και τη δυνατότητα παρατήρησης που μου δόθηκε από τα παιδιά καθώς μετά την ολοκλήρωση των συνεντεύξεων, με πολλά άτομα ήρθαμε σε επαφή ώστε να πάρω συνεντεύξεις από φίλους τους. Έτσι, βρέθηκα με τρεις διαφορετικές παρέες εφήβων και είδα μέσα από

τις συζητήσεις που είχαν με τους φίλους τους, συμπεριφορές και απόψεις που ενίσχυαν περαιτέρω την έρευνα.

3.3.2 Επιλογή υποκειμένων της έρευνας

Τα άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα, ήταν έφηβοι ηλικίας 11 έως 17 ετών καθώς από τη στιγμή που επέλεξα το θέμα με το οποίο ήθελα να ασχοληθώ άρχισα να ψάχνω διάφορες έρευνες και έργα που έχουν γραφτεί. Οι περισσότερες έρευνες που είχαν πραγματοποιηθεί στη ξενόγλωσση βιβλιογραφία αφορούσαν ενήλικες και συγκεκριμένα φοιτητές, με αποτέλεσμα να αναπτύσσεται ακόμη περαιτέρω η προσωπική μου ανάγκη να μελετήσω μια ηλικιακή ομάδα που δεν είχε βρεθεί μέσα στα συγκεκριμένα πλαίσια βέβαια ακόμη σε ένα ευρύ φάσμα ερευνών.

Το όριο 11 έως 17 ετών προέκυψε μέσα από μερικές μελέτες που βρήκα καθώς πολλές ήταν οι απόψεις που υπήρχαν όσον αφορά την εφηβεία, και τα χρονικά όρια που περιλαμβάνει ως μια περίοδος της ανθρώπινης ζωής. Συνακόλουθα, στόχος μου ήταν εξ αρχής να μελετήσω μέσα από την έρευνα και τις συνεντεύξεις άτομα τα οποία βρίσκονταν στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Σε πρώτο επίπεδο ήθελα να μάθω τις απόψεις των μικρότερων σε ηλικία παιδιών όσον αφορά τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, τη χρήση τους, τα πρότυπα που θεωρούν ότι προβάλλονται, την άποψη τους για την Εκπαίδευση κτλ.

Παράλληλα, όμως ήθελα να δω και τη θέση των μεγαλύτερων σε ηλικία ατόμων που μπορεί να είχαν αναθεωρήσει κάποια πράγματα σε σχέση με τη χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης ή ακόμη να είχαν νέες ανάγκες. Ουσιαστικά η βασική μέριμνα της έρευνας δεν ήταν τόσο η «αντικειμενικότητα», δηλαδή αν όλα τα παιδιά της υπό μελέτης ηλικίας σχετίζονται με τον ίδιο τρόπο με τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, αλλά η διερεύνηση ενός φαινομένου, πιο συγκεκριμένα τους τρόπους με τους οποίους μπορεί τα παιδιά να σχετίζονται με τα κοινωνικά δίκτυα, τι σημασία έχουν για τους ίδιους κτλ.

Επομένως, στόχος μου ήταν να πάρω συνεντεύξεις από παιδιά Γυμνασίου και Λυκείου, για να καταφέρω να βρω όσα ήθελα μέσα από την έρευνα. Παρόλα αυτά, όπως ανέφερα το ηλικιακό μου πλαίσιο συμπεριελάμβανε παιδιά και ηλικίας 11 ετών δίνοντας μου έτσι τη δυνατότητα να πάρω συνεντεύξεις και από τρία παιδιά που ήταν στην έκτη δημοτικού. Το φάσμα ήταν αρκετά μεγάλο παρόλα αυτά, μπόρεσα να βρω τη σχέση που έχουν τα παιδιά με τα social media από την αρχή της εφηβείας τους μέχρι και το τελευταίο έτος πριν την ενηλικίωση τους.

Τα πρώτα άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα ήταν έφηβοι οι οποίοι είχαν συγγενική σχέση με το ευρύτερο κύκλο μου και ήταν πιο εύκολη η προσέγγιση στην αρχή. Στη συνέχεια γονείς που ήταν συνάδελφοι φίλων μου και της οικογένειάς μου ενημερώθηκαν για την έρευνα δείχνοντας ενδιαφέρον να παροτρύνουν τα παιδιά τους στη συμμετοχή. Ενώ ακόμη προέκυψαν και άτομα τα οποία μετά από συζήτηση με τους φίλους τους για την έρευνα έδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον να συμμετάσχουν και να με βοηθήσουν. Με αυτόν τον τρόπο ήρθα σε επαφή και με τις παρέες τους, παρατηρώντας και τις συμπεριφορές τους μέσα στην παρέα.

Καθώς το ηλικιακό φάσμα ήταν ήδη μεγάλο, αποφάσισα μετά από συζητήσεις με την επιβλέπουσα μου να θέσω και κάποια επιπλέον όρια, όπως αυτό του τύπου φοίτησης του σχολείου. Στην αρχή ήθελα να πάρω συνεντεύξεις από παιδιά που φοιτούν σε δημόσια, ιδιωτικά και πειραματικά σχολεία, παρόλα αυτά η προσέγγιση θα ήταν δύσκολη και ιδιαίτερα χρονοβόρα σε σχέση με το χρονικό πλαίσιο που είχα για την ολοκλήρωση της διπλωματικής. Επομένως, στην παρούσα έρευνα συμμετέχουν άτομα που φοίτησαν σε Δημόσιο σχολείο. Επιπρόσθετα, στην πορεία της έρευνας μου παρατηρούσα ότι τα αγόρια ήταν πιο πρόθυμα να συμμετάσχουν με αποτέλεσμα να μειώνεται ο αριθμός των κοριτσιών για αυτό άρχισα να ψάχνω συγκεκριμένα αποκλειστικά κορίτσια που βρίσκονται στο συγκεκριμένο ηλικιακό όριο που είχα θέσει, ώστε να έχω μια εικόνα πιο ολοκληρωμένη. Παρακάτω παραθέτω τον πίνακα, ο οποίος περιέχει τα δημογραφικά στοιχεία των συνεντευζομένων.

Πίνακας 2: Δημογραφικά στοιχεία (φύλο, ηλικία, οικογενειακή κατάσταση, τύπος διαμονής, έτος φοίτησης και τύπος σχολείου)

Έφηβος	Φύλο	Ηλικία	Οικογενειακή κατάσταση	Έτος φοίτησης	Τύπος Σχολείου
1	Αγόρι	12	Μοναχοπαίδι	Α' Γυμνασίου	Δημόσιο
2	Αγόρι	13	Μεγαλύτερη αδερφή	Α' Γυμνασίου	Δημόσιο
3	Κορίτσι	12,5	Μοναχοπαίδι	Α' Γυμνασίου	Δημόσιο
4	Αγόρι	14	2 Μεγαλύτερα αδέρφια	Β' Γυμνασίου	Δημόσιο
5	Αγόρι	13	Μικρότερο αδερφό	Β' Γυμνασίου	Δημόσιο
6	Αγόρι	14	Μικρότερη αδερφή	Β' Γυμνασίου	Δημόσιο
7	Αγόρι	13	Μοναχοπαίδι	Β' Γυμνασίου	Δημόσιο
8	Αγόρι	13	Μοναχοπαίδι	Α' Γυμνασίου	Δημόσιο
9	Αγόρι	17	Μεγαλύτερο αδερφό	Β' Λυκείου	Δημόσιο
10	Κορίτσι	13,5	Μικρότερο αδερφό	Β' Γυμνασίου	Δημόσιο
11	Αγόρι	11	Μεγαλύτερο αδερφό	Έκτη Δημοτικού	Δημόσιο
12	Αγόρι	11	Μεγαλύτερη αδερφή	Έκτη Δημοτικού	Δημόσιο
13	Κορίτσι	12	Μικρότερο αδερφό	Έκτη Δημοτικού	Δημόσιο
14	Κορίτσι	17	Μικρότερη αδερφή	Β' Λυκείου	Δημόσιο
15	Κορίτσι	17	Μεγαλύτερη αδερφή	Β' Λυκείου	Δημόσιο
16	Κορίτσι	16	Μεγαλύτερο αδερφό	Β' Λυκείου	Δημόσιο
17	Κορίτσι	17	Μικρότερο και μεγαλύτερο αδερφό	Β' Λυκείου	Δημόσιο

Παρά τις προσπάθειες μου δεν κατάφερα να εντοπίσω παιδιά που φοιτούσαν στην Γ' Γυμνασίου και στην Α' Λυκείου, όπως φαίνεται και από τον παραπάνω πίνακα. Όσες προσεγγίσεις έγιναν δεν έφτασαν στην ολοκλήρωση τους καθώς ήδη αρκετά παιδιά την περίοδο της διεξαγωγής της έρευνας είχαν εξετάσεις και δεν μπορούσαν να διαθέσουν χρόνο. Παρόλα αυτά τα άτομα που συμμετείχαν μου έδωσαν ένα πλήθος πληροφοριών για να διαχειριστώ.

Τέλος, η οικογενειακή κατάσταση, αναφέρεται στα αδέρφια που έχει ο κάθε συνεντευξιζόμενος καθώς σκοπός μας είναι να δούμε μέσα από την έρευνα τις επιδράσεις που δέχονται, και η οικογένεια έχει βασικό ρόλο. Αυτό που παρατηρήθηκε ως πούμε για παράδειγμα από άτομα τα οποία δεν είχαν αδέρφια, ήταν η μεγαλύτερη επαφή με τους γονείς, καλύτερη σχέση και επικοινωνία, στοιχεία που είχαν οδηγήσει τα παιδιά να σκέφτονται με διαφορετικό τρόπο από άτομα που είχαν αδέρφια. Οι αντιλήψεις αυτών των τριών παιδιών σε κάποια θέματα ήταν κοινή ενώ η ωριμότητα τους ένα βασικό χαρακτηριστικό σε σχέση με το νεαρό της ηλικίας τους. Παρακάτω θα δούμε ακόμη πιο αναλυτικά τα δεδομένα που προέκυψαν μέσα από την έρευνα.

3.3.3 Τόπος Έρευνας

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στη Θεσσαλονίκη, καθώς μέχρι στιγμής δεν είχε υλοποιηθεί μια παρόμοια έρευνα εξ όσων γνωρίζουμε. Στην πορεία της έρευνας, ειδικότερα στο πρώτο στάδιο της, βοήθησε και το γεγονός ότι γνώριζα αρκετά άτομα στην περιοχή, τα οποία θα μπορούσαν να με φέρουν σε επαφή με γονείς αλλά και παιδιά που ανήκαν στο ηλικιακό πλαίσιο που αναζητούσα στην έρευνα μου. Οι πρώτες συνεντεύξεις έγιναν με άτομα του ευρύτερου κύκλου μου και έμεναν στην Ανατολική Θεσσαλονίκη, συγκεκριμένα στο προσωπικό τους χώρο ή σε κάποιον εξωτερικό χώρο που μπορούσαν να έρθουν τα παιδιά μετά από κάποια δραστηριότητα τους.

Στη συνέχεια, γνωρίζοντας τους συνεντευξιζόμενους οργανώθηκαν κάποιες συναντήσεις ώστε να πάρω συνεντεύξεις και από φίλους τους. Οι συναντήσεις έγιναν σε κάποιο σπίτι ή σε κάποιο δημόσιο χώρο που επέλεξαν τα παιδιά, δίνοντας μου τη δυνατότητα να δω και πώς λειτουργούν μέσα στις παρέες τους. Παράλληλα, φίλοι μου από άλλες περιοχές με βοήθησαν να βρω άτομα που έμεναν στη Δυτική Θεσσαλονίκη και να πάρω συνεντεύξεις και από παιδιά τα οποία έχουν διαφορετικές εμπειρίες σε σχέση με τα παιδιά που μένουν στην Ανατολική πλευρά της πόλης.

Οι διαφορές έγκεινται κυρίως στη δομή και στους καθηγητές των σχολείων καθώς στη Δυτική πλευρά οι ελλείψεις ήταν πιο έντονες ενώ παράλληλα τα πάρκα και οι χώροι συνάντησης πιο πολλοί. Με τα παιδιά των Δυτικών συνοικιών βρέθηκα αποκλειστικά σε δημόσιους χώρους καθώς είχαν πολλά μέρη που σύχναζαν και μπορούσαμε να πάμε για να μου διαθέσουν λίγο από το χρόνο τους.

3.4 Προβληματισμοί κατά τη διεξαγωγή της έρευνας

Από την αρχή της έρευνας είχα αποφασίσει ότι θέλω να ασχοληθώ με άτομα τα οποία βρίσκονται σε μια ηλικιακή περίοδο που με ενδιέφερε πολύ αν και ήταν λίγο δύσκολη η προσέγγιση τους καθώς δεν αρκεί να ενδιαφερθεί το άτομο που θα δώσει τη συνέντευξη είναι απαραίτητη και η συναίνεση των γονέων και κηδεμόνων. Παράλληλα η απουσία κάποιας παρόμοιας έρευνας στη Θεσσαλονίκη αποτέλεσε την

τελική απόφαση για να ξεκινήσει η έρευνα εκεί. Ακόμη, θεωρήσαμε ότι αν κριθεί απαραίτητο και εφικτό να συνεχίσω την έρευνα στην Αθήνα.

Στη Θεσσαλονίκη κατάφερα μέσα σε ένα διάστημα δύο μηνών περίπου να βρω αρκετά άτομα που ήταν θετικά στη συμμετοχή. Παρόλα αυτά τα αγόρια που ανταποκρίνονταν ήταν περισσότερα με αποτέλεσμα να αποφασίσω να εστιάσω στην ανεύρεση κοριτσιών με στόχο την πιο ολοκληρωμένη εικόνα των θέσεων των ατόμων. Αυτή η προσπάθεια επιτεύχθηκε, παρόλα αυτά δεν μπόρεσα να βρω παιδιά της Γ' Γυμνασίου και Α' Λυκείου, κάτι που προσπάθησα να επιδιώξω αλλά έπρεπε να συνεχίσω με την υπόλοιπη έρευνα καθώς είχα συγκεκριμένα χρονικά πλαίσια και αρκετά σημαντικό υλικό ήδη στην κατοχή μου.

Ακόμη, μια παράμετρος που με είχε προβληματίσει ήταν η άνεση που θα πρέπει να καταφέρω να δημιουργήσω σε άτομα που δεν με γνώριζαν, με έβλεπαν πρώτη φορά και κατά πάσα πιθανότητα να μην ήθελαν να μου παρουσιάσουν την άποψη τους για να μην κριθούν. Αυτή η σκέψη σιγά σιγά μετά τις πρώτες συνεντεύξεις έφυγε καθώς κάθε άτομο ήταν διαφορετικό, δίνοντας του λίγο παραπάνω χρόνο ανοιγόταν βλέποντας ότι δεν είχα σκοπό να κρίνω ή να σχολιάσω αλλά ήθελα να τους ενθαρρύνω και να ακούσω την άποψη τους. Για αυτό από την αρχή κάθε συνέντευξης ήταν ένα βασικό στοιχείο που επισήμανα.

Τέλος, μετά τις συνεντεύξεις, την απομαγνητοφώνηση και την καταγραφή των κατηγοριών που αναδεικνύονταν, προσπάθησα να είμαι πολύ προσεκτική και να παρουσιάσω ολοκληρωμένα όλες τις θέσεις και απόψεις των παιδιών που με εμπιστεύτηκαν.

B' Μέρος: Αποτελέσματα της έρευνας

4 Η χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης τους εφήβους

Σε αυτό το κεφάλαιο θα παρουσιάσουμε το υλικό και τα ευρήματα που προέκυψαν μέσα από τις ημιδομημένες συνεντεύξεις με τους εφήβους. Στόχος αυτού του κεφαλαίου είναι η παρουσίαση των απόψεων των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα όσον αφορά τη χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης.

Σε πρώτο επίπεδο, παρουσιάζεται ο ορισμός που προσδίδουν στα Social Media οι έφηβοι στην Θεσσαλονίκη εν έτη 2023, διακρίνοντας με αυτόν τον τρόπο και τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα που αναφέρουν. Σημαντικό είναι βέβαια να αναφερθεί για ποιους λόγους επιλέγουν να έχουν Δημόσιο ή Ιδιωτικό προφίλ και αν θεωρούν ότι ο ρόλος τους είναι αυτού του θεατή ή του δημιουργού περιεχομένου.

Στη συνέχεια, ακολουθεί η δεύτερη υποενότητα η οποία αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο οι έφηβοι παρουσιάζουν τον εαυτό τους στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Παράλληλα αναλύονται οι παρατηρήσεις τους όσον αφορά τις συμπεριφορές που διακρίνουν στην καθημερινή ζωή και στο διαδικτυακό χώρο από τα άτομα του ευρύτερου κύκλου τους. Ο βασικός άξονας για να δούμε πώς παρουσιάζεται ο εαυτός είναι μέσα από τις αναρτήσεις και τα σχόλια που κάνουν οι ίδιοι καθώς και οι διαδικτυακοί φίλοι τους.

Η τρίτη υποενότητα εξετάζει την επικοινωνία που έχουν οι νέοι μέσα από τα social media, ώστε να παρατηρήσουμε πως συντηρούνται οι φιλικές σχέσεις που υπάρχουν ενώ παράλληλα αν δίνεται η ευκαιρία να γνωρίσουν νέους φίλους. Παράλληλα, δίνεται και μια πρώτη εικόνα όσον αφορά την επικοινωνία που επιδιώκουν να έχουν με διάσημα πρόσωπα ή και πρότυπα που μπορεί να έχουν στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Στην επόμενη ενότητα θα γίνει ανάλυση όσον αφορά τα πρότυπα και τις επιδράσεις που δέχονται οι έφηβοι σε διάφορους τομείς της ζωής τους.

4.1 Social Media

4.1.1 Ο «ορισμός»

Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων προέκυψαν αρκετές κοινές απαντήσεις από τους ερωτηθέντες, όσον αφορά τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Ήθελα να δω ποιες είναι οι πρώτες σκέψεις που τους έρχονται στο μυαλό ακούγοντας τις λέξεις social media και τι σημαίνουν για αυτούς. Οι κατηγορίες που προέκυψαν είναι οι εξής:

- **Εφαρμογές:** Πολλά άτομα ανέφεραν αμέσως εφαρμογές που χρησιμοποιούν, προτιμούν ή είναι πιο γνωστά σε αυτούς.

«Instagram, TikTok, Youtube αυτά μου έρχονται κατευθείαν στο μυαλό για τα social media.» (8^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«Σίγουρα το TikTok.» (9^η συνέντευξη, 17 ετών Αγόρι, Β' Λυκείου).

«Instagram, Twitter, Wikipedia.» (14^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

«Instagram, Facebook, Messenger αυτά μάλλον θα έλεγα.» (16^η συνέντευξη, 16 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Όπως θα δούμε και παρακάτω οι εφαρμογές που αναφέρουν πολλοί έφηβοι συνδέονται και με την προσωπική τους χρήση. Παρατηρούμε επομένως ότι κυριαρχεί το Instagram και το TikTok στις περισσότερες απαντήσεις που παρουσιάστηκαν.

Εντυπωσιακή είναι βέβαια και η αναφορά της διαδικτυακής εγκυκλοπαίδειας Wikipedia καθώς και του Twitter μιας εφαρμογής που δεν είναι διαδεδομένη σε όλα τα παιδιά της εφηβείας όσο το Instagram και το TikTok.

Δεν παραλείπονται και πιο «κλασικές» εφαρμογές όπως το Youtube, Facebook και Messenger.

- **Δυνατότητες αλληλεπίδρασης:** Άλλα άτομα θεώρησαν ότι τα social media μέσω των εφαρμογών τους προσφέρουν κάποιες ευκαιρίες αλληλεπίδρασης και επαφής. Σε αυτήν την κατηγορία μπορούμε να διακρίνουμε, το post, like, live και story μέσα από τις απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων.

«Το story, post είναι αυτά που θα έλεγα ότι μου έρχονται στο μυαλό.» (1^η συνέντευξη, 12 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«Τα social media είναι post, like, live δεν ξέρω γιατί βέβαια το live μου ήρθε τώρα αλλά αυτά μου ταιριάζουν.» (3^η συνέντευξη, 12,5 ετών Κορίτσι, Α' Γυμν.).

- **Επικοινωνία:** Η κατηγορία αυτή βρίσκεται μόνη της αν και θα μπορούσε να είναι μαζί με την προηγούμενη που αφορά τις δυνατότητες αλληλεπίδρασης, καθώς αναφέρθηκε από τους συνεντευξιαζόμενους ξεχωριστά και ήταν τις περισσότερες φορές συνδεδεμένη με την λέξη «φίλος». Τα παιδιά όπως φαίνεται θα χρησιμοποιήσουν τις εφαρμογές για να μιλήσουν με τους φίλους τους σε καθημερινή βάση.

«το chat με φίλους είναι οι λέξεις που θα έλεγα για τα social.» (6^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«για τα social media θα σκεφτόμουν περισσότερο τους φίλους μου (...) γιατί θα στείλουμε μηνύματα μεταξύ μας.» (7^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

- **Ελευθερία:** Σε αυτήν την κατηγορία οι συνεντευξιαζόμενοι ανέφεραν τις λέξεις δημόσιες εικόνες, δημόσιος λόγος και αναφέρθηκαν στην δυνατότητα που έχει

κανείς μέσα από τα social media να εκφραστεί και να πει ελεύθερα την άποψη του. Είναι παράλληλα ιδιαίτερα εντυπωσιακός ο σχολιασμός ενός συνεντευξιαζόμενου καθώς χαρακτηρίζει αυτήν την ελευθερία ως θετική και αρνητική ταυτόχρονα, δείχνοντας με αυτόν τον τρόπο ότι οι νέοι είναι ενήμεροι για την κατάχρηση που μπορεί να κάνει κάποιος χρήστης.

«Δημόσια πράγματα που μπορεί να ανεβάσει και να δει κανείς, πολλές εικόνες. Διάφορες είναι οι σκέψεις που μου περνάνε από το μυαλό με το τι μπορεί να ανεβάσει κανείς αλλά και τι μπορεί να κάνει κάποιος που τις βλέπει. (...)Υπάρχει το καλό και το κακό.» (4^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«μπορείς να βλέπεις διάφορα πράγματα όποτε θες, ότι θες από τα κανάλια [του Youtube εννοεί]» (11^η συνέντευξη, 11 ετών Αγόρι, Έκτη Δημοτικού).

- **Διασκέδαση:** Αρκετά ήταν τα άτομα τα οποία υποστήριξαν ότι τα social media συνδέονται με το παιχνίδι, τις νέες ασχολίες και τη χαλάρωση όπως θα δούμε μέσα από τις συνεντεύξεις.

«Social media είναι τα βιντεάκια και οι νέες ασχολίες που έχεις» (5^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«το παιχνίδι, γιατί μπορώ να παίζω μετά το σχολείο» (13^η συνέντευξη, 12 ετών Κορίτσι, Έκτη Δημοτικού).

«οι εφαρμογές που χρησιμοποιούμε θα έλεγα για διασκέδαση» (17^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

- **Σπατάλη χρόνου:** Αυτή η κατηγορία προκύπτει από την απάντηση μίας συνεντευξιαζόμενης η οποία θεωρεί ότι τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης μπορεί να αποτελούν χάσιμο χρόνου ενώ ταυτόχρονα μπορεί να αποτελέσει και μέσο διασκέδασης. Δύο χαρακτηρισμοί που μπορεί να αντιφάσκουν μεταξύ τους αλλά η άποψη της είναι η εξής όταν ερωτήθηκε για το πώς η ίδια κάνει τον συσχετισμό:

«ναι πράγματι είπα ότι μπορεί να θεωρηθούν διασκεδαστικές οι εφαρμογές όταν θες να περάσεις την ώρα σου, να δεις κάποια νέα, κουτσομπολία, για να γελάσεις αλλά αυτό ταυτόχρονα είναι και σπατάλη χρόνου. Μπορείς να αφιερώσεις αλλού το χρόνο αυτό που ξοδεύεις κάθε μέρα.» (17^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Ενώ από τη μία πλευρά εμφανίζεται η διασκέδαση ως ένα ακόμη χαρακτηριστικό γνώρισμα των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης όπως είδαμε και προηγουμένως, σε αυτήν την περίπτωση η συνεντευξιαζόμενη θεωρεί ότι αυτή

η διασκέδαση είναι «σπατάλη χρόνου», δεν είναι ουσιαστική και θα μπορούσε να αξιοποιηθεί με διαφορετικό τρόπο ο χρόνος αυτός.

- **Ενημέρωση και γνώση:** Τέλος μια τελευταία κατηγορία που παρατηρήθηκε μέσα από την έρευνα παρουσιάζει μια νέα οπτική που δεν είχε αναφερθεί μέχρι στιγμής και αφορά τη μάθηση και την ενημέρωση όπως υποστηρίζει μια συνεντευξιαζόμενη.

«Η Ενημέρωση και η Γνώση είναι δυο βασικά στοιχεία που συνδέονται με τα social» (15^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Όταν ερωτήθηκε για ποιους λόγους θεωρεί ότι οι έννοιες αυτές συνάδουν με τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης είπε ότι:

«γιατί όχι; Έχεις τόσες δυνατότητες να ψάξεις να βρεις και να δεις πράγματα που σε ενδιαφέρουν π.χ. Από το Google μπορώ να ψάξω ότι θέλω» (15^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Συνειδητοποιεί επομένως τις δυνατότητες που μπορεί να έχει για να διευρύνει τους ορίζοντες της και να αναπτύξει κριτική σκέψη αξιοποιώντας τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης με έναν διαφορετικό τρόπο από τους υπόλοιπους.

Συμπερασματικά, μέσα από αυτές τις κατηγορίες παρατηρήθηκε σε πρώτο επίπεδο ότι αρκετές ήταν οι φορές που τα άτομα ήθελαν λίγο παραπάνω χρόνο να σκεφτούν πριν απαντήσουν στην ερώτηση, ενώ άλλοι απαντούσαν κατευθείαν αναφέροντας κάποιες εφαρμογές που επιλέγουν τα χρησιμοποιούν. Εν αντιθέσει, τα άτομα που χρειάστηκαν παραπάνω χρόνο προσπαθούσαν να βρουν ένα ευρύτερο «ορισμό» ή κάποια χαρακτηριστικά των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης αλλά και των δυνατοτήτων που μπορούν να αξιοποιηθούν.

Το σημαντικό βέβαια, μέσα από την ανάλυση είναι να επισημάνουμε τις διακρίσεις που κάνουν τα παιδιά, όσον αφορά τις λέξεις που συνδέουν οι ίδιοι με τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, καθώς προκύπτουν έννοιες όπως η επικοινωνία, αλληλεπίδραση, δημοσίευση, ελευθερία λόγου, διασκέδαση, χαλάρωση, αλλά και η σπατάλη χρόνου. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να αποφαίνεται μέχρι στιγμής ότι τα παιδιά γνωρίζουν από την μια πλευρά τα θετικά χαρακτηριστικά και τις δυνατότητες των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης ενώ από την άλλη έχουν την ικανότητα να ασκήσουν κριτική διακρίνοντας και κάποια «αρνητικά» στοιχεία όπως είναι σπατάλη του ελεύθερου χρόνου σε κάτι «μη παραγωγικό» καθώς και η κατάχρηση των δυνατοτήτων που διαθέτουν τα Social Media, όπως είναι η ελευθερία.

Σε επόμενες ενότητες θα παρουσιάσουμε ακόμη πιο αναλυτικά αν αυτός ο αναστοχασμός τους έχει αλλάξει την προσωπική τους χρήση όσον αφορά τις εφαρμογές που επιλέγουν, τις ώρες ενασχόλησης καθώς και τον τρόπο χρήσης των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης.

4.1.2 Οι εφαρμογές που κυριαρχούν

Σε αυτό το σημείο θα ασχοληθούμε με τις εφαρμογές που επιλέγουν να χρησιμοποιούν οι έφηβοι καθώς και τους λόγους που προτιμούν την κάθε εφαρμογή. Οι εφαρμογές θα παρουσιαστούν με βάση την προτίμηση από τη μεγαλύτερη προς τη μικρότερη σε πρώτο επίπεδο διακρίνοντας παράλληλα και τους λόγους που επισημαίνουν μέσα από τις συνεντεύξεις τους.

- **TikTok**

Στην πρώτη θέση βρίσκεται η εφαρμογή του TikTok, όσον αφορά τη προτίμηση των νέων ηλικίας 11 έως 17 ετών, η οποία όπως επισήμαναν οι περισσότεροι χρησιμοποιείται καθημερινά για να περάσει η ώρα, από βαρεμάρα, συνήθεια ή για να ξεκουραστούν από όλη την ένταση της καθημερινότητας.

«το TikTok το βλέπω ας πούμε για να χαζολογάω, έτσι απλά το βράδυ ή μπορεί καμιά φορά μετά τα Αγγλικά πχ. να ξεκουραστώ έτσι» (1^η συνέντευξη, 12 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«στο TikTok επειδή πολλές φορές δεν έχω τι να κάνω κάθομαι και χαζεύω εκεί» (6^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«το TikTok το χρησιμοποιώ επειδή περνάει η ώρα, κάπως να ασχοληθώ με την ώρα μου, (...) να δω κάποιο βιντεάκι να περάσει η ώρα μου ευχάριστα» (8^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«το TikTok το χρησιμοποιώ για να περάσει ο ελεύθερος μου χρόνος, για διασκέδαση» (9^η συνέντευξη, 17 ετών Αγόρι, Β' Λυκείου).

«όταν βαριέμαι κάθομαι στο TikTok, μπορεί να κάνω και κάποιο βίντεο» (10^η συνέντευξη, 13,5 ετών Κορίτσι, Β' Γυμν.).

- **Instagram**

Στη δεύτερη θέση βλέπουμε ότι βρίσκεται η εφαρμογή Instagram, η οποία σύμφωνα με τους συνεντευξιαζόμενους χρησιμοποιείται για επικοινωνία με φίλους αλλά και όχι μόνο, την ενημέρωση σε διάφορους τομείς αλλά και τη δημοσίευση προσωπικών στιγμών. Βέβαια, ένα κοινό στοιχείο που παρατηρείται και εδώ είναι η απασχόληση των νέων με την εφαρμογή μόνο και μόνο για να περάσει η ώρα τους, όπως επισημαίνουν κάποιοι.

«στο Instagram μπορώ να δημοσιεύσω φωτογραφίες και να τις βλέπουν οι φίλοι μου και να μιλάμε και μαζί.» (2^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«χρησιμοποιώ το Instagram γιατί μιλάω κυρίως με τους φίλους μου, βλέπω τι κάνουνε[...] έχει τύχει να μιλήσω και με άλλα παιδιά αλλά όχι σε βαθμό που να γίνουμε φίλοι κολλητοί.» (4^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«βλέπω κάποια πράγματα που δεν τα ξέρω, και τα μαθαίνω όπως νέα για το ποδόσφαιρό και τις μεταγραφές. Περνάει ο χρόνος πιο ωραία.» (5^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«χρησιμοποιώ κυρίως το Instagram για να επικοινωνώ με τους φίλους μου αλλά και για να μοιράζομαι στιγμές της ζωής μου, μπορεί να βγάλω κάποια φωτογραφία με κάποιον(...) Να μοιράζομαι αναμνήσεις ουσιαστικά.» (16^η συνέντευξη, 16 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

- **YouTube**

Ακολουθεί σε βαθμό προτίμησης το YouTube καθώς πολλά άτομα, κυρίως παιδιά ηλικίας 11-12,5 ετών, επιλέγουν μέσα από τα βίντεο να χαλαρώσουν αλλά και για να δουν κάποιο περιεχόμενο που τους ενδιαφέρει.

«το YouTube το χρησιμοποιώ για να βλέπω βίντεο με παιχνίδια κυρίως, και κυρίως ξένο, αγγλικό» (1^η συνέντευξη, 12 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«το YouTube το βλέπω για τα βιντεάκια είναι λίγο κάπως πιο χαλαρωτικό[...]θα δω και σειρές είτε ελληνικές είτε ξένες και καμία φορά θα δω YouTubers να κάνουν κάποια challenges» (3^η συνέντευξη, 12,5 ετών Κορίτσι, Α' Γυμν.).

«υπάρχουν και πράγματα πιο χαζά, για να περάσει η ώρα αλλά υπάρχουν και πράγματα που μου αρέσουν όπως το παρκούρ, ή βιντεάκι που φτιάχνουν φαγητό ή και αστεία βιντεάκια για διασκέδαση.» (5^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«βλέπω βιντεάκια, αλλά πιο πολύ με ποδόσφαιρο» (11^η συνέντευξη, 11 ετών Αγόρι, Έκτη Δημοτικού).

- **Viber και Messenger**

Οι εφαρμογές αυτές είναι οι αμέσως επόμενες σε χρήση από το Instagram όσον αφορά την επικοινωνία με φίλους και κυρίως με την οικογένεια. Ταυτόχρονα αποτελούν τα μέσα από τα οποία μπορούν να ενημερωθούν για μαθήματα που έχουν στα φροντιστήρια ή στο σχολείο καθώς ανήκουν σε ομαδικές συνομιλίες.

«από το Viber θα πάρω τα μαθήματα και όλα αυτά που αφορούν το σχολείο» (6^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«στο Viber συνομιλώ με τους φίλους μου» (7^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«βασικά μόνο για τα φροντιστήρια χρησιμοποιώ το messenger και το Viber για να μιλήσω με τη μητέρα μου.» (9^η συνέντευξη, 17 ετών Αγόρι, Β' Λυκείου).

«το Messenger κυρίως το χρησιμοποιώ για να μιλάω με γονείς πιο πολύ» (16^η συνέντευξη, 16 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

- **Snapchat**

Η άνοδος του Snapchat είχε παρατηρηθεί πριν μερικά χρόνια παρόλα αυτά φαίνεται ότι ακόμη βρίσκεται στις επιλογές των εφήβων ειδικότερα των κοριτσιών σε μικρότερες ηλικίες, ως μέσο επικοινωνίας. Παράλληλα επιλέγεται ως εφαρμογή για τα φίλτρα που έχει και τη δυνατότητα να βγάζουν οι χρήστες φωτογραφίες χρησιμοποιώντας τα.

«το Snapchat είναι για να βγάζουμε και να στέλνουμε φωτογραφίες μεταξύ μας, αυτό.» (10^η συνέντευξη, 13,5 ετών Κορίτσι, Β' Γυμν.).

«μιλάω με τους φίλους και τους συμμαθητές μου στο Snapchat» (13^η συνέντευξη, 12 ετών Κορίτσι, Έκτη Δημοτικού).

- **Google, Twitter και Pinterest**

Αυτές οι τρεις εφαρμογές βρίσκονται στην τελευταία βαθμίδα προτίμησης των νέων. Η χρήση τους είναι συγκεκριμένη όπως θα παρατηρήσουμε μέσα από τα λεγόμενα τους.

Η χρήση του Pinterest γίνεται με σκοπό να βλέπει η συνεντευξιαζόμενη περισσότερα πράγματα που την ενδιαφέρουν καθώς προσαρμόζει το περιεχόμενο με βάση την προτίμηση της.

«καμιά φορά βλέπω και στο Pinterest γιατί μπορείς να το προσαρμόσεις στα ενδιαφέροντα που έχεις και να δεις φωτογραφίες και βίντεο που σου αρέσουν γιατί στο TikTok και στο Instagram έχεις στο νου σου να ανεβάσεις κάτι πιο ωραίο. Ενώ στο Pinterest δεν θα το δει κανένας [γνωστός εννοεί] οπότε βλέπεις αυτό που πραγματικά σου αρέσει. Οπότε μπορείς να πάρεις καμιά ιδέα που σου αρέσει.» (13^η συνέντευξη, 12 ετών Κορίτσι, Έκτη Δημοτικού).

Η επιλογή του Google γίνεται για την επίλυση αποριών και την αξιοποίηση των εργαλείων που παρέχει το διαδίκτυο.

«στο Google, ψάχνω αν κάπου δυσκολεύομαι, ψάχνω μαθηματικές πράξεις και ασκήσεις για να τις λύσω και να εκπαιδευομαι πιο καλά[...]βέβαια θα ψάξω και ταινίες που παίζουν στο σινεμά για να πάμε να τις δούμε.» (11^η συνέντευξη, 11 ετών Αγόρι, Έκτη Δημοτικού).

Από την άλλη πλευρά παρατηρούμε ότι η συνεντευξιαζόμενη εδώ επιλέγει το Twitter, ως μέσο διασκέδασης προσεγγίζοντας το όμως με διαφορετικό τρόπο καθώς παρουσιάζεται ως ένα διαδικτυακός χώρος «κουτσομπολιού», κριτικής και σχολιασμού.

«για τους τελικούς το GNTM, MasterChef πρέπει να το έχεις το Twitter από δίπλα, είναι ένοχη απόλαυση. Ο καθένας σχολιάζει και είναι τέλειο να τα βλέπεις.» (14^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Συμπερασματικά, παρατηρούμε ότι οι δύο κυρίαρχες εφαρμογές είναι το TikTok και το Instagram σύμφωνα με τις θέσεις των συνεντευξιαζόμενων, ενώ παράλληλα η βασική χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης είναι για να περάσει ο ελεύθερος χρόνος τους μέσα στη μέρα και η επικοινωνία με φίλους κατά κύριο λόγο. Ενώ παρατηρήσαμε στην προηγούμενη υποενότητα ότι αναγνωρίζουν ότι μπορούν να αξιοποιήσουν με διαφορετικούς τρόπους τον ελεύθερο τους χρόνο φαίνεται εδώ ότι δεν πραγματοποιούν κάποια αλλαγή. Συνεχίζουν και χρησιμοποιούν τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης «παθητικά», προσκολλημένοι σε μια θέση μόνο και μόνο για να περάσει η ώρα, επιλέγοντας οι περισσότεροι εφαρμογές που παρουσιάζουν βίντεο δευτερολέπτων και προσπερνώντας την μια εικόνα μετά την άλλη.

Βέβαια, είδαμε και άτομα ηλικίας 11-12,5 ετών που μέχρι στιγμής ακόμη επιλέγουν να παρακολουθούν YouTube και βίντεο μεγαλύτερης διάρκειας έχοντας προτιμήσεις και του περιεχομένου που παρακολουθούν. Φαίνεται ότι οι έφηβοι ζουν σε μια εποχή που χαρακτηρίζεται από την ταχύτητα και την ανυπομονησία, δεν ενδιαφέρει τους περισσότερους να δουν κάτι που τους αρέσει αποκλειστικά αρκεί να περνάει ο διαθέσιμος χρόνος τους.

Παράλληλα, οι έφηβοι μικρότερης ηλικίας, συγκεκριμένα κορίτσια 12-13,5 ετών χρησιμοποιούν εφαρμογές όπως το Snapchat, το οποίο δίνει τη δυνατότητα χρήσης φίλτρων στις φωτογραφίες, κάτι που δημιουργεί κάποιες σκέψεις. Φαίνεται ότι ήδη τα νέα παιδιά και ειδικότερα τα κορίτσια μπαίνουν στη διαδικασία να χρησιμοποιούν φίλτρα για να «αλλάξουν» τα χαρακτηριστικά τους σε φωτογραφίες.

Τέλος, αρκετοί είναι αυτοί που επιδιώκουν να επικοινωνήσουν με φίλους στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, είτε για να μιλήσουν, ανταλλάξουν σκέψεις είτε για να μάθουν κάποια μαθήματα και υποχρεώσεις που έχουν μέσα από τις ομαδικές συνομιλίες. Οι δυνατότητες μάθησης που προσφέρουν τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης δεν φαίνεται να αξιοποιούνται στο έπακρο. Επιπρόσθετα, εντύπωση μου έκανε και το γεγονός ότι υπάρχουν νέα παιδιά που επιδιώκουν να εισέρχονται σε ένα διαδικτυακό χώρο «κουτσομπολιού» και σχολιασμού των reality shows, θεωρώντας το μάλιστα ως τρόπο διασκέδασης.

4.1.3 Οι ώρες ενασχόλησης

Σε αυτό το σημείο θα παρουσιάσουμε τις ώρες ενασχόλησης των συνεντευξιαζόμενων με τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης αλλά και τους περιορισμούς που μπορεί να είχαν από την οικογένεια τους μέσα στα χρόνια. Θα χωρίσουμε σε δύο ομάδες τους εφήβους σε αυτό το σημείο, με βάση την ηλικία τους καθώς από τη μια έχουμε παιδιά ηλικίας 11 έως 14 ετών και από την άλλη 15 έως 17 ετών. Ο διαχωρισμός έγινε έτσι ώστε παιδιά που βρίσκονται πλέον στο Λύκειο μπορούν να μας πουν αν μέσα στα χρόνια έχουν αλλάξει οι λόγοι χρήσης των social media ή γενικότερα αν επιδίωξαν κάποια αλλαγή οι ίδιοι.

- **Έφηβοι ηλικίας 11 έως 14 ετών**

Η χρήση των social media στα παιδιά αυτής της ηλικίας παρατηρείται γύρω στις δύο με τρεις ώρες ημερησίως, ενώ φυσικά υπάρχουν και εξαιρέσεις με άτομα που ξεπερνούν αυτές τις ώρες. Ιδιαίτερα σημαντικό ήταν αυτό που παρατηρήθηκε ήδη

στα άτομα αυτής της ηλικίας, καθώς παρά το νεαρό τους επειδή είναι εξοικειωμένοι με τη τεχνολογία βρίσκουν μέσω της εφαρμογής του κινητού τις ώρες που ασχολούνται σε καθημερινή και εβδομαδιαία βάση. Σε αυτό το σημείο είναι επίσης απαραίτητο να επισημάνουμε ότι τα δύο άτομα που ελέγχουν τις ώρες ενασχόλησης τους, δεν έχουν άλλα αδέρφια και δεν είχαν από τους γονείς τους κάποιο περιορισμό αλλά μέσα από την επικοινωνία με τους γονείς και τη καλή σχέση που φάνηκε να είχαν, δημιούργησαν από μικρή ηλικία το χαρακτηριστικό αυτό του αυτοελέγχου.

«Τώρα επειδή έχει μια εφαρμογή το κινητό μου και μπορεί να μου δείξει πόση ώρα είμαι στο TikTok, είμαι συνολικά την εβδομάδα 12,5 ώρες περίπου, στα social media στο κινητό όμως, δηλαδή στο Instagram και στο TikTok. (...) Νομίζω 3 ώρες Instagram και 9 ώρες TikTok. Και Youtube είμαι καθημερινά 1 ώρα περίπου.» (1^η συνέντευξη, 12 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

Ακόμη, παρατηρήθηκε μέσα από τις συνεντεύξεις ότι τα παιδιά που είχαν δραστηριότητες μετά το σχολείο ή το Σαββατοκύριακο τους αφιέρωναν λιγότερο χρόνο στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης.

«Περιέργως είμαι πιο πολύ τις καθημερινές και όχι τα ΣΚ, γιατί το ΣΚ δεν έχω σχολείο και συνήθως πηγαίνουμε έξω, πάω στον όμιλο με τις φίλες μου, οπότε κάνουμε κάτι διαφορετικό και την περισσότερη μέρα είμαι έξω. Και το βλέπω αυτό γιατί βλέπω πόσο χρόνο περνάω από την εφαρμογή στο κινητό και π.χ. το Σάββατο περνάω 20 λεπτά, 10 λεπτά την Κυριακή. Ενώ μέσα στην ημέρα επειδή δεν πάμε κάπου επειδή όλου έχουμε να κάνουμε κάτι κάθομαι 1 ώρα και 1,5. Αλλά καμιά φορά σκέφτομαι πήγαινε να κάνεις κάτι άλλο από το να κάθεται.» (3^η συνέντευξη, 12,5 ετών Κορίτσι, Α' Γυμν.).

Από την άλλη πλευρά, παρατηρείται ένας πιο αυστηρός έλεγχος σε παιδιά τα οποία όπως παραδέχτηκαν «χανόντουσαν» στα social media με αποτέλεσμα οι γονείς να θέτουν όρια. Βασικό επιχείρημα σε αυτήν την περίπτωση ήταν τα μαθήματα και κυρίως οι σχολικές υποχρεώσεις. Προϋπόθεση αποτελεί η ολοκλήρωση των καθημερινών σχολικών υποχρεώσεων τους, η οποία στη συνέχεια τους επιτρέπει τη χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης.

«κάθομαι περίπου 5-6 ώρες την ημέρα, αλλά δεν υπάρχει κάποιο όριο από τους γονείς μου γιατί βγαίνω και βόλτες. (...) Κάνω και μαθήματα οπότε το αφήνω κιόλας.» (5^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Υπήρχε όριο ναι γιατί μπορεί να ήταν βράδυ και την επόμενη μέρα να είχα σχολείο ή γιατί έπρεπε να διαβάσω. (...) Μου έχουν πει θα κάθεται 1 ώρα ας πούμε.» (12^η συνέντευξη, 11 ετών Αγόρι, Έκτη Δημοτικού).

«Μου έχουν πει να το χρησιμοποιώ λιγότερο, ειδικά όταν έχω σχολείο και μαθήματα.» (13^η συνέντευξη, 12 ετών Κορίτσι, Έκτη Δημοτικού).

- Έφηβοι ηλικίας 15 έως 17 ετών

Σε αυτήν την κατηγορία τα άτομα φαίνεται να αφιερώνουν παραπάνω χρόνο στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης από ότι στην προηγούμενη, μάλιστα όπως επισημαίνουν οι ώρες ενασχόλησης ήταν ίδιες για τους περισσότερους όταν ήταν και πιο μικροί. Οι ώρες σε αυτήν την περίπτωση κυμαίνονται από τρείς έως τέσσερις ώρες ημερησίως.

Εξαίρεση αποτελεί μια κοπέλα η οποία έθεσε η ίδια τα όρια ως προς τις ώρες χρήσης των Social Media καθώς στο παρελθόν αφιέρωνε όλη της την ημέρα σε αυτά.

«Είναι ανάλογα με την ηλικία. Στο γυμνάσιο μπορεί να καθόμουνά ολό το βράδυ και όλο το μεσημέρι δεν έκανα κάτι [όσον αφορά τα μαθήματα] αλλά τώρα στο λύκειο που ασχολούμαι και με τα μαθήματα περισσότερο να κάθομαι 2 ώρες το μεσημέρι και άλλη 1 ώρα πριν κοιμηθώ. Πλέον το ελέγχω μόνη μου.» (15^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Ο περιορισμός από τους γονείς σε αυτήν την κατηγορία υπήρχε όταν ήταν πιο μικροί και φοιτούσαν στο Γυμνάσιο, πάλι με την αιτιολογία ότι είχαν μαθήματα. Το επιχείρημα αυτό φαίνεται να είναι κοινό και στις δύο κατηγορίες που έχουν προκύψει. Συνακόλουθα, το γεγονός ότι ένα άτομο όπως παραδέχεται ήταν «καλή» μαθήτρια αυτομάτως αναιρούσε το δικαίωμα των γονιών για κάποιο όριο ή περιορισμό, καθώς όπως παραδέχεται έβλεπαν την προσπάθεια της.

«Οι γονείς μου όχι ποτέ, δεν είναι τέτοιοι, γιατί και εγώ πιέζω πολύ τον εαυτό μου με το διάβασμα και όλα αυτά, οπότε αν με δουν με το κινητό δεν θα τους φανεί περίεργο.» (14^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Βασικό επιχείρημα των γονέων σε κάποιες περιπτώσεις όταν οι συνεντευξιαζόμενοι ήταν πιο μικροί ήταν ότι δεν επιτρέπεται η χρήση του κινητού για την υγεία τους. Παρόλα αυτά πλέον κάτι τέτοιο δεν υφίσταται και η αύξηση της χρήσης των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης είναι παραπάνω.

«Ναι υπήρχαν στιγμές που μπορεί να μου το έπαιρναν, για να μην καθόμουν με το κινητό πολλές ώρες πχ για τα μάτια, ειδικά πιο μικρή. Με είχαν βάλει και τιμωρία γιατί δεν το άφηνα. Όταν ήμουν πιο μικρή δεν ήξερα κιόλας και δεν ασχολούμουν τόσο όμως, τώρα ασχολούμαι παραπάνω με τις παρέες που θα μιλήσουμε από εκεί.» (16^η συνέντευξη, 16 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Οι ώρες που αφιέρωναν οι έφηβοι όταν ήταν στο Γυμνάσιο φαίνεται να μην έχει αλλάξει ιδιαίτερα μέσα στα χρόνια, η αλλαγή που παρατηρείται είναι αυτή στο περιεχόμενο που επιλέγουν να δουν πλέον.

«Πάνω κάτω θα ήταν ίδιες οι ώρες αλλά έβλεπα άλλα πράγματα πχ έβλεπα memes, Youtube πιο πολύ στο γυμνάσιο. Τώρα έχω αλλάξει πολύ. Πολλά vlogs, haul και τέτοια.» (14^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Συμπερασματικά, φαίνεται μέχρι στιγμής ότι τα παιδιά ηλικίας 11 έως 14 ετών περνούν λιγότερες ώρες τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης από τους εφήβους ηλικίας 15 έως 17 ετών, είτε επειδή ελέγχουν μόνοι τους πλέον τις ώρες ενασχόλησης με τη βοήθεια εφαρμογών είτε από περιορισμούς των γονέων τους. Οι γονείς στα παιδιά του Λυκείου δεν επιβάλλουν πλέον περιορισμούς όπως έκαναν όταν ήταν πιο μικροί. Βασικό επιχείρημα και στις δύο κατηγορίες για τα όρια που έθεταν οι γονείς ήταν η ολοκλήρωση των σχολικών υποχρεώσεων τους. Με την επίτευξη αυτού του στόχου τα παιδιά ήξεραν ότι είναι ελεύθεροι για να ασχοληθούν με ό,τι ήθελαν. Τέλος, τα παιδιά του Λυκείου αν και δεν έχουν αλλάξει οι περισσότεροι τουλάχιστον τις ώρες ενασχόλησης τους με τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, φαίνεται ότι το περιεχόμενο που παρακολουθούν δεν έχει παραμείνει ίδιο.

4.1.4 Δημόσιο και Ιδιωτικό προφίλ

Κατά την διεξαγωγή των συνεντεύξεων τα άτομα που συμμετείχαν ανέφεραν ότι έχουν κλειστό προφίλ δηλαδή ιδιωτικό, κατά κύριο λόγο είτε γιατί οι γονείς τους ήθελαν να είναι τα παιδιά τους πιο ασφαλή όπως επισημαίνουν είτε γιατί οι ίδιοι δεν ήθελαν να είναι «ανοιχτό» -δημόσιο- το προφίλ τους σε όλους. Αυτό που μου έκανε εντύπωση όμως ήταν όταν ένα άτομο μου είπε σε μια συνέντευξη ότι έχει παράλληλα δύο προφίλ. Θα παρουσιάσουμε παρακάτω τις κατηγορίες ατόμων που έχουν ένα ιδιωτικό προφίλ, δύο ιδιωτικά προφίλ και την περίπτωση να έχει κάποιος ένα ιδιωτικό και ένα δημόσιο προφίλ στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και συγκεκριμένα στο Instagram. Στόχος μας είναι να δούμε τους λόγους που μπορεί να έχουν τα παιδιά επιλέξει την κάθε περίπτωση.

- **Ένα προφίλ και είναι ιδιωτικό.**

Επιδιώκουν να έχουν ιδιωτικό το προφίλ τους ώστε να μην βλέπουν άτομα που δεν γνωρίζουν οι ίδιοι φωτογραφίες τους και προσωπικές τους στιγμές. Ο λόγος μπορεί να οφείλεται είτε γιατί θέλουν να αποφύγουν την κριτική και το σχολιασμό είτε για λόγους ασφαλείας.

«Έχω τους φίλους μου και όποιος θέλει να με βρει μπορεί να με ακολουθήσει, αν τον ξέρω θα τον δεχτώ.» (4^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«δεν θέλω να δείχνω τον εαυτό μου πολύ και ειδικά σε άτομα που δεν με ξέρουν.» (5^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Γιατί (...) δεν θέλω να βλέπουν άνθρωποι που δεν τους ξέρω τι ανεβάζω.» (13^η συνέντευξη, 12 ετών Κορίτσι, Έκτη Δημοτικού).

Εδώ προέκυψε και το εξής ερώτημα: Αν ακολουθούσαν ή είχαν στους ακόλουθους τους μόνα άτομα που γνώριζαν προσωπικά και ήταν φίλοι τους.

«Μπορεί να ακολουθήσω και κάποιους διάσημους αλλά όχι κάποιον άγνωστο.» (13^η συνέντευξη, 12 ετών Κορίτσι, Έκτη Δημοτικού).

«μπορεί να έχω φίλους φίλων μου, αλλά δεν μιλάμε και τόσο.» (6^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

Επιλέγουν να μην ακολουθούν και ούτε να ακολουθούνται από άτομα που δεν γνωρίζουν, έστω μέσω των γνωστών και φίλων τους. Η αποφυγή των αγνώστων είναι ιδιαίτερη έντονη σε αυτήν την κατηγορία.

- **Δύο προφίλ το ένα ιδιωτικό και το άλλο δημόσιο.**

Σε αυτήν την κατηγορία τα παιδιά πάλι θέλουν να αποφύγουν την έκθεση παρόλα αυτά επιλέγουν να διατηρούν δύο προφίλ, ένα ιδιωτικό και ένα δημόσιο. Στο ιδιωτικό δημοσιεύουν προσωπικές στιγμές ενώ στο δημόσιο τα πλαίσια είναι διαφορετικά καθώς δεν έχουν μόνο τους γνωστούς τους ως ακόλουθους, το κοινό είναι ευρύτερο. Δημιουργείται με αυτόν τον τρόπο μια εικόνα κοινωνική από την μια ενώ από την άλλη στο δεύτερο προφίλ παρουσιάζεται ο «πραγματικός» εαυτός.

«Δύο έχω, το ένα δημόσιο και το άλλο κλειστό. Γιατί στο ένα μπορεί να ανεβάσω πιο προσωπικές στιγμές που δεν θέλω να το δουν όλοι.» (9^η συνέντευξη, 17 ετών Αγόρι, Β' Λυκείου).

«Έχω ένα το κανονικό και έχω και ένα το priv [private] που λέμε, για τους στενούς που έχω. Στο ιδιωτικό, (...) άμα δω στα αιτήματα ότι έχουμε κοινούς φίλους ή μου θυμίζουνε κάτι αυτά τα άτομα θα τα δεχτώ, άμα είναι εντελώς ξένοι δεν τους δέχομαι όχι.» (17^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Μάλιστα η διατήρηση δύο προφίλ, όπως επισημαίνει μια συνεντευξιαζόμενη είναι σκόπιμη. Ειδικότερα, έχει το ιδιωτικό προφίλ για τους φίλους της ενώ το δημόσιο για επαγγελματικούς σκοπούς.

«Έχω και το priv [private] στο οποίο είναι οι πιο στενοί μου φίλοι. Το άλλο είναι ανοιχτό, γιατί ασχολούμαι με taekwondo και πρέπει να το διαφημίζω για τις ομάδες που βλέπουνε και βασικά για αυτό διαφορετικά δεν θα το είχα δημόσιο.» (15^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

- **Δύο προφίλ τα οποία είναι ιδιωτικά.**

Σε αυτήν την κατηγορία η συνεντευξιαζόμενη επισημαίνει ότι έχει δύο προφίλ, τα οποία είναι ιδιωτικά καθώς στο ένα είναι φίλοι της με τους οποίους νιώθει πιο οικεία ενώ στο δεύτερο διάφοροι γνωστοί της στους οποίους δεν επιθυμεί να παρουσιάζει την καθημερινότητά της.

«έχω και 2 προφίλ. Το κανονικό και το prív, στο prív έχω 50 άτομα και θα ανεβάσω πιο πολύ. Κάτι που θα δω και θα μου αρέσει, φωτογραφία με το outfit μου και θα μου αρέσει[...]Ιδιωτικά είναι και τα δύο απλά στο ένα δέχομαι λιγότερα άτομα και στο άλλο τον γνωστό του γνωστού.» (14^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Όπως παρατηρούμε κανένας δεν έχει αποκλειστικά ένα προφίλ που να είναι δημόσιο και «ανοιχτό» προς όλους τους χρήστες του Instagram. Επιλέγουν οι περισσότεροι να έχουν ένα προφίλ και να είναι ιδιωτικό ώστε να μην βλέπουν άλλοι χρήστες το περιεχόμενο που αναρτούν. Η έκθεση και η επιλογή του περιεχομένου που θα παρουσιάσουν είναι ένα σημαντικό ζήτημα όπως θα δούμε ακόμη πιο αναλυτικά παρακάτω.

Από την άλλη πλευρά τα δύο προφίλ, το ένα ιδιωτικό και το άλλο δημόσιο φαίνεται να εξυπηρετεί διπλούς σκοπούς καθώς στο ιδιωτικό προφίλ τα άτομα εκφράζονται ελεύθερα, έχουν αποκλειστικά τους ακόλουθους τους, τα άτομα του στενού τους κύκλου ενώ το δημόσιο προφίλ είναι πιο «προσεγμένο» και «ελκυστικό», ώστε να μπορεί να εξυπηρετεί ακόμη και επαγγελματικούς σκοπούς. Τέλος, η διατήρηση δύο ιδιωτικών προφίλ μπορεί να αναδεικνύει την ανάγκη του πλήρους ελέγχου των δημοσιεύσεων του ατόμου. Παρόλα αυτά, το κοινό στοιχείο που παρατηρείται εδώ είναι η ανάγκη ελέγχου, η ασφάλεια, η αποφυγή κριτικής και σχολιασμού.

4.1.5 Οι Θεατές και Δημιουργοί περιεχομένου

Μέσα από τις απαντήσεις των συνεντευξιζόμενων, παρατηρήσαμε ότι οι περισσότεροι χαρακτηρίζαν ως θεατές τους εαυτούς τους καθώς όπως υποστήριζαν, επέλεγαν να ανεβάσουν κάποια stories -24ώρη δημοσίευση στο Instagram- ενώ πιο σπάνια θα έκαναν κάποια ανάρτηση στο προφίλ τους. Οι περισσότεροι βεβαίως είχαν ανεβάσει έστω και μια φορά κάποιο βίντεο στο TikTok ή είχαν δημοσιεύσει φωτογραφίες στο Instagram. Παρατηρούμε για μια ακόμη φορά τα ότι το Instagram και το TikTok είναι οι εφαρμογές που προτιμούν οι νέοι αλλά το πιο σημαντικό εδώ είναι ότι θεωρούν θεατές τους εαυτούς και όχι δημιουργούς κάποιο περιεχόμενου στα social media.

Οι περισσότεροι, επιλέγουν να ανεβάσουν ένα story από κάποιο μέρος που μπορεί να έχουν επισκεφτεί ή από κάποια έξοδο με φίλους και οικογένεια. Όπως επισημαίνουν δεν είναι συστηματικοί σε αυτό, αρκεί να τους αρέσει κάποια φωτογραφία. Φαίνεται να είναι ένας από τους λόγους που θεωρούν ότι είναι θεατές καθώς δεν έχουν καθημερινή επαφή με το κοινό τους μέσω δημοσιεύσεων.

«τα ΣΚ αν βγω, θα βγάλουμε σίγουρα μια φωτογραφία και θα την ανεβάσω ας πούμε. Θα είμαι με έναν φίλο δεν θα είμαι μόνος, θα τον κάνω και tag. (...)Έτσι μόνο, δεν ανεβάζω πολύ συχνά.» (1^η συνέντευξη, 12 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«Μπορεί να ανεβάσω κάποιο story αν πάω σε κάποιο χορό του σχολείου ή σε κάποιο κλαμπ.» (2^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«ανεβάζω στο Instagram, είτε την παρέα, είτε εμένα, είτε τοπία, στο Μέγαρο που πήγαμε τις προάλλες(...)αυτό.» (9^η συνέντευξη, 17 ετών Αγόρι, Β' Λυκείου).

«Τοπία ανεβάζω πολλά. Όταν πηγαίνουμε κάποιες βόλτες μπορεί να ανεβάσω αλλά δεν είναι κάθε φορά αν μου αρέσει κάτι.» (13^η συνέντευξη, 12 ετών Κορίτσι, Έκτη Δημοτικού).

Επιπρόσθετα, επιλέγουν να ανεβάσουν στο προφίλ που έχουν φίλους τους και γνωστούς κατά κύριο λόγο, έχοντας την αίσθηση ότι η ανάρτηση τους θα «μείνει μεταξύ τους». Από τη στιγμή που το βλέπουν οι φίλοι τους δεν παράγουν περιεχόμενο κατά την άποψη τους.

«μπορεί να το ανεβάσω και στο Instagram αλλά στους στενούς φίλους που έχω μόνο τους φίλους μου. Μπορεί και στο TikTok αν μου αρέσει κάτι, πιο πολύ κάνω με τον εαυτό μου και διάφορα τραγούδια.» (10^η συνέντευξη, 13,5 ετών Κορίτσι, Β' Γυμν.).

«στο Instagram είμαι πιο ενεργή έχω και 2 προφίλ. Το κανονικό και το priv[private], στο priv [private], έχω 50 άτομα και θα ανεβάσω πιο πολύ. Κάτι που θα δω και θα μου αρέσει, φωτογραφία με το outfit μου και θα μου αρέσει.» (14^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Παρατηρήθηκε ακόμη μέσα από τις συνεντεύξεις, η προσπάθεια ενός παιδιού να παράγει περιεχόμενο στο YouTube δημιουργώντας διάφορα βίντεο, κάτι που σταμάτησε είτε γιατί δεν υπήρξε η αναμενόμενη ανταπόκριση είτε γιατί πράγματι δεν ήθελε να συνεχίσει άλλο.

«Παλιότερα μπορεί να έκανα βιντεάκια και ασχολούμουν με τα βιντεάκια που έκανα αλλά τώρα κοιτάω πιο πολύ. Τώρα αν κάνω κανα post σου 2 μήνες[...]πολύ πιο μικρός κάποια βιντεάκια για πλάκα, χωρίς κάμερα και τέτοια απλά με παιχνίδια(...) Τότε είχα πολύ χρόνο τώρα ας πούμε, βρίσκω κάτι άλλο για να περάσει ευχάριστα η ώρα μου, κάνω καμία βόλτα με τους φίλους μου.» (8^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

Ακόμη, σε μια συνέντευξη μοιράστηκε το άτομο τη σκέψη του για τη δημιουργία ενός καναλιού στο YouTube, καθώς μέσα από την καθημερινή επαφή που είχε, επηρεάστηκε αλλά μεγαλώνοντας αποφάσισε ότι δεν είχε ουσία να ασχοληθεί καθώς στην πραγματικότητα δεν είχε κάποιο περιεχόμενο να δείξει.

«Στο YouTube όταν ήμουν μικρή, 7 χρονών πρέπει να ήμουν ήθελα αλλά μετά αποφάσισα ότι δεν υπάρχει κάποιος ουσιαστικός λόγος να δείχνεις, αν δεν θέλεις να βγάλεις λεφτά, να δείχνεις τι κάνεις όλη τη μέρα σου. Αλλά στο Instagram ναι καμιά φορά την ημέρα ανεβάζω μια φωτογραφία.» (3^η συνέντευξη, 12,5 ετών Κορίτσι, Α' Γυμν.).

Τέλος, εξαίρεση αποτελεί και ένα άτομο το οποίο έχει δύο προφίλ, το ένα από τα οποία το χαρακτήρισε «επαγγελματικό» στο οποίο επιλέγει να ανεβάσει στιγμιότυπα από την αθλητική καριέρα που ακολουθεί ώστε να παρουσιάσει στον κόσμο όσα έχει καταφέρει.

«στο δημόσιο για παράδειγμα θα ανεβάσω και με τον αθλητισμό και με τα μετάλλια, τις διακρίσεις, ανεβάζω με την παρέα μου όταν βγάζουμε ωραίες φωτογραφίες αλλά θα ανεβάζω και φωτογραφίες μόνο με εμένα. Στο priv [private] είναι στην ουσία οι στενοί μου φίλοι όπου ανεβάζω πχ βίντεο κάποιας τυχαίας στιγμής.» (15^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Οι συνεντευξιζόμενοι φαίνεται να πιστεύουν και να υποστηρίζουν ότι από την στιγμή που δημοσιεύουν κάποια ανάρτηση σε φίλους και γνωστούς, δεν μπορεί να θεωρηθούν δημιουργοί περιεχομένου. Υπάρχουν κάποια κριτήρια που έχουν υπόψιν οι ίδιοι για να μπορέσει να χαρακτηριστεί κάποιος δημιουργός περιεχομένου όπως είναι η συστηματική ανάρτηση, η δημοσίευση σε Δημόσιο προφίλ, καθημερινή επαφή με το κοινό καθώς και η διάρκεια της δημοσίευσης. Συγκεκριμένα οι περισσότεροι αναρτούν stories καθώς έχουν τη δυνατότητα να ανεβάσουν μια φωτογραφία ή ένα βίντεο με διάρκεια δημοσίευσης 24 ωρών.. Άρα, το περιεχόμενο τους δεν είναι μόνιμα διαθέσιμο στο κοινό.

Από την άλλη, παρατηρήσαμε την προσπάθεια ενός παιδιού να ασχοληθεί με το YouTube παράγοντας περιεχόμενο, παρόλα αυτά μεγαλώνοντας άλλαξε γνώμη είτε γιατί δεν τον ενδιέφερε πραγματικά πια είτε γιατί δεν έλαβε την αναμενόμενη ανταπόκριση. Αντίστοιχα, μια κοπέλα που ήθελε να ασχοληθεί με το κομμάτι της δημιουργίας περιεχομένου θεώρησε ότι στην πραγματικότητα δεν έχει κάτι να παρουσιάσει. Μόνο μια περίπτωση παρατηρούμε μέσα από τις συνεντεύξεις, η οποία παραδέχεται ότι παράγει περιεχόμενο και ασχολείται ακόμη και τώρα με τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, χτίζοντας ένα «ισχυρό» επαγγελματικό προφίλ.

4.2 Η παρουσίαση του εαυτού

4.2.1 Ανάρτηση (post)

Στην προηγούμενη υποενότητα είδαμε ότι τα παιδιά θεωρούν περισσότερο τους εαυτούς τους ως «θεατές» παρόλο που δημοσιεύουν φωτογραφίες και βίντεο είτε στο Instagram είτε στο TikTok. Σε αυτό το σημείο θα δούμε αρχικά τα κριτήρια με τα οποία ορίζουν τι θα δημοσιεύσουν στο προφίλ τους και ποιοι οι λόγοι που θα απορρίψουν κάτι. Στη συνέχεια, θα παρουσιάσουμε την άποψη τους για όσα αναρτούν τα άτομα που ακολουθούν και τις συμπεριφορές που διακρίνουν.

Όσον αφορά τα κριτήρια και τους λόγους που τα παιδιά μπορεί να επιλέξουν να ανεβάσουν ή να μην ανεβάσουν μπορούμε να διακρίνουμε τις εξής κατηγορίες:

- **Το προσωπικό απόρρητο και η δημοσιότητα:** Σε αυτήν την κατηγορία ανήκουν οι απαντήσεις εκείνων που δεν θέλουν να εμφανίζουν το πρόσωπο του σε δημοσιεύσεις κυρίως γιατί δεν νιώθουν τόσο άνετα και ασφαλείς ενώ

ταυτόχρονα υπάρχουν άτομα που θεωρούν ότι δεν υπάρχει λόγος να δείχνουν την καθημερινότητα τους και κάθε στιγμές που βιώνουν.

«δεν θεωρώ ότι υπάρχει λόγος να ανεβάζεις συνέχεια πράγματα.» (4^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Στο TikTok έχω ανεβάσει ένα βιντεάκι αλλά δεν θέλω να δείχνω τον εαυτό, δεν θέλω να δείχνω και πολύ τον εαυτό μου[...] σκέφτομαι πριν ανεβάσω κάτι, γιατί απλώς δεν μου αρέσει να φαίνεται τόσο πολύ το πρόσωπο μου.» (5^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Έχω ανεβάσει, αλλά δεν δείχνω την φάτσα μου και τέτοια, ούτε την φωνή[...]Μπορεί να το δουν όλοι και από το εξωτερικό και δεν ξέρω δεν θα ήθελε να με δουν και να βρουν μετά και στοιχεία.» (12^η συνέντευξη, 11 ετών Αγόρι, Έκτη Δημοτικού).

- **Αρεστή εικόνα:** Σε αυτήν την κατηγορία όπως θα δούμε βασικό κριτήριο είναι η εμφάνιση, πώς φαίνονται στους ίδιους αλλά και στους άλλους ώστε να είναι αρεστοί.

«Θα προσέξω πολύ γιατί θέλω να είναι ωραία, να φαίνεται η λεπτομέρεια, γιατί θα θέλω να φαίνεται το σύμβολο του ήλιου, συγκεκριμένα. Έχει τύχει να τραβάω μια φωτογραφία και να τραβάω κι άλλη και άλλη μετά να τις κοιτάω, να τις βλέπω και μέχρι και τι γραμματοσειρά θα γράψω κάτι.» (3^η συνέντευξη, 12,5 ετών Κορίτσι, Α' Γυμν.).

Αποφεύγουν ακόμη, να δημοσιεύουν περιεχόμενο το οποίο μπορεί να προσβάλει κάποια ομάδα ανθρώπων.

«δεν θέλω να έχει κάτι προσβλητικό προς τον άλλο γιατί μπορεί να υπάρξουν αντιδράσεις ή για να μην λέω και ψέματα θα δω αν είμαι και εγώ εμφανίσιμος, πως θα είμαι στην φωτογραφία.» (7^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

Προσέχουν ακόμη να μην προκαλούν για να αποφύγουν παρεξηγήσεις, κριτική και σχόλια.

«Κάτι ίσως προκλητικό, για τα σχόλια κυρίως και για το πως θα το αντιμετωπίσει ο άλλος και μπορεί να αντιδράσει άσχημα και να αισθανθώ εγώ άσχημα μετά.» (16^η συνέντευξη, 16 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

«Θα το σκεφτώ μόνο άμα μου αρέσει και άμα τύχει να ανεβάσω story που είμαι εγώ μόνη μου, θα σκεφτώ να μην είναι προκλητικό, γιατί έχω και συγγενείς μου (...) θείους και τέτοια, οπότε δεν θέλω να δώσω

κατά κάποιο τρόπο δικαίωμα. (...) και γενικά δεν χρειάζεται να βγάζουμε κάτι έτσι προκλητικό προς τα έξω.» (17^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Ενώ σημαντικό ρόλο παίζουν ακόμη και τα στερεότυπα και η επικαιρότητα, καθώς μια συνεντευξιαζόμενη νιώθει ανασφάλεια και θέλει να αποφύγει όσο είναι στο χέρι της κάποιες καταστάσεις.

«δεν με ενδιαφέρει αν θα πάρω κάποιο αρνητικό σχόλιο όχι, αλλά για το πώς θα φανώ ναι, πόσο συμμαζεμένη είμαι και θα ρωτήσω και την γνώμη της μαμάς μου ειδικά άμα δείχνω το σώμα μου. Επειδή είμαι γυναίκα και επειδή στις μέρες μας υπάρχουν πολλές γυναικοκτονίες και υπάρχουν και πολλά στερεότυπα επίσης.» (15^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Μέχρι στιγμής, παρατηρούμε ότι οι έφηβοι είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί ως προς το περιεχόμενο που δημοσιεύουν καθώς τα βασικά κριτήρια που καθορίζουν τι θα αναρτήσουν είναι η ασφάλεια, η αποφυγή προκλητικού και προσβλητικού περιεχομένου καθώς και ο περιορισμός της κριτικής και του σχολιασμού. Δεν θεωρούν ότι είναι αναγκαία η άσκοπη δημοσίευση στιγμών με στόχο να περιορίσουν τυχόν κριτικές. Η «αρεστή» και σωστή εικόνα που προβάλλουν στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης είναι πολύ βασικό για τους ίδιους.

Από την άλλη πλευρά, θα δούμε σε αυτό το σημείο όσα παρατηρούν οι ίδιοι μέσα από τις αναρτήσεις των άλλων και πιο συγκεκριμένα των ατόμων που γνωρίζουν προσωπικά (σε επόμενες ενότητες θα αναφερθούμε στα πρότυπα και σε «διάσημα» πρόσωπα, καθώς συνδέονται με το ζήτημα της επίδρασης που μπορεί να δέχονται). Οι κατηγορίες που αναδεικνύονται μέσα από τις συνεντεύξεις είναι οι εξής:

- **Κοινωνικότητα:** Αρκετά ήταν τα άτομα τα οποία εξέφρασαν ότι παρατήρησαν διαφορετικές συμπεριφορές σε άτομα του ευρύτερου κοινωνικού τους κύκλου. Συγκεκριμένα αναφέρουν ότι πολλοί νιώθουν πιο άνετα να μιλήσουν ή να δημοσιεύσουν πιο πολλές φωτογραφίες στα social media ενώ από κοντά δεν προσεγγίζουν τόσο εύκολα τα άτομα γύρω τους.

«Κάποιοι ειδικά συμπεριφέρονται πάρα πολύ διαφορετικά. Είναι μια ειδικά που μιλάει πάρα πολύ στα social και δεν μιλάει καθόλου ντρέπεται πάρα πολύ στο σχολείο[...] Δεν ξέρω, γιατί μάλλον νιώθει πιο ελεύθερη (στα social), βασικά ντρέπεται να μιλήσει σε κάποιον άλλο που δεν είναι κολλητός της. Δηλαδή στις φίλες της θα μιλήσει από κοντά, αλλά δεν μιλάει στους πιο ξένους από κοντά δεν μπορεί.» (1^η συνέντευξη, 12 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«(...) κάποιιοι είναι κλειστοί όταν βρισκόμαστε μαζί αλλά από το διαδίκτυο είναι πιο ανοιχτοί, δηλαδή ανεβάζουν πολλές φωτογραφίες,

μιλάνε πιο πολύ από το διαδίκτυο.» (2^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«Κυρίως σε αγόρια αλλά και σε κορίτσια το έχω παρατηρήσει να ανεβάζουν πιο πολλές φωτογραφίες στα social και από κοντά να είναι πιο μαζεμένοι, αλλά κάποια κορίτσια μπορεί να ντρέπονται ή να μην νιώθουν άνετα μαζί με πάρα πολύ κόσμο[...]μπορεί επειδή στα social να είχαν πάρει μια φορά θετικά σχόλια αυτό που έλεγα και πριν να νιώθουν αυτοπεποίθηση και πιο άνετα στα δημόσια stories και να το συνεχίζουνε.» (4^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

- **Ελευθερία έκφρασης:** Σε αυτήν την περίπτωση η ελευθερία έκφρασης δεν φαίνεται να αναδεικνύει τα θετικά της χαρακτηριστικά αλλά τα αρνητικά όπως τονίζουν οι συνεντευξιαζόμενοι. Συγκεκριμένα, θεωρούν ότι μέσα από τα social media υπάρχει μια ελευθερία έκφρασης η οποία παίρνει μια αρνητική μορφή μέσα από άσχημες συμπεριφορές που εκδηλώνονται. Ακόμη, πολλοί είναι αυτοί που επιλέγουν να πουν την άποψη τους στα social media, αλλά ο τρόπος έκφρασης τους να είναι ψεύτικός ή και προσβλητικός, καθώς νιώθουν μια ασφάλεια πίσω από την οθόνη.

«Ναι επειδή μπορεί κάποιος να μην έχει τα «κότσια» να το πω έτσι να πει κάτι από κοντά να το πει στα social media για να φανεί εκεί ότι είναι και κάποιος.» (5^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«πολλές φορές μπορεί δηλαδή ένα άτομο στο σχολείο να μην μιλάει τόσο πολύ να είναι πιο κλειστός αλλά στα social να έχει άλλη εικόνα προφίλ άλλο όνομα και να ανεβάζει χυδαία πράγματα για τους άλλους.» (7^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«ας πούμε κάποια κορίτσια με γράφουνε κούκλα κτλ. και από κοντά με κρίζουνε. Δεν πιστεύω ότι γίνεται μόνο σε εμένα αυτό και σε όλους.» (10^η συνέντευξη, 13,5 ετών Κορίτσι, Β' Γυμν.).

«Είχα μια φίλη που την σχολιάζανε από πίσω αλλά δεν της έλεγαν τίποτα από κοντά. Της έγραφαν πχ κουκλάρα μου και τέτοια και από κοντά δεν τα έλεγαν αυτά.» (12^η συνέντευξη, 11 ετών Αγόρι, Έκτη Δημοτικού).

«οι περισσότεροι πιστεύω ότι απ' τα social το παίζουνε πιο πολύ μάγκες να το πω, δηλαδή όταν έχεις κάποια διαφορά θα το λύσουν από τα μηνύματα από κοντά δεν έρχονται γιατί από εκεί μπορούν να πουν ότι θέλουνε γιατί όπως είπα και προηγουμένως δεν σε έχουνε απέναντι τους για να δουν αντιδράσεις και αυτά οπότε πιστεύω εκεί έχουνε μια ελευθερία που αυτό τους βοηθάει.» (17^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

- **Εμφάνιση και φίλτρα:** Η τελευταία κατηγορία που προκύπτει μέσα από τις συνεντεύξεις αφορά τις αλλαγές στην εμφάνιση των ατόμων που γνωρίζουν προσωπικά. Όπως θα δούμε άτομα που ξέρουν προσωπικά επιλέγουν στα social media να δημιουργήσουν μια διαφορετική εικόνα.

«κυρίως από συμμαθητές φέτος βασικά είδα κάποιες συμπεριφορές περίεργες. Γιατί ας πούμε ένα κορίτσι στην τάξη έχει κοτσίδα, ντύνεται με φόρμες (...) και αθλητικά ρούχα και αυτά ενώ οι φωτογραφίες που ανεβάζει είναι τα μαλλιά κάτω ίσια, με φόρεμα. Είναι εντελώς άλλο, γιατί όταν την βλέπεις από κοντά επειδή φαίνεται πολύ παιδάκι στην φάτσα ενώ όταν βλέπεις μια φωτογραφία λες 16 χρονών.» (3^η συνέντευξη, 12,5 ετών Κορίτσι, Α' Γυμν.).

«Καλά όσον αφορά τα φίλτρα δεν θα σχολιάσω πόσο τα χρησιμοποιούν όλοι. Περισσότερο τα κορίτσια, νομίζω δεν ξέρω αγόρια που να ασχολούνται και πολύ με τα social, (...) βέβαια εδώ είμαστε πολύ κλειστά οπότε ναι δεν μπορώ να ξέρω με σιγουριά.» (14^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Μέσα από τις παρατηρήσεις των εφήβων μπορούμε να διακρίνουμε ότι οι φίλοι και γνωστοί τους συμπεριφέρονται διαφορετικά στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης από ότι στην καθημερινότητα τους. Συγκεκριμένα, τα άτομα του ευρύτερου κύκλου τους τείνουν να είναι πιο κοινωνικά, όντας ενεργοί στα social media, ανεβάζοντας συχνά φωτογραφίες, γράφοντας θετικά σχόλια σε αναρτήσεις, εκφράζοντας ουσιαστικά περισσότερα ελεύθερα όσα θέλουν.

Από την άλλη αυτή η ελευθερία έκφρασης, μπορεί να έχει και αρνητική μορφή καθώς αρκετοί νιώθουν περισσότερη ασφάλεια «πίσω από την οθόνη», δημιουργώντας έτσι έναν διαφορετικό κόσμο μέσα στον οποίο δεν φοβούνται να πουν όσα σκέφτονται καθώς οι αντιδράσεις που θα λάβουν θα ανήκει σε ένα ξεχωριστό χώρο που δεν του επηρεάζει στην «πραγματικότητα» τους. Τέλος, η εμφάνιση και τα φίλτρα που επιλέγουν να χρησιμοποιούν ήδη τα άτομα νεαρής ηλικίας φαίνεται να προβληματίζει κάποια άτομα για το πως παρουσιάζει κανείς την εικόνα του στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Συνειδητοποιούν παρόλα αυτά ότι η διαφορετική εικόνα που παρουσιάζεται έχει ως στόχο να γίνουν πιο ελκυστικοί σε άλλους ανθρώπους.

4.2.2 Σχόλια (Comments)

Σε αυτό το σημείο θα αναφερθούμε σε δύο βασικά ζητήματα, στο σχολιασμό που μπορεί να κάνουν οι συνεντευξιαζόμενοι αλλά και σε όσα παρατηρούν να γράφονται σε αναρτήσεις των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης. Σε πρώτο επίπεδο θα ασχοληθούμε με τον προσωπικό σχολιασμό των συνεντευξιαζόμενων, όπου μπορούμε να διακρίνουμε την απόλυτη άρνηση τους για σχολιασμό καθώς και την κατά περίπτωση παράθεση σχολίων.

- **Απόλυτη άρνηση:** Σε αυτήν την περίπτωση ανήκουν τα άτομα που δεν έχουν σχολιάσει όπως επισημάνουν ποτέ σε κάποια ανάρτηση και δεν το επιδιώκουν κιόλας καθώς όπως ξεκαθαρίζουν δεν τους ενδιαφέρει. Η αδιαφορία αυτή

μπορεί να έγκειται και την τάση των νέων να θεωρούν ότι δεν μπορούν να αλλάξουν και όσα συμβαίνουν γύρω τους.

«ούτε σχολιάζω ούτε βλέπω τα σχόλια. Απλά αν δω κάποιο βιντεάκι που μου αρέσει μπορεί απλά να το αποθηκεύσω.» (2^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«Όχι δεν θα το σχολιάσω, απλά τα βλέπω.» (6^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«δεν θα σχολιάσω, δεν με νοιάζει αυτό, απλά θα δω τον αγώνα.» (11^η συνέντευξη, 11 ετών Αγόρι, Έκτη Δημοτικού).

«Δεν σχολιάζω όχι, αλλά τα σχόλια ναι μπορεί να τα δω.» (13^η συνέντευξη, 12 ετών Κορίτσι, Έκτη Δημοτικού).

- **Σχολιασμός υπό προϋποθέσεις:** Σε αυτήν την περίπτωση όμως τα άτομα μπορεί να μουν στη διαδικασία να σχολιάσουν αποκλειστικά σε φίλους, αφήνοντας κάποιο θετικό σχόλιο για να ενθαρρύνουν τους φίλους τους ή κάποιο αστείο σχόλιο που ξέρουν ότι δεν θα παρεξηγήσουν οι δικοί τους άνθρωποι. Υπάρχουν και περιπτώσεις που θα σχολιάσουν και σε αναρτήσεις που δεν θα είναι φίλων τονίζοντας ότι και εκεί η τοποθέτηση τους θα είναι θετική ώστε να αποφύγουν κάποια παρεξήγηση ή για να μην λάβει κάποια επέκταση το ζήτημα.

«Συνήθως δεν σχολιάζω, μπορεί να σχολιάσω σε φίλους για να πω κάτι θετικό πόσο ωραίος π.χ. για να τους ενθαρρύνω αλλά γενικά όχι δεν θα σχολιάσω.» (4^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Αν σχολιάσω θα πω μόνο κάτι καλό και όχι κάτι κακό, γιατί το κακό θα συνεχιστεί και δεν υπάρχει λόγος [να πάρει έκταση ουσιαστικά]. Αλλά αν είμαι εκείνη την ώρα με κάποιον φίλο μου και το δούμε ναι θα πω και το αρνητικό σχόλιο ας πούμε για να το σχολιάσουμε μαζί. Ή να σχολιάσουμε κάτι για πλάκα.» (5^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Δεν το κάνω αυτό πολύ συχνά το αποφεύγω γιατί μπορεί κάποιος άλλος να έχει αντίθετη άποψη και να βρίσει ή να κάνει κάτι τέτοιο, και το αποφεύγω γενικότερα. Αλλά σε φωτογραφίες φίλων μου μπορεί να κάνω μια πλάκα ξέρω γω, που κάνουμε μεταξύ μας, αυτό μόνο.» (7^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Σε φίλο μου ναι αλλά και εκεί συμμαζεμένα.(...) Μόνο σε αυτούς ούτε σε διάσημους, ούτε σε αθλητές.» (15^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Συμπερασματικά, φαίνεται μέσα από τις απαντήσεις τους ότι αποφεύγουν οι περισσότεροι να σχολιάσουν γιατί μάλλον έχουν συνδεδεμένο το σχόλιο με την κριτική. Δεν θέλουν να αφήσουν κάποιο σχόλιο για να μην αναπτυχθεί κάποια σύγκρουση. Από την άλλη βέβαια φαίνεται ότι δεν τους ενδιαφέρει ίσως γιατί δεν πρόκειται να αλλάξει η διατύπωση της άποψης τους όσα βλέπουν. Ακόμη και όσοι επιλέγουν να σχολιάσουν είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί ως προς την έκφραση και τα πρόσωπα στα οποία θα απευθυνθούν, καθώς είναι φίλοι τους και δεν πρόκειται να παρεξηγηθούν με κάποιο αστείο.

Το ζήτημα εδώ όμως είναι και η προσωπική τους παρατήρηση όσον αφορά τα σχόλια που βλέπουν να γράφονται σε αναρτήσεις άλλων ή ακόμη και στους ίδιους. Άτομα που δεν σχολιάζουν έχουν παρατηρήσει σχόλια και έχουν μια εικόνα από αυτά που γράφονται. Σε αυτήν την περίπτωση λοιπόν μπορούμε να διακρίνουμε δύο κατηγορίες, τα αρνητικά σχόλια και τα θετικά σχόλια.

- **Αρνητικά σχόλια:** Μπορούν να χαρακτηριστούν κι αλλιώς ως «hate comments» όπως επισημαίνουν οι συνεντευξιαζόμενοι καθώς επρόκειτο για σχόλια που έχουν ως στόχο να προσβάλουν είτε για να βγάλουν το «κόμπλεξ» τους κάποιοι είτε για να πάρουν likes.

«δεν ασχολούμαι αλλά αν τύχει να δω, είναι κυρίως αρνητικά και λίγα τα καλά.» (4^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«πιο πολύ είναι τα αρνητικά σχόλια, και δεν είναι ωραίο να κοροϊδεύεις κάποιον ειδικά μέσα από τα social και κανείς δεν μπορεί να τους πει κάτι ή να τους εμποδίσει, είναι πίσω από μια οθόνη.» (6^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«πιο πολύ βλέπω hate comments και τώρα όλοι πιο πολύ κάνουν hate comments, και ας πούμε γιατί τι σε νοιάζει τι κάνει ο άλλος κοίτα τον εαυτό σου. (...) Νομίζω, ότι σχολιάζουν για να το παίξουνε κάποιοι γιατί κάνεις ένα hate comment και σου πατάνε like ή αντιδρούν και γελάνε γιατί μπορεί να συμφωνούν. Και νομίζουν ότι φαίνονται πιο μάγκες αλλά από κοντά δεν πιστεύω ότι θα μπορέσουν να το πουν αυτό το σχόλιο.» (10^η συνέντευξη, 13,5 ετών Κορίτσι, Β' Γυμν.).

«δεν με ενδιαφέρει καθόλου να τα δω, ίσως οι άλλοι νιώθουν πιο ελεύθεροι να γράψουν κάτι όπως είπα κάτι άσχημο πιο εύκολα. Πολλοί μπορεί να γράψουν κάτι αρνητικό γιατί δεν έχουν απλώς ζωή. Και βγάζουν το κόμπλεξ τους.» (16^η συνέντευξη, 16 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Σε αυτήν την περίπτωση μάλιστα ένα άτομο μάλωσε και από κοντά για σχόλιο που του έγινε μέσα από τα social media.

«Μπορεί να δω ότι κράζουνε πχ αλλά δεν θα ασχοληθώ. (...) Από κοντά έχω μαλώσει με ένα παιδί που με σχολίαζε αρνητικά.» (12^η συνέντευξη, 11 ετών Αγόρι, Έκτη Δημοτικού).

- **Θετικά σχόλια:** Εδώ ήταν πιο περιορισμένες οι παρατηρήσεις παρόλα αυτά εδώ μπορούμε να εντάξουμε και τα σχόλια που μπορεί να έχουν κάποιο χιουμοριστικό χαρακτήρα καθώς και τα σχόλια που μπορεί να βοηθούν και να εξυπηρετούν κάποιο καλό σκοπό. Σημαντικό ρόλο μπορεί να παίζει επομένως και το περιεχόμενο που επιλέγουν να δουν.

«σπάνια θα τα δω εκτός αν κάτι με ενδιαφέρει. Μπορεί να με βοηθήσει απλά κάπου πχ στα βιντεάκια που κοιτάω με παιχνίδια μπορεί να δω στα σχόλια τι πρέπει να κάνω και έτσι να με βοηθήσουν.» (8^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«κάπως πιο αστεία θα είναι γιατί βλέπω και τέτοια βιντεάκια.» (9^η συνέντευξη, 17 ετών Αγόρι, Β' Λυκείου).

«μπορεί να σχολιάζουν τη φωτογραφία, και λένε κάτι καλό για αυτόν που την ανέβασε.» (13^η συνέντευξη, 12 ετών Κορίτσι, Έκτη Δημοτικού).

Μπορούμε σε αυτό το σημείο να καταλάβουμε τους λόγους για τους οποίους έχουν συνδέσει τα παιδιά το σχολιασμό με την κριτική καθώς οι περισσότεροι από αυτούς παρατηρούν τα σχόλια που γράφονται στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Αυτό που επισημαίνουν και οι ίδιοι είναι η ύπαρξη έντονων αρνητικών σχολίων με κύριο στόχο να προσβάλουν ή να ασκήσουν κριτική σε κάποιον χωρίς να υπάρχει κάποιος καλός σκοπός πίσω από αυτήν την κριτική.

Αυτοί φαίνεται να είναι και οι λόγοι που να αποφεύγουν και οι ίδιοι να πουν την άποψη τους πολλές φορές, καθώς η κριτική που μπορεί να δεχτούν να είναι τόσο έντονη που τους αποθαρρύνει. Φυσικά, δεν υπάρχει μόνο αυτή η πλευρά καθώς ανάλογα και με το περιεχόμενο που επιλέγουν να παρακολουθήσουν μπορεί να βρουν και θετικά σχόλια που μπορεί να τους βοηθήσουν ή να είναι ακόμη και αστεία.

4.3 Η Επικοινωνία

4.3.1 Επαφές με φίλους

Η επικοινωνία των νέων είναι ιδιαίτερα έντονη και αυτή οφείλεται στη χρήση των social media όπως διακρίνεται από την έρευνα καθώς σε καθημερινή βάση τα παιδιά θα μιλήσουν μεταξύ τους είτε για τα σχολικά μαθήματα, παιχνίδια, νέα ή για να κανονίσουν κάποια έξοδο. Υπάρχουν όμως οι κατηγορίες ατόμων που θεωρούν ότι τα social media αποτελούν το πιο βασικό τρόπο για να επικοινωνήσει κανείς με τους φίλους του ενώ άλλοι που επιδιώκουν να βγουν έξω για μια βόλτα καθώς μπορούν να μιλήσουν ακόμη καλύτερα από κοντά.

Κάποια παραδείγματα, τα οποία τονίζουν τη χρήση των social media με στόχο την επικοινωνία με τους φίλους είναι τα εξής:

«κάποιες φορές είναι και μεγάλη [η επικοινωνία], μπορεί να κρατήσει και 2 ώρες, το βράδυ κάποιας Παρασκευής που έχω και ώρα, χρόνο.» (1^η συνέντευξη, 12 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«εγώ το κινητό μου το έχω για να επικοινωνώ με τους φίλους μου οπότε το Instagram για αυτό το είχα από την αρχή.» (9^η συνέντευξη, 17 ετών Αγόρι, Β' Λυκείου).

Ακόμη, μέσα από τα social media μπορούν να κρατήσουν επαφή με άτομα που βρίσκονται μακριά.

«Είναι ο μόνος τρόπος να μιλήσουμε βασικά, έχω και πολλούς φίλους που δεν είναι από εδώ ή έδιναν πανελλήνιες, κάποιοι για το καλοκαίρι θα φύγουν οπότε ναι θα μιλήσουμε σίγουρα από τα social.» (14^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Παράλληλα, αποτελεί και τρόπο να αποφύγουν την επαφή από κοντά με άτομα που θέλουν να έχουν πιο «τυπική σχέση».

«Είναι ο πιο άμεσος τρόπος να μιλήσω με τους φίλους μου από τα μηνύματα[...] αν είναι κάποιος φίλος που από κοντά δεν περνάμε και τόσο καλά δεν έχω θέμα να μην βγω μαζί του και να μιλήσω απλώς με τα social.» (15^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Παράλληλα, παρατηρούμε ότι υπάρχουν και τα άτομα που θα επικοινωνήσουν μέσα από τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης μόνο και μόνο για να κανονίσουν κάποια έξοδο.

«σε καθημερινή βάση μιλάμε, για να κανονίσουμε που θα πάμε μετά το φροντιστήριο ή την προπόνηση.» (2^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«τα social τα έχω για να μιλάω με φίλους αλλά και πάλι προτιμώ να βγούμε έξω με τους φίλους.» (4^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Προτιμώ να βγαίνω βόλτα, μ' αρέσει να βλέπω πράγματα για να περνάει η ώρα αλλά με τους φίλους μου θα βγούμε έξω πιο πολύ.» (5^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

Η επικοινωνία με τους φίλους τους είναι μια βασική ανάγκη μέσα στην καθημερινότητα των νέων οι οποίοι όπως υποστηρίζουν μπορούν να την επιτυγχάνουν χάρη τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Μιλάνε με φίλους που είναι κοντά τους αλλά και με άτομα που βρίσκονται γεωγραφικά μακριά ενισχύοντας τους δεσμούς τους παρά την απόσταση.

Από την άλλη ενώ βρίσκονται στην καθημερινότητα κοντά με κάποια άτομα έχουν τη δυνατότητα στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης να διατηρήσουν μια απόσταση διαφορετική από την προηγούμενη καθώς δεν αποτελεί εμπόδιο πλέον η γεωγραφική

τους θέσει. Στην ουσία αποφεύγουν αρκετές φορές να μιλήσουν σε καθημερινή βάση με άτομα που δεν συμπαθούν λόγω των δυνατοτήτων που παρέχουν τα social media. Μπορεί δηλαδή να λαμβάνουν ένα μήνυμα και να μην απαντάνε άμεσα, κάτι τέτοιο δεν θα μπορούσαν να το κάνουν στην καθημερινή τους ζωή.

Τέλος, παρατηρούμε ότι τα αγόρια κυρίως είναι αυτά που επιδιώκουν να επικοινωνήσουν με φίλους για να κανονίσουν κάποια έξοδο, καθώς προτιμούν τη φυσική επαφή από ότι τα chat.

4.3.2 Δημιουργία νέων σχέσεων

Μέσα από τα social media δίνεται η ευκαιρία να γνωρίσουν οι χρήστες νέα άτομα και να δημιουργήσουν και πολλές φορές δεσμούς φιλίας. Βέβαια, δεν είναι όλοι σύμφωνοι και δεν το επιδιώκουν κιόλας. Μπορούμε μέσα από τις συνεντεύξεις να διακρίνουμε τρεις κατηγορίες ατόμων, αυτοί που δεν επιδιώκουν καμία επικοινωνία με άτομα που δεν γνωρίζουν, αυτοί που είναι πιο «ανοιχτοί» στη σύναψη νέων σχέσεων και τέλος αυτοί που δεν θεωρούν ότι η διαδικτυακή επαφή είναι απαραίτητη να συνάδει και με φυσική επαφή.

- **Καμία επικοινωνία με «αγνώστους»:** Αρκετά ήταν τα άτομα που ακολουθούσαν μόνο φίλους τους και δεν είχαν ένα ανοιχτό κύκλο επαφών. Δεν επιθυμούσαν ή δεν έβρισκαν κάποιο λόγο να ακολουθήσουν ή να μιλήσουν με κάποιον που δεν γνώριζαν.

«δεν έχω άτομα που δεν ξέρω, γιατί δεν θα μιλήσω με κάποιον άγνωστο(...)επικοινωνώ με όσα ξέρω[...]Έχω τους φίλους και μπορεί να γνωρίσω κάποιον από κοντά ή αν είναι φίλος του φίλου αλλά στα social δεν έχω.» (1^η συνέντευξη, 12 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«από το διαδίκτυο αποφεύγω τις γνωριμίες, έχω τους φίλους μου στο σχολείο.» (2^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«Δεν ακολουθώ κάποιον που δεν τον ξέρω και δεν το έχω δει ποτέ από κοντά.» (6^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

- **Γνωριμία και σύναψη νέων σχέσεων:** Σε αυτήν την περίπτωση διακρίνουμε άτομα που είναι πιο «κοινωνικά», έχουν ένα ευρύ κύκλο επαφών και δεν απορρίπτουν την ιδέα να γνωρίσουν από κοντά τα άτομα με τα οποία έχουν ήδη αποκτήσει μια επαφή.

«Έχει τύχει να γνωρίσω γιατί ας πούμε μια κοπέλα που πάει και αυτή πρώτη γυμνασίου και κάνει ιππασία αλλά μένει στο Βόλο, και επειδή την γνώριζαν πολλές φίλες μου λέω ας την κάνω follow και με έκανε και αυτή. Και έτσι αρχίσαμε να μιλάμε και μετά στους αγώνες που έρχονται από τον Βόλο στην Θεσσαλονίκη κάθε ΣΚ την γνώρισα και γίναμε φίλες. Οπότε αν δεν υπήρχε το Instagram δεν θα την ήξερα και

μπορεί να μην είχαμε γνωριστεί και ποτέ, ενώ τώρα είμαστε φίλες μιλάμε.» (3^η συνέντευξη, 12,5 ετών Κορίτσι, Α' Γυμν.).

«έχω άτομα που δεν ξέρω αλλά και να μιλήσω θα κάνω χαβαλέ[...] Αν είναι κάποιος φίλος ενός φίλου μου, είναι ξάδερφος ενός φίλου μου μπορεί να βρεθούμε αλλά δεν θα είμαι μόνη μου.» (10^η συνέντευξη, 13,5 ετών Κορίτσι, Β' Γυμν.).

«γενικά έχω αρκετά άτομα και έχει τύχει να μου στείλουν[...] Επειδή γενικά είμαι και κοινωνική θα γνωρίσω τα άτομα από κοντά και αν ταιριάζουμε μπορούμε να κάνουμε παρέα.» (16^η συνέντευξη, 16 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

- **Η επικοινωνία που δεν επιδιώκει την προσωπική επαφή:** Περισσότεροι φαίνεται να ανήκουν σε αυτήν την ομάδα καθώς δεν απορρίπτουν την προοπτική να μιλήσουν και να γνωρίσουν κάποιον αλλά δεν είναι προτεραιότητα τους να γνωριστούν κι από κοντά καθώς χρειάζεται χρόνο για να γίνει κάποιος φίλος τους.

«Έχει τύχει να μιλήσω και με άλλα παιδιά αλλά όχι σε βαθμό που να γίνουμε φίλοι κολλητοί. Μιλάμε ξέρω' γω για κάτι αλλά το κόβουμε εκεί, δεν κάνουμε κάτι παραπάνω[...] Εγώ πιστεύω ότι χρειαζόμαστε παραπάνω χρόνο για να γίνουμε φίλοι, όσο χρόνο ξοδεύεις με έναν άνθρωπο τόσο πιο πολύ τον εμπιστεύεσαι.» (4^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Έχω γνωστούς μου και φίλους που μπορεί να με γνώρισαν οι φίλοι μου[...] εγώ δεν θα στείλω αλλά αν μου στείλουν μπορεί να μιλήσω αν είναι γνωστός από κάπου.» (15^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

«έχει τύχει να στείλουνε μήνυμα, δεν έχει τύχει να στείλω, ντρέπομαι κιόλας, (...) αλλά θα μιλήσουμε μόνο διαδικτυακά, δηλαδή δεν θα βρεθούμε από κοντά γιατί φοβάμαι, πιο πολύ στις μέρες μας με όλα αυτά που γίνονται, έχω τις αμφιβολίες μου και οκ από το διαδίκτυο μπορεί να δείχνουνε άλλα αλλά από κοντά να είναι άλλοι άνθρωποι, (...) οπότε λίγο έχω αυτό το φόβο στο πίσω μέρος του μυαλού μου.» (17^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Παρατηρούμε σε αυτό το σημείο ότι οι έφηβοι ανεξάρτητα με το γεγονός ότι μπορεί να έχουν κατά κύριο λόγο ιδιωτικά προφίλ είναι αρκετά ανοιχτοί να γνωρίσουν έστω διαδικτυακά σε πρώτο επίπεδο κάποια άτομα. Λίγοι είναι που είναι πιο επιφυλακτικοί και παραμένουν σταθεροί στις απόψεις τους, καθώς δεν θεωρούν ότι υπάρχει λόγος να επικοινωνήσουν με άτομα που δεν ξέρουν. Από την άλλη όμως υπάρχουν και οι «κοινωνικοί», οι οποίοι είναι ανοιχτοί να γνωρίσουν άτομα διαδικτυακά, μια γνωριμία που μπορεί να βασιστεί σε κοινούς γνωστούς ή σε κοινά ενδιαφέροντα και να αναπτυχθεί στην συνέχεια σε φιλία.

Τέλος, παρατηρείται και η άποψη αυτών που υποστηρίζουν ότι η πραγματική φιλία θέλει χρόνο και δεν είναι σίγουροι αν οι διαδικτυακοί φίλοι μπορεί να γίνουν πραγματικοί φίλοι, φαίνεται ότι ο χρόνος που αφιερώνουν στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης δεν ταυτίζεται με τον πραγματικό. Ο φόβος, το άγχος και η ανησυχία μήπως δεν είναι κάποιος έτσι όπως δείχνει αποτελούν κάποια στοιχεία που απωθούν τους νέους να γνωρίσουν από κοντά τους διαδικτυακούς φίλους.

4.3.3 Σύνδεση με διάσημα πρόσωπα

Πέρα από τη δυνατότητα επικοινωνίας και γνωριμίας με νέα άτομα, τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης δίνουν την ευκαιρία στους χρήστες να επικοινωνήσουν με «διάσημα» πρόσωπα φέρνοντας τους πιο «κοντά». Σε αυτό το σημείο θα αναλύσουμε τις απαντήσεις που μας δόθηκαν μέσα από τις συνεντεύξεις για την προσπάθεια προσέγγισης των διάσημων και τους λόγους. Μπορούμε να διακρίνουμε δύο κατηγορίες, αυτοί που έχουν στείλει κάποιο μήνυμα και αυτοί που δεν έχουν μπει στη διαδικασία.

Οι περισσότεροι έχουν στείλει σε κάποιον αγαπημένο τραγουδιστή, παίκτη ή μια ομάδα για κάποια νίκη χωρίς να είναι απαραίτητη η ανταπόκριση από αυτούς. Τα άτομα νιώθουν ότι μπορούν να τους εκφράσουν κάποια θετικά συναισθήματα χαράς ή εντυπώσεων με αυτόν τον τρόπο.

«έχω στείλει μήνυμα 1-2 φορές σε διάσημους για να δω αν θα απαντήσουν αλλά ναι. Αλλά δεν μου απάντησε κανείς.» (3^η συνέντευξη, 12,5 ετών Κορίτσι, Α' Γυμν.).

«Ναι έχω στείλει π.χ. σε μια ομάδα που πήρε το κύπελλο για να τους πω μπράβο.» (5^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Σε έναν ποδοσφαιριστή παλαιότερα επειδή είχαμε μιλήσει από κοντά, για να μου δώσει στον επόμενο αγώνα κάτι δικό του.» (8^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«Ναι έχω στείλει πάρα πολλές φορές. (...)Πιο πολύ βασικά σε τραγουδιστές επειδή μπορεί να έχω πάει σε κάποια συναυλία τους και να ανεβάσω κάποιο story και να τους κάνω tag, και να τους στείλω ότι μου άρεσαν πολύ κτλ. Από τραγουδιστή δεν πήρα απάντηση αλλά από κάποιον gamer ναι.» (10^η συνέντευξη, 13,5 ετών Κορίτσι, Β' Γυμν.).

«Ναι έχω στείλει, (...)είχα στείλει νομίζω στον ΠΑΟΚ, επειδή είμαι ΠΑΟΚ κάτι για την ομάδα.» (12^η συνέντευξη, 11 ετών Αγόρι, Έκτη Δημοτικού).

«Όταν ήμουν μικρή θυμάμαι ότι είχα στείλει στον Κωνσταντίνο Αργυρό ότι τον αγαπάω πολύ αλλά τώρα όχι δεν θα στείλω.» (16^η συνέντευξη, 16 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Από την άλλη, παρατηρούμε και άτομα που δεν βρίσκουν κανένα λόγο να στείλουν καθώς πιστεύουν ότι είναι άσκοπο καθώς δεν πρόκειται να λάβουν κάποια απάντηση.

«Ακολουθώ κάποιους διάσημους που μου αρέσουν. Και δεν στέλνω γιατί δεν πρόκειται να μου απαντήσει εμένα τόσοι του στέλνουν.» (6^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Μόνο με τους φίλους μου μιλάω, γιατί το να στείλεις σε διάσημο πρόσωπο το θεωρώ άσκοπο. Πιστεύω δεν θα το δει σίγουρα.» (7^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

Παρατηρούμε σε αυτό το σημείο δύο κατηγορίες όπως επισημαίναμε, όσον αφορά την επικοινωνία με γνωστά πρόσωπα. Παρόλα αυτό που είναι σημαντικό να επισημανθεί είναι ότι οι έφηβοι είναι πιο θερμοί να στείλουν κάποιο προσωπικό μήνυμα από ότι να σχολιάσουν σε κάποιον που δεν ξέρουν, όπως είδαμε σε προηγούμενη ενότητα. Αυτό μπορεί να οφείλεται στο γεγονός ότι υπάρχει δυνατότητα προσωπικής επαφής δίχως τις εξωτερικές παρεμβάσεις άλλων. Δεν φοβούνται ότι μπορεί να ασκηθεί κάποια κριτική ενώ από την άλλη ακόμη και εδώ παρατηρούμε κάποιες στάσεις πιο ουδέτερες. Αυτή η ουδετερότητα και η άποψη ότι δεν υπάρχει «λόγος για κάτι», είναι ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα που έχει παρατηρηθεί σε αρκετά σημεία της έρευνας. Δημιουργεί την εντύπωση ότι οι νέοι δεν θεωρούν ότι έχουν τη δύναμη να αλλάξουν ή να καταφέρουν κάτι ουσιαστικό.

4.4 Περίληψη

Σε αυτό το κεφάλαιο παρουσιάστηκαν οι απόψεις των εφήβων όσον αφορά τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Σε πρώτο επίπεδο μπορούμε να διακρίνουμε τις λέξεις που συνδέουν οι ίδιοι με τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, καθώς προκύπτουν έννοιες όπως η επικοινωνία, αλληλεπίδραση, δημοσίευση, ελευθερία λόγου, διασκέδαση, χαλάρωση, αλλά και η σπατάλη χρόνου. Από την μια πλευρά οι έφηβοι διακρίνουν τα θετικά χαρακτηριστικά και τις δυνατότητες των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης ενώ από την άλλη έχουν την ικανότητα να ασκήσουν κριτική διακρίνοντας και κάποια «αρνητικά» στοιχεία όπως είναι σπατάλη του ελεύθερου χρόνου σε κάτι «μη παραγωγικό» καθώς και η κατάχρηση των δυνατοτήτων που διαθέτουν τα Social Media, όπως είναι η ελευθερία.

Παρόλα αυτά αυτός ο αναστοχασμός και η κριτική δεν έχει αλλάξει την προσωπική τους χρήση όσον αφορά τις εφαρμογές που επιλέγουν, τις ώρες ενασχόλησης καθώς και τον τρόπο χρήσης των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης. Βασικό επιχείρημα των εφήβων μικρότερης και μεγαλύτερης ηλικίας για τα όρια που έθεταν οι γονείς ως προς τη χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης ήταν η ολοκλήρωση των σχολικών υποχρεώσεων τους. Με την επίτευξη αυτού του στόχου τα παιδιά ήξεραν ότι είναι ελεύθεροι για να ασχοληθούν με ότι ήθελαν.

Η βασική χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης είναι για να περάσει ο ελεύθερος χρόνος τους μέσα στη μέρα και η επικοινωνία με φίλους κατά κύριο λόγο. Συνεχίζουν και χρησιμοποιούν τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης «παθητικά», προσκολλημένοι σε μια θέση μόνο και μόνο για να περάσει η ώρα, επιλέγοντας οι περισσότεροι εφαρμογές που παρουσιάζουν βίντεο δευτερολέπτων και προσπερνώντας την μια εικόνα μετά την

άλλη. Φαίνεται ότι οι έφηβοι ζουν σε μια εποχή που χαρακτηρίζεται από την ταχύτητα και την ανυπομονησία. Βασικός στόχος τους είναι να περάσει διαθέσιμος χρόνος τους, ο οποίος φαίνεται να είναι αρκετός στην καθημερινότητα τους.

Επιπρόσθετα, εντύπωση μου έκανε και το γεγονός ότι υπάρχουν νέα παιδιά που επιδιώκουν να εισέρχονται σε ένα διαδικτυακό χώρο «κουτσομπολιού» και σχολιασμού των reality shows, θεωρώντας το μάλιστα ως τρόπο διασκέδασης. Αυτό, το στοιχείο όπως θα δούμε και παρακάτω ίσως αποτελεί έναν βασικό λόγο που τα παιδιά «φοβούνται» ως έναν βαθμό να εκθέσουν τον εαυτό τους και είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί. Φαίνεται ότι στοιχεία του «έξω» κόσμου εισέρχονται στον ψηφιακό τους χώρο.

Οι περισσότεροι επιλέγουν να έχουν ένα προφίλ και να είναι ιδιωτικό ώστε να μην βλέπουν άλλοι χρήστες το περιεχόμενο που αναρτούν. Η έκθεση και η επιλογή του περιεχομένου που θα παρουσιάσουν είναι ένα σημαντικό ζήτημα καθώς όπως επισημαίνουν εμφάνιση παίζει σημαντικό ρόλο, καθώς δημιουργεί εντυπώσεις. Από την άλλη πλευρά τα δύο προφίλ, το ένα ιδιωτικό και το άλλο δημόσιο φαίνεται να εξυπηρετεί διπλούς σκοπούς καθώς στο ιδιωτικό προφίλ τα άτομα εκφράζονται ελεύθερα, έχουν αποκλειστικά τους ακόλουθους τους, τα άτομα του στενού τους κύκλου ενώ το δημόσιο προφίλ είναι πιο «προσεγμένο» και «ελκυστικό», ώστε να μπορεί να εξυπηρετεί ακόμη και επαγγελματικούς σκοπούς.

Παρόλα αυτά, το κοινό στοιχείο που παρατηρείται εδώ είναι η ανάγκη ελέγχου, η ασφάλεια, η αποφυγή κριτικής και σχολιασμού. Το ζήτημα εδώ όμως έγκειται στο γεγονός ότι θεωρούν οι νέοι ότι είναι «ελεύθεροι» μέσα στην εικονική πραγματικότητα των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης, σε ένα νέο κόσμο που έχουν δημιουργήσει οι ίδιοι. Σκέψεις και προβληματισμοί που υπάρχουν στην καθημερινότητα τους φαίνεται να έχουν εισέλθει στην ψηφιακό κόσμο των νέων. Είναι πιο προσεκτικοί και επιφυλακτικοί πολλές φορές καθώς δεν θέλουν να δημιουργήσουν αντιδράσεις. Μπορεί όπως επισημαίνουν οι διαδικτυακές αντιδράσεις να μην είναι παρόμοιες με αυτές του πραγματικού κόσμου, έχουν παρόλα αυτά σοβαρές συνέπειες. Ουσιαστικά, δεν θέλουν να περιθωριοποιηθούν στον ψηφιακό κόσμο όπως δεν θα ήθελαν και στον δια ζώσης.

Οι συνεντευξιζόμενοι ενώ φαίνεται να είναι ιδιαίτερα ενεργοί στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης θεωρούν τους εαυτούς τους απλούς θεατές. Υπάρχουν ουσιαστικά κάποια κριτήρια που έχουν δημιουργήσει οι ίδιοι για να μπορέσει να χαρακτηριστεί κάποιος ως δημιουργός περιεχομένου, όπως η συστηματική ανάρτηση, η δημοσίευση σε Δημόσιο προφίλ, καθημερινή επαφή με το κοινό καθώς και η διάρκεια της δημοσίευσης. Συγκεκριμένα οι περισσότεροι αναρτούν stories καθώς έχουν τη δυνατότητα να ανεβάσουν μια φωτογραφία ή ένα βίντεο με διάρκεια δημοσίευσης 24 ωρών. Άρα, το περιεχόμενο τους δεν είναι μόνιμα διαθέσιμο στο κοινό.

Η «αρεστή» εικόνα που προβάλλουν στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης είναι πολύ σημαντικό για τους ίδιους. Οι εντυπώσεις και οι προσδοκίες που έχουν οι άλλοι για αυτούς φαίνεται ότι έχουν διαμορφώσει και τον ψηφιακό τους κόσμο. Η ανάγκη να διατηρήσουν μια επαφή με το κοινό τους είναι σημαντική αλλά μέσα σε συγκεκριμένα πλαίσια ώστε να μην λάβουν κάποια χαρακτηριστικά που φέρουν κι άλλες ευθύνες. Ταυτόχρονα, παρουσιάζουν τον εαυτό τους με αυτόν τον τρόπο ανεξάρτητο από τα

Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, θέλοντας να επισημαίνουν ότι δεν τα έχουν και τόσο ανάγκη.

Συνακόλουθα, μέσα από τις παρατηρήσεις των εφήβων μπορούμε να διακρίνουμε ότι οι φίλοι και γνωστοί τους συμπεριφέρονται διαφορετικά στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης από ότι στην καθημερινότητα τους. Συγκεκριμένα, τα άτομα του ευρύτερου κύκλου τους τείνουν να είναι πιο κοινωνικά, όντας ενεργοί στα social media, ανεβάζοντας συχνά φωτογραφίες, γράφοντας θετικά σχόλια σε αναρτήσεις, εκφράζοντας ουσιαστικά ελεύθερα όσα θέλουν. Από την άλλη πλευρά, αυτή η ελευθερία έκφρασης, μπορεί να έχει και αρνητική μορφή καθώς αρκετοί νιώθουν περισσότερη ασφάλεια «πίσω από την οθόνη», δημιουργώντας έτσι έναν διαφορετικό κόσμο μέσα στον οποίο δεν φοβούνται να πουν όσα σκέφτονται καθώς οι αντιδράσεις που θα λάβουν ανήκουν σε ένα ξεχωριστό χώρο που δεν επηρεάζει στην «πραγματικότητα» τους.

Ακόμη η εμφάνιση και τα φίλτρα που επιλέγουν να χρησιμοποιούν ήδη τα άτομα νεαρής ηλικίας φαίνεται να προβληματίζει κάποια άτομα για το πως παρουσιάζει κανείς την εικόνα του στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Συνειδητοποιούν παρόλα αυτά ότι η διαφορετική εικόνα που παρουσιάζεται κάποιος έχει ως στόχο να γίνει πιο ελκυστικός προς τους άλλους. Ένας βασικός προβληματισμός που αναδύεται εδώ είναι τι γίνεται όταν μερδεύουν τον εικονικό κόσμο με τον πραγματικό κάποια άτομα;

Από την μια συνειδητοποιούν και ανησυχούν για την αλλαγή που παρουσιάζουν στην εμφάνιση τους οι άνθρωποι γύρω τους αλλά και στη συμπεριφορά, από την άλλη όμως κατανοούν ότι αυτή η τάση έχει ως σκοπό την αποδοχή των ανθρώπων στο ψηφιακό κόσμο. Παράλληλα, διακρίνεται μια προσπάθεια από τα νέα παιδιά να δείχνουν ελκυστικοί και μεγαλύτεροι ηλικιακά για να μπορούν να εισέλθουν στον κόσμο των ενηλίκων, αποκτώντας έτσι κάποια χαρακτηριστικά που δεν έχουν προς το παρόν.

Πέρα από την αποφυγή της κριτικής, δεν επιδιώκουν το σχολιασμό σε αναρτήσεις καθώς έχουν υιοθετήσει την άποψη ότι δεν πρόκειται να αλλάξει κάτι εκφράζοντας την θέση τους. Η τάση αυτή που εμφανίζει απογοητευμένους τους νέους και ανήμπορους να αλλάξουν κάτι είναι ένα φαινόμενο που έχει παρατηρηθεί αρκετές φορές μέσα από την έρευνα. Μια ιδεολογία που έχει περάσει σε όλους και ενισχύεται ακόμη και στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, ενός χώρου που αλληλοεπιδρούν, επικοινωνούν και συναναστρέφονται με κόσμο, θεωρούν ότι δεν έχουν τη «δύναμη» να αλλάξουν τις συνθήκες και τις καταστάσεις που βιώνουν.

Επιπρόσθετα αποφαίνεται πως οι λόγοι για τους οποίους έχουν συνδέσει οι έφηβοι το σχολιασμό με την κριτική οφείλονται στα σχόλια που γράφονται στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Ουσιαστικά η έντονη παρουσία αρνητικών σχολίων που αποσκοπούν στην προσβολή και κριτική τους ωθούν πολλές φορές να αποφύγουν να πουν την άποψη τους. Παρόλο που το βασικό χαρακτηριστικό γνώρισμα των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης είναι η επικοινωνία.

Η επικοινωνία που επιδιώκουν είναι αυτή με τους φίλους τους που είναι κοντά τους αλλά και με άτομα που βρίσκονται γεωγραφικά μακριά ενισχύοντας τους δεσμούς τους παρά την απόσταση. Από την άλλη ενώ βρίσκονται στην καθημερινότητα κοντά με κάποια άτομα χάρη τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης μπορούν να διατηρούν μια

απόσταση διαφορετική από την προηγούμενη καθώς δεν αποτελεί εμπόδιο πλέον η γεωγραφική τους θέση. Στην ουσία αποφεύγουν αρκετές φορές να μιλήσουν σε καθημερινή βάση με άτομα που δεν συμπαθούν λόγω των δυνατοτήτων που παρέχουν τα social media. Μπορεί δηλαδή να λαμβάνουν ένα μήνυμα και να μην απαντάνε άμεσα, κάτι τέτοιο δεν θα μπορούσαν να το κάνουν στην καθημερινή τους ζωή.

Παρατηρούμε ότι από τη μια πλευρά ότι διατηρούν την εγγύτητα στο ψηφιακό χώρο με τα άτομα που επιθυμούν ακόμη κι αν είναι γεωγραφικά μακριά τους. Ταυτόχρονα όμως έχουν τη δυνατότητα μέσα στο ψηφιακό κόσμο να διατηρήσουν και μια απόσταση με άτομα που δεν θέλουν να έχουν ισχυρούς δεσμούς, δημιουργώντας επιφανειακές σχέσεις.

5 Τα «νέα» πρότυπα των εφήβων

Σε αυτό το κεφάλαιο θα ασχοληθούμε με τα πρότυπα που προβάλλονται στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και πιο συγκεκριμένα θα παρουσιάσουμε κάποιους τομείς οι οποίοι μπορεί να επιδρούν στην καθημερινότητα τους και στον τρόπο συμπεριφοράς τους. Στην πρώτη υποενότητα θα αναφερθούμε στη μουσική, μια τέχνη που κυριαρχεί στην καθημερινότητα τους παρουσιάζοντας έτσι τα είδη που προτιμούν, τους λόγους που επιλέγουν τι θα ακούσουν, τους καλλιτέχνες που ακολουθούν στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Στη συνέχεια, θα αναφερθούμε στην Μόδα και κυρίως στην εξωτερική εμφάνιση, με στόχο να δούμε ποια είναι τα κριτήρια για να αγοράσουν και να φορέσουν κάτι.

Συνακόλουθα, θα ασχοληθούμε με τον αθλητισμό ένα ζήτημα που φαίνεται να ενδιαφέρει ιδιαίτερα τα νέα παιδιά. Θα παρουσιάσουμε τους προβληματισμούς τους για τον αθλητικό φανατισμό μέσα από όσα έχουν βιώσει οι ίδιοι. Η τέταρτη υποενότητα ασχολείται με τα πολιτικά και κοινωνικά ζητήματα που προβάλλονται στα social media, ώστε να δούμε ποιες μπορεί να είναι οι επιδράσεις που δέχονται οι νέοι. Παράλληλα θα παρουσιαστούν αναλυτικά και οι απόψεις τους γύρω από την πολιτική, καθώς την ίδια περίοδο με την έρευνα πραγματοποιήθηκαν και οι βουλευτικές εκλογές.

Τέλος, θα παρουσιαστεί στην τελευταία υποενότητα η επιρροή που μπορεί να ασκείται μεταξύ των παιδιών. Θα δούμε πιο αναλυτικά αν προτείνουν σε φίλους κάποιο περιεχόμενο, κάποιους influencers ή αν δεν ασχολούνται καθόλου στις παρέες τους με τον κόσμο των social media.

5.1 Οι επιδράσεις των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης

5.1.1 Μουσική

Η μουσική είναι ένα κομμάτι της καθημερινότητας για τους περισσότερους, και σε αυτήν την περίπτωση μπορούμε να διακρίνουμε τρεις κατηγορίες σύμφωνα με το είδος μουσικής που προτιμούν.

- **Τραπ⁶:** Το είδος αυτό έχει ανθίσει τα τελευταία χρόνια και έχει επηρεάσει αρκετούς νέους καθώς πολλοί είναι αυτοί που την προτιμούν. Όπως θα δούμε μέσα από τις συνεντεύξεις οι περισσότεροι γνωρίζουν για το τρόπο ζωής των τραγουδιστών αυτού του είδους. Αρκετοί μάλιστα παρακολουθούν από τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης την «πολυτελή» καθημερινότητα τους αλλά και τις «κόντρες» που πολλές φορές δημιουργούν γνωστά κι ως «beef».

Υπάρχουν άτομα που παραδέχονται ότι τους αρέσει αυτός ο τρόπος ζωής αλλά αναγνωρίζουν ότι μπορεί να είναι επικίνδυνη. Παράλληλα, αναγνωρίζουν πως όσα γράφουν οι στίχοι μπορεί να είναι απλώς ίντριγκες που θέλουν να

⁶ Η τραπ είναι ένα μουσικό υποείδος που δημιουργήθηκε στις Νότιες Ηνωμένες Πολιτείες εμπνευσμένη από τη ραπ και χιπ χοπ μουσική.
https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A4%CF%81%CE%B1%CF%80_%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B9%CE%BA%CE%AE

δημιουργήσουν ή κάποια εντύπωση. Παρόλα αυτά θα ακούσουν το είδος αυτό με την παρέα τους.

«Ναι ακολουθώ κάποιους, αρκετούς τράπερς και ράπερς[...] Ναι θα δω τα αυτοκίνητα που ανεβάζουν και οδηγάνε ή κάτι που και τι τρώνε. Τις συναυλίες τους[...]Είναι επικίνδυνη και η ζωή τους μερικές φορές, γιατί υπάρχουν άνθρωποι που ξέρουν που μένουν και πάνε και τους κλέβουν επειδή δείχνουν όλη αυτή τη ζωή. Έχουν βέβαια και προστασία[...]Υπάρχουν κάποια αληθινά beef και κάποια σίγουρα στημένα για να προκαλούν[...]Όλοι θα ήθελαν ακριβά αυτοκίνητα, αλλά αν είναι να έχεις ανασφάλειες μην σε κλέψουν κτλ., όχι δεν θα το ήθελα.» (5^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Όπως και στα περισσότερα παιδιά πιστεύω, μου αρέσει και εμένα λίγο η τραπ ντάξει δεν τρελαίνομαι κιόλας δεν μου αρέσει και τόσο πολύ η μουσική αλλά αν ακούσω θα είναι τραπ. Καλά και κάτι άλλο να μπει δεν θα με ενοχλήσει[...]Τα κάνουν πιο δραματικά τα πράγματα από ότι είναι, στην πραγματική ζωή να βρεθούν δυο άτομα μπροστά δεν θα γίνει κάτι δεν θα μιλήσουν καν. Ενώ μέσα από τα social media μπορεί να πουν θα σε κάνω θα σα ράνω[...]Πιστεύω πως κάποιους μπορεί να τους κάνουν να νιώθουν μειονεκτικά γιατί μπορεί να μην μπορούν να τα πάρουν (τα ακριβά αυτοκίνητα) αλλά αυτός είναι ο τρόπος τους να δείχνουν τη ζωή τους λόγω του επαγγέλματος τους[...]μου αρέσει κάποιες φορές γιατί είναι διαφορετικό να ακούς τραπ αντί για ποπ μαζί με παρέα, γιατί όλοι αυτό ακούνε, και εγώ με την παρέα μου αφού ακούνε αυτά θα τα ακούσω και εγώ το ίδιο.» (7^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

Άλλοι ξεκαθαρίζουν ότι δεν ταυτίζονται με όσα λένε οι στίχοι αυτών των κομματιών προσπαθώντας να πάρουν μια απόσταση, γιατί ίσως γνωρίζουν ότι αυτά που ακούγονται μέσα από τα τραγούδια δεν είναι και τόσο «θετικά».

«Ακολουθώ κάποιους αλλά δεν με νοιάζει ιδιαίτερα γιατί απλά ακούω την μουσική που μ' αρέσει χωρίς να σημαίνει ότι ταυτίζομαι με όσα ακούω.» (4^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Δεν ακούω πολύ, αλλά μπορεί να ακούσω τραπ(...)Ακούω υπερβολικά λίγο έναν τραγουδιστή που μου αρέσει τον [...]. Επειδή έχει γνωρίσει και τον μπαμπά μου για αυτό.» (11^η συνέντευξη, 11 ετών Αγόρι, Έκτη Δημοτικού).

«ακολουθώ τον [...] και τον ακούω, γιατί απλά μου αρέσουν τα τραγούδια του[...] Ντάξει δεν ασχολούμαι τόσο με αυτά που ανεβάζουν πιο πολύ τα τραγούδια του θα ακούσω που μ' αρέσουν.» (12^η συνέντευξη, 11 ετών Αγόρι, Έκτη Δημοτικού).

- **Οι αρνητές της Τραπ:** Σε αυτήν την κατηγορία η πρώτη λέξη των συνεντευξιαζόμενων ήταν η άρνηση στη τραπ μουσική καθώς ήθελαν να ξεκαθαρίσουν τη θέση τους. Να απομακρυνθούν από κάτι που δεν τους εκφράζει, σαν το θεωρούν κάτι κακό. Και εδώ όμως παρατηρούμε την επιρροή από τους φίλους.

«Μου αρέσει το χιπ-χοπ και αν μου αρέσει κάποιος μπορεί να τον ακολουθήσω αλλά δεν με νοιάζει αυτό πιο πολύ, μ' αρέσει να ακούω τη μουσική τους(...)δεν είναι σαν την τραπ, είναι άλλη φάση[...]μπορεί να ταυτιστώ με κάποια κομμάτια αλλά δεν σημαίνει ότι θα ασχοληθώ με αυτήν.» (6^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Τώρα για τη μουσική πως να το περιγράψω, δεν ακούω σίγουρα ραπ και τραπ. Αλλά ποπ και κυρίως ξένη(...)Παλιά άκουγα και ακολουθούσα Κρορ[...]Πλέον δεν μου αρέσουν, όχι δεν ακούω γιατί δεν είμαι στην ίδια φάση. Τους ακολουθώ ακόμα αλλά δεν είμαι τόσο (...) κολλημένη.» (13^η συνέντευξη, 12 ετών Κορίτσι, Έκτη Δημοτικού).

«για την μουσική έχω επηρεαστεί από μια φίλη μου που προσπαθούσα να ακούσω εκείνο το είδος μουσικής αλλά δεν έβρισκα τους κατάλληλους καλλιτέχνες και χάρη στην φίλη μου βρήκα αυτούς που μου αρέσουν. [...] οι στίχοι τους με εκφράζουν μερικές δυσκολίες που μπορεί να περνούσα με τον αθλητισμό, με τις δίαιτες, διατροφές που επηρεάζει ψυχολογικά σε αυτήν την ηλικία και με σχέση που μπορούσε να υπάρξει.» (15^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

- **Trends:** Σε αυτήν την κατηγορία τα παιδιά φαίνεται να μην έχουν κάποια σταθερή προτίμηση αλλά να ακολουθούν τα trends της εποχής. Τα social media φαίνεται ότι έχουν ένα καθοριστικό ρόλο και εδώ καθώς δημιουργούν τις προτιμήσεις των νέων ως προς το είδος μουσικής που θα ακούσουν.

«Τώρα τελευταία (...) που [...] κάνει το tour και βγάζει πολύ στο TikTok την συναυλία από εκεί με επηρέασε και ξέθαψα μερικά τραγούδια της ή έμαθα τα νέα όπου δεν τους ακολουθώ, δεν ακολουθώ κανέναν τραγουδιστή.» (9^η συνέντευξη, 17 ετών Αγόρι, Β' Λυκείου).

«θα ακούω πιο πολύ τα hit του καλοκαιριού αυτά τα τραπ κομμάτια, και θα κάνουμε πιο πολύ τα κορίτσια στο TikTok βιντεάκια που τραγουδάμε κάποια τραγούδια και μετά το ανεβάζουμε, (...) και μετά και χορό.» (10^η συνέντευξη, 13,5 ετών Κορίτσι, Β' Γυμν.).

«Τα πάντα ακούω, το playlist στο Spotify είναι από Βιβάλντι Πάολα μετά. Και τραπ αλλά πιο ρομαντικό στυλ ας πούμε από τους άλλους όπως ο Saske, που δεν βρίζει δεν υποτιμάει τις γυναίκες και γενικότερα.» (14^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Οι νέοι φαίνεται ότι επηρεάζονται από τους φίλους τους όσον αφορά τη μουσική που ακούσουν και όχι τόσο από τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Προκύπτουν οι κατηγορίες αυτών που ακούνε τραπ μουσική, η οποία επικρατεί στην παρούσα εποχή στην Ελλάδα παρόλο που αναγνωρίζουν και οι ίδιοι ότι οι στίχοι είναι αρκετές φορές προσβλητικοί, καθώς θέλουν να ανήκουν στην παρέα και να μην διαφοροποιούνται. Αναγνωρίζουν και αντιλαμβάνονται πως πολλές φορές όσα προβάλλονται πολλές φορές μπορεί να είναι στυμμένα αλλά δεν τους ενδιαφέρει αν κάποιος λέει ψέματα. Το βασικό ζήτημα είναι να ανήκουν κάπου.

Από την άλλη, υπάρχουν και τα άτομα που είναι κάθετοι και απορρίπτουν την τραπ, και επιλέγουν άλλα είδη πάλι με βάση τις επιρροές και τις προτιμήσεις φίλων τους. Παίζει ρόλο και προσωπική προτίμηση, καθώς και η διαφοροποίηση από την μάζα που ακολουθεί την τραπ. Τέλος, η τελευταία κατηγορία είναι αυτή που επηρεάζεται αποκλειστικά από τις τάσεις που κυριαρχούν ανά περιόδους στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Θέλουν να είναι επίκαιροι και να ακολουθούν την «μόδα» της εποχής δίχως να έχουν μια αποκλειστική προτίμηση.

5.1.2 Μόδα

Το στυλ και ο τρόπος έκφρασης ενός ατόμου μέσα από τα ρούχα μπορεί να δείξει αρκετά πράγματα για τον ίδιο. Στόχος μας σε αυτήν την υποενότητα είναι να παρουσιάσουμε τις επιδράσεις που δέχονται οι νέοι από τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης όσον αφορά την προσωπική επιλογή ρούχων, τον καταναλωτισμό αλλά και τα κριτήρια που τους οδηγούν στις παραπάνω πράξεις. Προκύπτουν οι εξής τέσσερις κατηγορίες μέσα από τις συνεντεύξεις:

- **Προσιτές μάρκες και Trends:** Σε αυτήν την κατηγορία ανήκουν τα άτομα που παρακολουθούν ότι καινούργιο κυκλοφορεί στην αγορά, ενημερώνονται και βασικό τους κριτήριο είναι να τους αρέσει κιόλας κάτι που είναι στη «μόδα» βέβαια. Το προσωπικό στυλ επηρεάζεται από τις εικόνες που βλέπουν, τις διαφημίσεις και τις προσφορές μέσα από τα social media.

«μου αρέσουν τα πράγματα που μπορεί να βγάλει η Nike και να δω αλλά δεν σημαίνει ότι θα μου αρέσουν όλα ή ότι θα τα πάρω. Αν μου αρέσει κάτι μπορεί τότε να μαζέψω τα χρήματα για να το πάρω. (...) Ή να περιμένω μήπως βγει κάτι καλύτερο πιο μετά.» (5^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«αρκετούς ακολουθώ, και πλέον νομίζω ότι ζούμε σε μια εποχή η εξωτερική εμφάνιση μετράει αρκετά στο μάτι του άλλου οπότε και εγώ ακολουθώ την Nike όπως ξέρω γω και οι περισσότεροι. Και μ'

αρέσουν γενικά τα designs που βγάζουν και ακολουθώ και μαθαίνω τι καινούργιο βγάζουν γιατί με ενδιαφέρει.» (7^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«μπορεί επειδή και λόγο του πατέρα μου που δουλεύει στην UnderAmur, και το έχω και στην προσωπική μου ζωή αυτό το κομμάτι(...)αλλά θα βάλω αυτό που μου αρέσει.» (8^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«Ναι, ναι αυτό το Judah club ας πούμε που είναι στη μόδα και θα ήθελα να πάρω και να δοκιμάσω.» (10^η συνέντευξη, 13,5 ετών Κορίτσι, Β' Γυμν.).

«την μόδα (...) από το street style θα επηρεαστώ πολύ πχ και από το Pinterest όχι μόνο από το Instagram και θα προσπαθήσω να εμπνευστώ από τα σετάκια που βρίσκω και να αγοράζω παρόμοια ρούχα και να τα συνδυάζω με άλλα.» (15^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Βέβαια, υπάρχουν και περιπτώσεις σαν αυτή εδώ που το άτομο παρακολουθεί τα trends αλλά μπορεί να τα αμφισβητήσει καθώς προτεραιότητα αποτελεί η προσωπική κρίση.

«Πολλές φορές όταν βλέπω κάτι προσπαθώ να σκεφτώ πρώτα με βάση εμένα τι εγώ πιστεύω και κατά πόσο κάτι μου αρέσει. Ας πούμε όταν γίνεται κάτι μόδα και εμένα δεν μου αρέσει, ξέρω γω που κάποιοι φοράνε μόνο μαύρα, πρώτα έλεγα ότι (...) δεν το κάνω γιατί δεν με αφήνουν οι γονείς μου αλλά μετά σκέφτηκα ότι όντως δεν το κάνω γιατί δεν αρέσει σε εμένα να το κάνω. Δηλαδή και να με άφηναν δεν θα έλεγα άντε ωραία θα ντυθώ όλη σήμερα στα μαύρα. Ψάχνω να δω αν όντως μου αρέσει να μπω στον κόπο να το ψάξω να το δω αλλά μπορεί και να το κάνω για να βρω περισσότερες πληροφορίες.» (3^η συνέντευξη, 12,5 ετών Κορίτσι, Α' Γυμν.).

- **High Fashion και Μη γνωστά brands:** Δύο έννοιες που διαφέρουν ως έναν βαθμό από την προηγούμενη κατηγορία αλλά και μεταξύ τους, παρόλα αυτά φαίνεται να κυριαρχούν ως επιρροές στους νέους.

Κάποιοι επιλέγουν να υποστηρίξουν εταιρείες που είναι πιο μικρές.

«Ακολουθώ κάποιες εταιρείες όπως είναι η Nike, να δω τι βγάζει αλλά ακολουθώ και άτομα που βγάζουν τα δικά τους brand και ρούχα για να δω τι ανεβάζουν, γιατί αν μου αρέσει μπορεί να ενδιαφερθώ και να το πάρω(...)Πιο respect τους έχω γιατί προσπαθούν μόνοι τους χωρίς να είναι πίσω από μια μεγάλη εταιρία. Επενδύουν τα χρήματα τους, ρισκάρουν.» (4^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

Ενώ άλλοι βλέπουν πασαρέλες υψηλής ραπτικής και επηρεάζονται σε βαθμό που όχι μόνο θα ψωνίσουν αλλά θα δημιουργήσουν και κάποια κομμάτια.

«Του αθλητισμού όχι ιδιαίτερα, κυρίως ακολουθώ τα brands, τους οίκους. Δες τώρα(...) είναι συνήθως ακριβοί οίκοι οπότε δεν μπορώ να αγοράσω συνήθως κάτι, αλλά σίγουρα θα έχω κάποια επιρροή σίγουρα στο στυλ μου, στο τι θα αγοράσω όχι από αυτόν τον οίκο, από απλά μαγαζιά του κέντρου.» (9^η συνέντευξη, 17 ετών Αγόρι, Β' Λυκείου).

«Επειδή μου αρέσει η μόδα και έφτιαχνα και ρούχα στην καραντίνα. Έβλεπα για Fashion shows το πρόγραμμα που αναρτούν, ή θα σχολιάζουν τις κολεξιόν. Ακολουθώ σχεδιαστές, όχι το Brand γιατί είναι σημαντική η διαφορά. Κυρίως ξένους βέβαια και πολλά περιοδικά.» (14^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Τα παιδιά φαίνεται ότι επηρεάζονται από τις εικόνες που βλέπουν στο διαδίκτυο στην καθημερινότητα τους. Παρόλα αυτά φαίνεται ότι δεν δρουν και ούτε ανταποκρίνονται με τον ίδιο τρόπο. Αναγνωρίζουν ότι η εξωτερική εμφάνιση είναι σημαντική στην εποχή που ζούμε, η εικόνα που θα προβάλει κανείς δημιουργεί εντυπώσεις για αυτό προσέχουν πως θα εμφανιστούν.

Ακολουθούν τη μόδα και τις τάσεις αλλά βασικό κριτήριο παραμένει το προσωπικό γούστο. Συνακόλουθα, αρκετοί είναι αυτοί που επηρεάζονται αλλά χωρίς να σημαίνει αυτό ότι τείνουν προς τον καταναλωτισμό. Αντιθέτως, επιδιώκουν να αναδημιουργήσουν κάποια ρούχα που βλέπουν και τους αρέσουν, αποκτώντας νέες δημιουργικές ασχολίες. Τέλος, φαίνεται να εκτιμούν και τις προσπάθειες μικρότερων εταιρειών αναγνωρίζοντας ότι είναι δύσκολο να επιβιώσουν σε έναν κόσμο που κυριαρχεί το fast fashion.

5.1.3 Αθλητισμός

Σε αυτήν την ενότητα θα παρουσιάσουμε τις επιδράσεις που δέχονται από τους αθλητές αλλά και τις ομάδες που παρουσιάζονται στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Πρωταγωνιστικό ρόλο έχει το ποδόσφαιρο ως άθλημα όπως φάνηκε μέσα από τις συνεντεύξεις.

Σε πρώτο επίπεδο θα δούμε τις αναφορές των συνεντευξιαζόμενων όσον αφορά το ποδόσφαιρο, τους αθλητές και τις ομάδες καθώς πολλά παιδιά θα ήθελαν να ασχοληθούν με αυτόν τον τομέα. Το εντυπωσιακό είναι όμως είναι ότι δεν υποστηρίζουν αρκετοί μόνο μια ομάδα, αλλά προσπαθούν να δουν μέσα από πολλές ομάδες τον τρόπο που παίζουν οι παίκτες για να εξελιχθούν προσωπικά.

«Ακολουθώ πολλές ποδοσφαιρικές ομάδες.» (2^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«Το ποδόσφαιρο μου αρέσει πιο πολύ οπότε με αυτό θα ήθελα να ασχοληθώ.» (6^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«ασχολούμαι αρκετά με ποδόσφαιρο και μπάσκετ που βλέπω...μπορεί να δω κάποιο skill για το ποδόσφαιρο και να το εξασκήσω.» (8^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«Ναι ας πούμε στο TikTok ακολουθώ όλες τις ομάδες εγώ(...)μ' αρέσουν κι άλλοι παίκτες θέλω να βλέπω τα νέα τους, πως παίζουν, τους αγώνες.» (12^η συνέντευξη, 11 ετών Αγόρι, Έκτη Δημοτικού).

Αντίστοιχα, μπορεί να επιλέξουν να υποστηρίξουν μικρότερες ομάδες όταν βλέπουν ότι προωθεί τα απαραίτητα ιδανικά, την αγάπη για το άθλημα, την αλληλοϋποστήριξη και την ομαδική εξέλιξη.

«οι μόνοι διάσημοι που ακολουθώ στο Instagram είναι η Manchester city, ο ΠΑΟΚ, αυτά και μετά γνωστούς(...)Θέλω να βλέπω λίγο γενικά, αν δεν προλάβω να δω κάποιο ματς τα σκορ, και θέλω να υποστηρίξω τον ΠΑΟΚ που είναι μια μικρή ομάδα.» (1^η συνέντευξη, 12 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«ένας διαφημίζει παπούτσια ποδοσφαίρου είναι τερματοφύλακας [...] θα ήθελα να παίζω στην Μπαμ(...) Για να είχαμε καλές φιλίες με τους συμπαίκτες μας και να με ξέρανε γενικά κιόλας [εννοεί να ήταν αναγνωρίσιμος](...) δείχνει και τις προπονήσεις, τις ζωές των ποδοσφαιριστών.» (11^η συνέντευξη, 11 ετών Αγόρι, Έκτη Δημοτικού).

Ακόμη, η ιδανική εικόνα που παρουσιάζεται στα social, αντιλαμβάνονται κάποιοι ότι δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα.

«Ναι έχω κάποιους αθλητές πχ ποδόσφαιρο και βλέπω τι κάνουν καθημερινά στη ζωή τους, κάποιες ποδοσφαιρικές ομάδες και διοργανώσεις. Περίπου αυτά. Αλλά δεν βασίζομαι ότι όντως κάνουν όσα δείχνουν γιατί υπάρχουν πολλά ψεύτικα πράγματα(...)Θεωρώ ότι δεν είναι τόσο αληθινά όσα βλέπουμε, ο κάθε άνθρωπος έχει τα δικά του προβλήματα και προβάλλει μια εικόνα χαρούμενη γιατί δεν θα άρεσε σε κανέναν να βλέπει να μην είναι καλά ο άνθρωπος. Οπότε πιστεύω ότι ανεβάζουν ψεύτικες εικόνες για να παίρνουν προβολές.» (4^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

Παρόλα αυτά υπάρχουν και άτομα που πιστεύουν ότι οι εικόνες που βλέπουν είναι αδύνατον να τις επιτύχουν.

«Βλέπω κάποια πράγματα που δεν τα ξέρω, και τα μαθαίνω όπως νέα για το ποδόσφαιρο και τις μεταγραφές[...]εγώ θέλω να γίνω [ποδοσφαιριστής ή θελε να πει αλλά] προπονητής ποδοσφαίρου γιατί με αυτό το σώμα που έχω δεν μπορώ να γίνω ποδοσφαιριστής. Οπότε

επέλεξα να γίνω κάτι παρόμοιο και να γίνω προπονητής. Που είναι ωραία δουλειά, εμπειρίας.» (5^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

Οι αθλητές μπορούν να αποτελούν πρότυπα και έμπνευση για πολλούς νέους.

«Περνάω την ώρα μου κυρίως και μπορώ να βλέπω όπως είπα και άτομα στον αθλητισμό που με εμπνέουν[...]Πιο πολύ αθλητές ναι, γιατί μου αρέσει να βλέπω τη ζωή τους. Με εμπνέουν γενικά, με βοηθάνε πως το κάνουν οι ανώτεροι μου για να βελτιώνομαι.» (16^η συνέντευξη, 16 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

«Ακολουθώ αθλητές, ολυμπιονίκες γιατί έτσι βλέπεις και πρότυπα[...]Ναι, περισσότερο από τους αθλητές επηρεάζομαι θετικά γιατί έτσι βάζω εγώ περισσότερη προσπάθεια. Αρνητικά δεν θα επηρεαστώ από τους αθλητές αλλά από την νεολαία κάπνισμα, ποτά κλπ.» (15^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Τέλος, σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να αναφέρουμε τις απόψεις των παιδιών όσον αφορά τον αθλητικό φανατισμό και όσα έχουν βιώσει οι ίδιοι προσωπικά, καθώς καταδικάζουν οποιαδήποτε πεποίθηση που συνάδει με τη βία.

«Αυτό που έγινε με τον Άλκη θα έλεγα ότι ήταν το πιο ακραίο, γιατί στο σχολείο μας έγινε. Το πρωί που πήγα στο σχολείο είδα τα αίματα, δεν κάναμε μάθημα βέβαια, αλλά εγώ ήμουν σε φάση ότι θέλω να πάω να δω τι έγινε. Οι καθηγητές μπορεί να μην ήθελαν να μας πουν την αλήθεια και να μην μας τρομάζουν αλλά ήθελα να πάω να το ψάξω(...)Οι γονείς μου βασικά όταν το έμαθαν, δεν με άφηναν να πάω άλλο στο γήπεδο και να δω αγώνες. Ήταν όμως λογικό γιατί φοβόντουσαν.» (5^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Γενικά είμαι πολύ κατά του φανατισμού, κατά των ομάδων ΠΑΟΚ, ΑΡΗΣ κλπ. δεν υποστηρίζω καμία ομάδα γιατί ο αθλητισμός δεν σου μαθαίνει αυτό το πράγμα. Εγώ από τον πρωταθλητισμό που κάνω έχω μάθει ότι πρέπει να σέβομαι τον διπλανό μου, τον κάθε συναθλητή και αντίπαλο που έχω οπότε ανήκω για εκείνη την στιγμή σε μια ομάδα αλλά μετά είμαι όλοι ίσοι.» (15^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Ο αθλητισμός και τα πρότυπα που παρουσιάζονται στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης φαίνεται να προωθούν ιδανικά στους νέους και να αποτελούν έμπνευση για τους ίδιους. Θεωρούν ότι έχουν τη δυνατότητα να βελτιωθούν προσωπικά βλέποντας τους αθλητές σε διάφορα βίντεο, προπονήσεις κτλ. Ακόμη, μέσα από τη συνδεσιμότητα και τη δυνατότητα που παρέχουν τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης να ακολουθούν διάφορες ομάδες που τους ενδιαφέρουν καταρρίπτουν τον αθλητικό φανατισμό.

Μάλιστα, πολλά άτομα πέρα από το γεγονός ότι ακολουθούν πολλές ομάδες, προσπαθούν να υποστηρίξουν μικρότερες ομάδες, οι οποίες προωθούν την αγάπη για το άθλημα, το ήθος ενώ παράλληλα συμβάλλουν στην εξέλιξη των αθλητών. Ο

φανατισμός καταδικάζεται καθώς αναγνωρίζουν τα ιδανικά του αθλητισμού και τα στοιχεία που θέλουν να τους διακρίνουν.

Παρόλα αυτά οι ιδανικές εικόνες και όλη αυτή η παρουσίαση των αθλητών στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, ως «τέλειοι» πρωταθλητές έχει δημιουργήσει την εντύπωση ότι είναι κάτι μακρινό για κάποιους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να ανατραπεί το όνειρο κάποιων θεωρώντας ότι η τωρινή τους εξωτερική εμφάνιση δεν μπορεί να συνάδει με την πορεία των αθλητών και των προτύπων τους. Δημιουργείται απογοήτευση σε κάποιες περιπτώσεις καθώς και αλλαγή του μελλοντικού τους επαγγέλματος.

5.1.4 Πολιτικά και Κοινωνικά ζητήματα

Η συγκεκριμένη υποενότητα προέκυψε καθώς την ίδια περίοδο διεξαγωγής της έρευνας, οι εθνικές εκλογές θα λάμβαναν χώρα. Παρατηρήθηκε παράλληλα η ιδιαίτερα ενεργή χρήση των social media από της προέδρους «μεγάλων» και γνωστών κομμάτων και όχι μόνο. Τα παιδιά ζουν μέσα στη τεχνολογία και σε αυτόν τον κόσμο, θέλαμε λοιπόν να δούμε αν επηρεάστηκαν από αυτήν την ξαφνική είσοδο της πολιτικής στο χώρο. Ειδικότερα επειδή φέτος θα μπορούσαν να ψηφίσουν και άτομα που έχουν γεννηθεί το 2006 -παιδιά ηλικίας 16 και 17 ετών- για πρώτη φορά στην Ελλάδα.

Τα παιδιά φαίνεται να είναι ενήμερα για την ξαφνική παρουσία και εισχώρηση των πολιτικών στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, χωρίς να έχουν παρακολουθήσει οι περισσότεροι ολόκληρο το περιεχόμενο που αναρτούν. Η προσέγγιση αυτή δεν φαίνεται σύμφωνα με της απαντήσεις της να κατάφεραν να έρθουν οι πολιτικοί πιο κοντά της ή να της πείσουν.

«Ναι τα είδα [βίντεο πολιτικών αρχηγών] αλλά το αυτούσιο βίντεο του πολιτικού δεν έτυχε ποτέ να το δω απλά που έκαναν περικοπές και τα σχολίαζαν και το διακωμωδούσαν μόνο αυτό είδα(...)πολύ πολύ το θεώρησα στερεοτυπικό. Πχ «πώς να προσεγγίσω τη νεολαία; (...) θα κάνω ένα λογαριασμό TikTok και ότι λέω στη τηλεόραση θα το πω εκεί αλλά δεν νομίζω ότι κατάφερε θεωρώ της στην ηλικία του να ενταχθεί στην νεολαία με αυτόν το τρόπο.» (9^η συνέντευξη, 17 ετών Αγόρι, Β' Λυκείου).

«αυτό το ότι έβγαιναν και έλεγαν ψηφίστε αυτό ή εκείνο, από τη μια φαίνεται λογικό γιατί θέλουν να βγουν αλλά νομίζω ότι ο καθένας έχει την δικιά του γνώμη.» (10^η συνέντευξη, 13,5 ετών Κορίτσι, Β' Γυμν.).

«Έξυπνο εκ μέρους της [η χρήση των social media] γιατί ήθελαν να ενταχθούν στην κοινωνία μαζί με της νέους αλλά νομίζω ότι οι νέοι που γνώριζαν για της πολιτικούς δεν το πήραν και πολύ καλά γιατί φάνηκε από της ότι δεν ήταν αληθινό και θέλανε απλά να σε προσεγγίσουν για να πάρουν της ψήφους.» (15^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

«Δεν πιστεύω ότι ήρθαν κοντά της νέους, και σαν κίνηση που δημοσίευαν τόσο πολλά πράγματα δεν μου άρεσε καθόλου γιατί είναι σαν να της πιέζουν να της ψηφίσουμε. Δεν θα το χαρακτήριζα σαν έξυπνη κίνηση.» (16^η συνέντευξη, 16 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Φυσικά υπήρχαν και άτομα που δεν μπήκαν στη διαδικασία να δουν τα βίντεο καθώς θεωρούσαν ότι της «κοροΐδευαν» και ήθελαν απλά την ψήφο της οι πολιτικοί στήνοντας μια αρεστή εικόνα.

«Δεν τα είδα καν [τα βίντεο των πολιτικών αρχηγών στα social media] και ούτε νιώθω ότι κατάφεραν να με προσεγγίσουν. Δεν είμαι χαζή, έχω την προσωπική μου άποψη αν και θεωρώ λάθος που στο σχολείο δεν γίνεται κάποια διαπαιδαγώγηση σχετικά με αυτό και ξαφνικά πρέπει να πάμε να ψηφίσουμε χωρίς να ξέρουμε τίποτα. Που δεν πας. Που και όσοι πήγαν ψήφισαν ότι είπαν οι γονείς της, της λάθος.» (14^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

«Ναι, γενικά ανέβαζαν συνέχεια βιντεάκια ή μου ερχόντουσαν σαν διαφημίσεις αλλά δεν μπήκα να δω κάτι. Δεν ξέρω από την μια ήταν αρκετά έξυπνο αλλά δεν ξέρω αν πράγματι έπεισαν τα νέα παιδιά για να της ψηφίσουν. Και όλη αυτή η επαφή ξαφνικά, δεν ξέρω κατά πόσο ήταν αληθινή, δηλαδή δεν γίνεται να μην βλέπουν ότι θα καταλάβουν οι νέοι τη ξαφνική αυτή συμπεριφορά.» (17^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Θέση έλαβαν και παιδιά που δεν ψήφιζαν φέτος εκφράζοντας την άποψη της για την πολιτική φανερώνοντας την απογοήτευση της και την αποφυγή ενημέρωσης ή ανάμειξης.

«Δεν με αφορά γενικά [η πολιτική] , υπάρχει πολύ μεγάλη παραπληροφόρηση οπότε δεν με νοιάζει και ποιο κόμμα θα βγει, ούτως η άλλως δεν μπορώ να αλλάξω κάτι.» (4^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Δεν με πολύ ενδιαφέρει τι θα βγει να πω την αλήθεια [κυβέρνηση εννοεί] αλλά και πάλι όποιος και να βγει πάλι το ίδιο πράγμα θα γίνει.» (6^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Με ενδιαφέρει να δω και να μάθω για την πολιτική αλλά και δεν με ενδιαφέρει, βασικά 50-50 γιατί η ζωή μου εξαρτάται ειδικά τώρα ως μαθητής από το Υπουργείο Παιδείας με την Κεραμέως τώρα, η οποία δεν πιστεύω ότι έκανε καλά την δουλειά της. Και κοιτάω με ενδιαφέρουν κάποια πράγματα από της αποφάσεις που παίρνουν γιατί επηρεάζουν και τη δικιά μου ζωή.» (7^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

Ακόμη, η οικογένεια φαίνεται να έχει βασικό ρόλο στη διαμόρφωση της πολιτικής τους άποψης.

«Όχι, γενικά και με της γονείς μου δεν θα δούμε ειδήσεις. Θα συζητήσουμε μεταξύ της, να πούμε την άποψη της, αλλά πιστεύουμε ότι όσα δείχνουν είναι βλακείες δεν είναι αλήθειες όσα λένε, και πιο πολύ μεγαλώνουν [ενισχύουν] τον φανατισμό [των κομμάτων]» (5^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«τώρα δεν με ενδιαφέρει αλλά σε (...) 2-3 χρόνια θα κάνω μια συζήτηση με της γονείς μου και με φίλους να ακούσω την άποψη της.» (8^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

Πέρα της από την πολιτική θίγουν και από μόνοι της κάποια κοινωνικά ζητήματα αλλά και τραγωδίες που συνέβησαν το 2023 στην Ελλάδα. Παρουσιάζεται ο τρόπος που το είδαν οι ίδιοι να ξετυλίγονται όλα αυτά στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης.

«γιατί γίνεται κάτι, και εγώ δεν βλέπω τα νέα στην τηλεόραση ή από ηλεκτρονικές εφημερίδες. Αν γίνει κάτι, π.χ. για τα Τέμπη από το TikTok το έμαθα. Και έγιναν πολλά βίντεο(...)δεν το πίστευα στην αρχή γιατί πολλά ανεβάζουν και δεν είναι αληθινά αλλά ήταν τόσα τα βίντεο που ρώτησα την μαμά μου και μου εξήγησε ότι έγινε πραγματικά.» (1^η συνέντευξη, 12 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«αρκετές φορές βασικά της περισσότερες θα ενημερωθώ μέσα από το TikTok ή από το Instagram. Παράδειγμα για τα τρένα στα Τέμπη πιο πολύ που πήρε έκταση στο TikTok, από εκεί το παρακολουθούσα το γεγονός παρά από της ειδήσεις.» (9^η συνέντευξη, 17 ετών Αγόρι, Β' Λυκείου).

«Προωθείται [ο φανατισμός των ομάδων] πάρα πολύ από τα social το είδαμε άλλωστε με τον ΠΑΟΚ και τον Μητσοτάκη και επηρεάζονται όλα τα παιδιά που είναι φανατισμένα γιατί δεν σκέφτονται καθαρά[...]Στην ανάρτηση του ΠΑΟΚ και στη στάση των οπαδών της ομάδας. Ο Μητσοτάκης έκανε μια ανακοίνωση την οποία την πήραν οι φανατικοί οπαδοί και στράφηκαν κατά της ΝΔ, και όσον υποστηρίζουν το κόμμα αυτό. Όλο αυτό προκύπτει από το φανατισμό και φαίνεται και στα social πόσο έντονο είναι.» (15^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Σε αυτό το σημείο παρατηρούμε ότι οι έφηβοι που βρίσκονται στο Λύκειο και είχαν φέτος τη δυνατότητα να ψηφίσουν για πρώτη φορά σε βουλευτικές εκλογές, δεν έδωσαν ιδιαίτερη βάση σε όσα εξελίχθηκαν στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Θεωρούν ότι οι πολιτικοί ήθελαν να τους προσεγγίσουν με ένα έξυπνο, πονηρό τρόπο, χωρίς να είναι ειλικρινής. Τα παιδιά είναι σε θέση να αντιληφθούν ότι οι ενήλικες προσπαθούν να εισέρθουν στον κόσμο τους.

Παρόλα αυτά, δεν θεωρούν ότι αυτή η προσέγγιση ήταν επιτυχημένη. Αναδεικνύουν την ανάγκη να υπάρχει καλύτερη ενημέρωση όσον αφορά τα κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα από το σχολείο. Από την άλλη πλευρά τα παιδιά του Γυμνασίου τείνουν να προσεγγίζουν και να ταυτίζουν τις απόψεις των γονιών τους καθώς νιώθουν ότι είναι πιο σωστές. Λόγω του νεαρού της ηλικίας μπορεί να κατανοηθεί αυτή η στάση.

Παρόλα αυτά, οι νέοι θα ενημερωθούν για όσα συμβαίνουν στον κόσμο μαθαίνοντας νέα από τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Πολλές φορές θα ψάξουν όσα δουν για να επιβεβαιωθούν καθώς έχουν την τάση να αμφιβάλλουν για όσα διαβάζουν και βλέπουν.

5.1.5 Κοινά ενδιαφέροντα με φίλους

Σε αυτήν την υποενότητα θα παρουσιάσουμε τα κοινά ενδιαφέροντα που μπορεί να προκύπτουν μέσα από τη χρήση των social media, αν τα παιδιά επηρεάζονται μεταξύ τους και ακολουθούν τα ίδια πράγματα. Όπως είδαμε σε προηγούμενη υποενότητα η χρήση γίνεται κυρίως για επικοινωνία με φίλους ενώ μπορεί να ανεβάσουν και κάποιες φωτογραφίες μαζί. Εδώ θα παρουσιάσουμε τις απαντήσεις τους όσον αφορά τις παροτρύνσεις που μπορεί να δέχονται από φίλους για να δουν ή να ακολουθήσουν διάφορα περιεχόμενα.

Σε πρώτο επίπεδο η απάντηση είναι ιδιαίτερα θετική καθώς οι περισσότεροι όπως παραδέχονται έχουν κοινά ενδιαφέροντα, ενώ ακόμη τα trends και τα νέα θα σχολιαστούν από τις παρέες.

«στο TikTok επειδή υπάρχουν trends εκεί και πολλά βίντεο, μπορεί να σχολιάσουμε κάτι που μας άρεσε ή που είδαμε.» (1^η συνέντευξη, 12 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«Συνήθως τα ίδια πράγματα ακολουθούμε. Έχουμε γενικά την ίδια γνώμη για όσα βλέπουμε και μας αρέσουν. Ακολουθούμε ίδιους Youtubers, TikTokers, ίδιους διάσημους.» (2^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«Αν μας αρέσει κάποιος μπορεί να προτείνει ο ένας στον άλλο, γιατί έχουμε και κοινά ενδιαφέροντα.» (13^η συνέντευξη, 12 ετών Κορίτσι, Έκτη Δημοτικού).

«Ναι, σίγουρα υπάρχει σχολιασμός σε κάτι που είδαμε. Γενικά μπορεί να μιλήσουμε για δημοσιεύσεις ή για ένα σάλo που μπορεί να γίνει. Ειδικά με την παρέα μου πεθαίνουμε για κάτι τέτοια, το κουτσομπολιό πχ αυτός παντρεύτηκε με αυτήν καλά έκαναν γιατί ταιριάζουν.» (17^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Ακόμη και όσα ανεβάζουν οι φίλοι τους μπορεί να συζητηθούν ή ακόμη και ποιοι μπορεί να είναι οι νέοι τους ακόλουθοι.

«Συνήθως θα συζητήσουμε με φίλους και γνωστούς στο σχολείο και στον όμιλο αλλά για κάτι που μπορεί να έχουν ανεβάσει γνωστοί μας

(...) και όχι τόσο διάσημοι γιατί δεν τους ξέρουμε προσωπικά.» (3^η συνέντευξη, 12,5 ετών Κορίτσι, Α' Γυμν.).

«Ναι σίγουρα, σίγουρα όλα τα συζητάμε. Μπορεί να πούμε ότι με ακολούθησε αυτός τον ξέρεις, είναι πχ πολύ ωραίος τα λέμε αυτά.» (10^η συνέντευξη, 13,5 ετών Κορίτσι, Β' Γυμν.).

Θα ασχοληθούν και με τα αθλητικά ενδιαφέροντα τους σχολιάζοντας σε παρέες κάποιον αγώνα.

«Γενικά ναι με τους φίλους μου θα έλεγα έχουμε πολλά κοινά, ασχολούμαστε όλοι με το ποδόσφαιρο και θα σχολιάσουμε.» (5^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Ναι γενικά το κάνουμε αυτό, αρκετά συχνά το κάνουμε αυτό βασικά κυρίως με ποδοσφαιρικό περιεχόμενο για κάποιον παίκτη ή κάποια ομάδα. Αυτό κυρίως αλλά και για ρούχα.» (7^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Ναι θα μιλήσουμε για αγώνες που μπορεί να δούμε.» (12^η συνέντευξη, 11 ετών Αγόρι, Έκτη Δημοτικού).

Οι συζητήσεις και οι συναντήσεις με συνομήλικους τους μπορεί να δημιουργούν και επαφές με νέα πράγματα και τομείς. Συγκεκριμένα τη μουσική ή ακόμη και τη χρήση νέων Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης.

«για την μουσική έχω επηρεαστεί από μια φίλη μου που προσπαθούσα να ακούσω εκείνο το είδος μουσικής αλλά δεν έβρισκα τους κατάλληλους καλλιτέχνες και χάρη στην φίλη μου βρήκα αυτούς που μου αρέσουν[...]» (15^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

«πέρσι ήταν περίοδος εξετάσεων, έτσι το καλοκαίρι, είχαμε μπει σε φουλ χαλαρό κλίμα και είπαμε και εμείς να το δοκιμάσουμε το OMETV, έτσι για τη πλάκα πιο πολύ και για τη περιέργεια να δούμε τι γίνεται εκεί μέσα, αυτό[...] Είναι σαν βιντεοκλήση να το πω και φαίνεσαι εσύ και φαίνεται και ο άλλος που έχεις ανοιχτές κάμερες, δεν μπορείς να τις κλείσεις, που έχει και κάποια κουμπιά άμα δεν σου αρέσει ας πούμε αυτό που βλέπεις ή αυτός που είναι κάνεις skip(...)αυτό, άμα συναντήσεις κάποιον μπορείς να πιάσεις συζήτηση και να το αλλάξεις μετά, αυτό.»(17^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Από την άλλη δεν είναι όλοι θετικοί με αυτήν την άποψη είτε γιατί θέλουν να δείξουν ότι δεν επηρεάζονται εύκολα είτε γιατί δεν θέλουν να έχουν κάποια ευθύνη για το τι επιλέγει να δει και να ακολουθήσει κάποιος.

«Δεν μου προτείνουν να ακολουθήσω κάτι αλλά αν δούμε ότι έχει γίνει κάτι θα το συζητήσουμε, να πούμε την άποψη μας.» (4^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Δεν θα ασχοληθούμε με αυτά, η μέρα μας θα περάσει αλλιώς, άλλα πράγματα θα βρούμε να συζητήσουμε.» (6^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Όχι δεν συζητάμε από κοντά με φίλους για τα social media.» (8^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«κοίτα (...)σίγουρα θα στείλουμε δεξ αυτό δεξ εκείνο δεξ το άλλο αλλά δεν θα παροτρύνουμε τόσο πολύ να ακολουθήσει κάποιος κάτι.» (9^η συνέντευξη, 17 ετών Αγόρι, Β' Λυκείου).

«όχι γιατί ο καθένας έχει την δική αισθητική δεν θα προεκτείνουμε αλλά θα σχολιάσουμε σίγουρα κάτι από κοντά.» (14^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

«Όχι δεν θα το έλεγα δεν τα συζητάμε τόσο πολύ.» (16^η συνέντευξη, 16 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Συμπερασματικά, σε αυτό το σημείο παρατηρούμε ότι αρκετά παιδιά έχουν κοινά ενδιαφέροντα και θα συζητήσουν για αυτά με τους φίλους τους προτείνοντας και περιεχόμενο για να ακολουθήσει κάποιος, είτε αφορά τη μουσική, τον αθλητισμό ακόμη και εφαρμογές. Θα σχολιάσουν πολλές φορές τις αναρτήσεις φίλων και διαδήσεων, καθώς ασχολούνται με τις ζωές των άλλων σε αρκετό βαθμό μέσα στην καθημερινότητα τους.

Από την άλλη πλευρά υπάρχει και η ομάδα ατόμων η οποία θεωρεί ότι δεν χρειάζεται να αφιερώσει παραπάνω χρόνο στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης όταν είναι σε κάποια έξοδο με τους φίλους τους. Αντίστοιχα, αποφεύγοντας τις συνομιλίες γύρω από τα Social Media παρουσιάζουν έναν εαυτό που δεν επηρεάζεται και ούτε επηρεάζεται εύκολα.

5.2 Περίληψη

Σε αυτό το κεφάλαιο παρουσιάστηκαν οι απόψεις των εφήβων όσον αφορά τις επιδράσεις που δέχονται από τα Social Media σε διάφορους τομείς της καθημερινότητάς τους. Σημαντικό και καθοριστικό ρόλο στις επιδράσεις που μπορεί να δέχονται είναι οι φίλοι τους, η ομάδα των συνομήλικων τους καθώς όπως θα δούμε ακόμη πιο αναλυτικά παρακάτω οι ομάδες αυτές βοηθούν στην κοινωνικοποίηση.

Οι νέοι φαίνεται ότι επηρεάζονται από τους φίλους τους όσον αφορά τη μουσική που θα επιλέξουν να ακούσουν και όχι τόσο από τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Προκύπτει η κατηγορία ατόμων που επιλέγουν να ακούσουν κάποιο συγκεκριμένο είδος μουσικής π.χ. τραπ παρόλο που αναγνωρίζουν και οι ίδιοι ότι οι στίχοι είναι αρκετές φορές προσβλητικοί, καθώς θέλουν να ανήκουν στην παρέα και να μην

περιθωριοποιούνται. Από την άλλη, υπάρχουν και τα άτομα που είναι κάθετοι και απορρίπτουν την τραπ, και επιλέγουν άλλα είδη πάλι με βάση τις επιρροές και τις προτιμήσεις φίλων τους. Παρόλα αυτά σε αυτήν την περίπτωση ο βασικός στόχος είναι η διαφοροποίηση από την μάζα που ακολουθεί την τραπ μουσική.

Φυσικά, παρατηρούνται και κάποια άτομα που επηρεάζονται αποκλειστικά από τις τάσεις που κυριαρχούν ανά περιόδους στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Θέλουν να είναι επίκαιροι και να ακολουθούν την «μόδα» της εποχής δίχως να έχουν μια αποκλειστική προτίμηση. Αυτή η στάση ενισχύει για ακόμη μια φορά την ουδέτερη θέση που επιδιώκουν να έχουν οι νέοι στις μέρες μας.

Συνακόλουθα, η μόδα όσον αφορά το στυλ και τα ρούχα φαίνεται ότι αποτελεί ένα βασικό στοιχείο που απασχολεί τους νέους χωρίς να σημαίνει αυτό ότι τείνουν προς τον καταναλωτισμό. Αντιθέτως, επιδιώκουν να αναδημιουργήσουν κάποια ρούχα που βλέπουν και τους αρέσουν, αποκτώντας νέες δημιουργικές ασχολίες. Ενώ ακόμη, φαίνεται να εκτιμούν και τις προσπάθειες μικρότερων εταιρειών καθώς επιλέγουν να υποστηρίξουν κάποια άτομα στο νέο ξεκίνημα τους.

Αντίστοιχα, ο αθλητισμός και τα πρότυπα που παρουσιάζονται στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης φαίνεται να προωθούν ιδανικά στους νέους και να αποτελούν έμπνευση για τους ίδιους. Θεωρούν ότι έχουν τη δυνατότητα να βελτιωθούν βλέποντας τους αθλητές σε διάφορα βίντεο και προπονήσεις. Ακόμη, μέσα από τη συνδεσιμότητα και τη δυνατότητα που παρέχουν τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης ακολουθούν διάφορες ομάδες που τους ενδιαφέρουν καταρρίπτοντας τον αθλητικό φανατισμό. Μάλιστα όπως επισημαίνουν πολλά άτομα πέρα από το γεγονός ότι ακολουθούν πολλές ομάδες, προσπαθούν να υποστηρίξουν μικρότερες ομάδες, οι οποίες προωθούν την αγάπη για το άθλημα, το ήθος ενώ παράλληλα συμβάλλουν στην εξέλιξη των αθλητών. Ο φανατισμός καταδικάζεται καθώς αναγνωρίζουν τα ιδανικά του αθλητισμού και τα στοιχεία που θέλουν να τους διακρίνουν.

Παρόλα αυτά οι ιδανικές εικόνες των αθλητών έχουν δημιουργήσει την εντύπωση ότι είναι κάτι μακρινό για κάποιους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να ανατραπεί το όνειρο κάποιων θεωρώντας ότι η τωρινή τους εξωτερική εμφάνιση δεν μπορεί να συνάδει με την πορεία των αθλητών και των προτύπων τους. Δημιουργείται απογοήτευση σε κάποιες περιπτώσεις καθώς και αλλαγή του μελλοντικού τους επαγγέλματος.

Επιπρόσθετα τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης τους παρέχουν τη δυνατότητα ενημέρωσης. Όπως φάνηκε μέσα από την έρευνα κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα που μπορεί να διαδραματίζονται στη χώρα και όχι μόνο παρουσιάζονται στην καθημερινότητά τους. Για μια ακόμη φορά τα παιδιά είναι επιφυλακτικά με όσα θα δουν και θα διαβάσουν. Για παράδειγμα η ξαφνική χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης από τους πολιτικούς κρίθηκε ως μία έξυπνη κίνηση αλλά πονηρό τρόπο προσέγγισης των νέων. Τα παιδιά αντιλαμβάνονται τότε κάποιος θέλει να κερδίσει κάτι ειδικά όταν εισέρχεται αυτός στον κόσμο που έχουν «δημιουργήσει».

6 Η σημασία της Εκπαίδευσης και των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης για τους νέους

Σε αυτό το κεφάλαιο θα ασχοληθούμε με την Εκπαίδευση, μια έννοια η οποία αποτελεί βασικό στοιχείο της έρευνας μας. Σε πρώτο επίπεδο θα δούμε τι σημαίνει η έννοια της Εκπαίδευσης για τους νέους, ποια είναι τα χαρακτηριστικά της γνωρίσματα και τους λόγους που χρησιμοποιούν αυτές τις λέξεις για την προσδιορίσουν. Ακόμη θα παρουσιάσουμε τους τρόπους με τους οποίους επιλέγουν να λύσουν τυχόν απορίες. Στη συνέχεια θα παρουσιάσουμε τις δυνατότητες βελτίωσης που προτείνουν οι ίδιοι οι έφηβοι, καθώς όπως θα δούμε η Εκπαίδευση συνδέεται για τους περισσότερους με το σχολείο και τα μαθήματα. Ακόμη θα παρουσιάσουμε την προτίμηση τους όσον αφορά τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και της Εκπαίδευσης, στα πλαίσια της μάθησης και της ενημέρωσης.

Στο τέλος θα παρουσιάσουμε την άποψη των εφήβων όσον αφορά τις δυνατότητες και τις ευκαιρίες που θεωρούν ότι τους παρέχουν τα Social Media στην καθημερινότητα τους και όχι μόνο. Στη συνέχεια θα αναφερθούμε στις θέσεις των παιδιών ως προς το ενδεχόμενο ενός μέλλοντος χωρίς τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Παρουσιάζοντας τις σκέψεις και τις απόψεις σε μια πιθανότητα που ίσως να μην έχουν σκεφτεί, ώστε να διακρίνουμε τις επιπτώσεις που μπορεί να είχε αυτή η απώλεια.

6.1 Η Εκπαίδευση

6.1.1 Ο «ορισμός»

Στο πρώτο κεφάλαιο των αποτελεσμάτων της έρευνας αναφερθήκαμε στον ορισμό που προσδίδουν τα παιδιά στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, σε αυτό το σημείο θα ασχοληθούμε με την Εκπαίδευση. Συγκεκριμένα θα παρουσιάσουμε τα χαρακτηριστικά, τις έννοιες και τις λέξεις που θεωρούν ότι συνάδουν με την λέξη Εκπαίδευση για τους ίδιους.

Σε πρώτο επίπεδο διακρίνουμε ότι η Εκπαίδευση συνδέεται με το σχολείο, τα μαθήματα και οι καθηγητές. Απαντήσεις ξεκάθαρες και μονολεκτικές, δεν βρίσκουν κάποιο άλλο στοιχείο.

«Εκπαίδευση σχολείο, [δάσκαλοι] καθηγητές και μαθήματα.» (1^η συνέντευξη, 12 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«εκπαίδευση (...) σχολείο, μαθήματα, συμμαθητές και βαθμοί.» (3^η συνέντευξη, 12,5 ετών Κορίτσι, Α' Γυμν.)

«Με την εκπαίδευση, το σχολείο, τα μαθήματα και η παρέα.» (5^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Μόνο τα μαθήματα.» (13^η συνέντευξη, 12 ετών Κορίτσι, Έκτη Δημοτικού).

«Σχολείο, βιβλία και μαθητές.» (17^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Συνεχίζουμε με το ίδιο μοτίβο μόνο που εδώ βλέπουμε τις πρώτες συνδέσεις κάποιων εφαρμογών της νεότερης τεχνολογίας με τα μαθήματα και το σχολείο.

«εκπαίδευση μου έρχεται το Webmail, τα μαθήματα που κάνουμε στο σχολείο αυτά.» (8^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«το e-class θα το έβαζα με την εκπαίδευση, τα σχολεία, τους καθηγητές.» (9^η συνέντευξη, 17 ετών Αγόρι, Β' Λυκείου).

Παρατηρούμε και κάποια συναισθήματα που δημιουργεί η λέξη στους συνεντευξιαζόμενους όπως είναι η χαρά αλλά και η βαρεμάρα.

«Μάθημα και χαρά θα πω για την εκπαίδευση.» (6^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Η εκπαίδευση μου φαίνεται σχετικά βαρετή.» (7^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

Τέλος, ιδιαίτερη εντύπωση δημιούργησε η παρακάτω κατηγορία καθώς για αρκετούς συνεντευξιαζόμενους αποτελεί κάτι διαφορετικό από τις προηγούμενες απαντήσεις. Κάποιο έχουν συνδέσει την εκπαίδευση με την αθλητική παιδεία γιατί στα διαλλείματα τους δίνετε ο χρόνος να ασχοληθούν με αυτό που αγαπούν. Επιπρόσθετα, είναι ο χώρος που μαθαίνουν πράγματα και διευρύνονται οι ορίζοντες τους.

«εκπαίδευση(...)τα αθλήματα πιο πολύ.» (2^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«Στην εκπαίδευση μου έρχονται, μάθηση, καινούργια πράγματα αυτά περίπου.» (4^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Ας πούμε το σχολείο που καθόμαστε εκεί πέρα και μαθαίνουμε πράγματα, βγαίνουμε έξω για γυμναστική, μαθαίνουμε άλλες ξένες γλώσσες και άλλα διάφορα πράγματα.» (11^η συνέντευξη, 11 ετών Αγόρι, Έκτη Δημοτικού).

«Μόρφωση, σχολείο, μουσεία, έργα τέχνης και πινακοθήκες.» (14^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

«Το σχολείο σίγουρα, ίσως κάποιες ιδέες για το μέλλον, επιλογές που θα μπορούσα να ακολουθήσω.» (16^η συνέντευξη, 16 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Όσον αφορά την Εκπαίδευση, φαίνεται ότι τα παιδιά την προσεγγίζουν ως ένα χώρο που προσφέρει μάθηση, μόρφωση, γνώση και την ταυτίζουν με το σχολείο και τους καθηγητές. Από την άλλη πλευρά είναι μια έννοια που τους δημιουργεί και

συναισθήματα όπως της χαράς, καθώς είναι ένας ευχάριστος χώρος συνάντησης με φίλους το σχολείο ενώ από την άλλη βαρεμάρα γιατί δεν βρίσκουν κάποια ενδιαφέροντα. Τέλος, κάποιοι συνέδεσαν την Εκπαίδευση με την τεχνολογία αναφέροντας κάποιες εφαρμογές που έχουν χρησιμοποιήσει κατά τη διάρκεια μαθημάτων. Διάφορες απόψεις παρατηρούμε μέχρι στιγμής οι οποίες όμως έχουν στο επίκεντρο τους το σχολείο.

6.1.2 Απορίες των μαθητών

Σε αυτό το σημείο θα δούμε αναλυτικά την άποψη των παιδιών όσον αφορά το ζήτημα του προβληματισμού, της απορίας αλλά και την προσέγγιση που επιλέγουν οι ίδιοι για να λύσουν κάποιο ζήτημα που τους απασχολεί. Παράλληλα, θα δούμε αν εμπιστεύονται την πηγή από την οποία λαμβάνουν τις πληροφορίες και με ποια κριτήρια την επιλέγουν.

Οι περισσότεροι επιλέγουν να ψάξουν στο διαδίκτυο για όποια απορία ή προβληματισμό μπορεί να έχουν, επιλέγοντας πολλές φορές να επισκεφτούν αρκετές ιστοσελίδες για να το επιβεβαιώσουν. Πέρα όμως από τον τρόπο, επιλέξουν να προσεγγίσουν την οικογένεια ή τους φίλους τους, ώστε να το συζητήσουν περαιτέρω.

«Για να κάνω κάποια πράγματα ψάχνω κυρίως στο YouTube, άμα κολλήσω δηλαδή κάπου, αν έχω κάποιο πρόβλημα στο κινητό θα ψάξω στο YouTube. Άμα, τώρα έχω πιο μικρό πρόβλημα θα ρωτήσω τους γονείς μου.[...] την πρώτη φορά το έκανα scroll, αλλά είδα ότι πετάει πολλά βίντεο που είναι για αυτό το θέμα[αναφέρεται στα Τέμπη], γιατί έγινε ένα μπαμ εκείνη την στιγμή οπότε το είπα στη μαμά μου, η οποία το ήξερε.[...] Με την μια όχι δεν το πίστεψα αλλά και τα Τέμπη ήταν πολύ μεγάλο γεγονός για αυτό μου έβγαζε τόσα πολλά βίντεο.» (1^η συνέντευξη, 12 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«Θα το ψάξω στην αρχή στο διαδίκτυο αλλά ρωτάω και τους γονείς μου για μια δεύτερη γνώμη.» (2^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«θα το ψάξω και σε πολλές πλατφόρμες κιόλας [κάτι που δεν γνωρίζει] γιατί ειδικά στις μέρες μας υπάρχουν πάρα πολλές πληροφορίες. Και γενικά, πέρα από το σχολείο αν θέλω να μάθω κάτι θα το ψάξω στο ιντερνέτ. [...] Θα το συζητήσω κυρίως με τους φίλους μου, θα το ψάξω παραπάνω πληροφορίες, δεν θα μείνω σε ένα site.» (4^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«σίγουρα θα το ψάξω. Αλλά και πιο πολύ την μαμά και τον μπαμπά μου [θα ρωτήσει για κάποια απορία]. Αν μου το πουν οι γονείς μου δεν θα το πολύ ψάξω αλλιώς ναι θα το ψάξω κι άλλο.» (10^η συνέντευξη, 13,5 ετών Κορίτσι, Β' Γυμν.).

«Θα ρωτήσω πρώτα τη μαμά μου γιατί είναι πιο κοντά στο ίδιο στυλ με εμένα και μετά μπορεί να το ψάξω κιόλας βέβαια ανάλογα τι θα είναι.» (14^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

«Μπορεί να ρωτήσω τους γονείς μου αλλά άμα δω ότι ούτε αυτοί θα το ξέρουνε ή θα έχουμε κάποια αμφιβολία (...) θα το πατήσω να το δω.[...] ανάλογα τώρα για ποιο πράγμα είναι, ας πούμε άμα είναι κάποια άγνωστη λέξη ε και θα μπω να το δω, θα το πιστέψω δεν θα κάτσω να το ψάξω άλλο (...) τώρα αν είναι για κάποιο γεγονός, επειδή υπάρχουν πάρα πολλά sites, που το καθένα γράφει διαφορετικά πράγματα και γίνεται ένας πανικός από όλο αυτό ίσως να το ψάξω και ακόμα παραπάνω.» (17^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Αν θα επέλεγαν να απευθυνθούν σε καθηγητές δεν φαίνεται να βρίσκεται στην πρώτη τους επιλογή όπως θα δούμε με τις παρακάτω απαντήσεις καθώς πολλές φορές δεν θα τους εξηγήσουν κάτι αρκετά καλά, ή μπορεί να τους μπερδέψουν παραπάνω.

«θα το ψάξω πρώτα στο ίντερνετ, και θα το αναλύσω πιο πολύ, μέσα από έμπιστα sites, ή μπορεί και να μιλήσω με φίλους τους γύρω μου[...]δεν θα το έλεγα, [να ρωτήσει κάποιον καθηγητή για απορία]αν τύχει μπορεί. Δεν ξέρω, μου αρέσει να ψάχνω πρώτα μόνος.» (5^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Προτιμώ από το διαδίκτυο [να ψάξει κάτι] γιατί κάποιοι μπορεί να με μπερδέψουν έτσι όπως τα εξηγούν και μπορεί να μην το καταλάβω και εγώ. [...] Μπορεί να το ψάξω απλώς παραπάνω [για να είναι σίγουρος]» (6^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«αναλόγως αν είναι κάτι για το σχολείο θα προτιμήσω να το ψάξω στο διαδίκτυο γιατί μπορεί να το λείει πιο αναλυτικά από τον καθηγητή αλλά αν είναι κάτι προσωπικό θα ρωτήσω τον γονέα μου. [...] αναλόγως αν είναι μια άσκηση ή κάτι για το σχολείο το εμπιστεύομαι γιατί υπάρχουν αρκετές ιστοσελίδες που τα λένε σωστά. Αν είναι για κάτι άλλο πχ για κάποια αρρώστια δεν το εμπιστεύομαι προτιμώ να εμπιστευθώ την γιατρό ή την μητέρα μου.» (7^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

Ακόμη σε κάποιες περιπτώσεις οι επιλογές είναι περιορισμένες όσον αφορά τους καθηγητές καθώς λίγοι είναι αυτοί που ενδιαφέρονται και βοηθούν.

«Γενικά συζητάω πάρα πολύ με τους γονείς μου για όλα τα θέματα οπότε θα το συζητήσω και αν δεν με καλύψουνε θα ενημερωθώ και από το ίντερνετ. Προσπαθώ να το καταλάβω αλλά δεν θα μπω στον κόπο να το ψάξω περισσότερο. Αν με καλύπτει οκει αλλά το κάνω σε συνδυασμό με τους γονείς. [...] Πολύ επίφοβο. Σε συγκεκριμένους μόνο καθηγητές και προσωπικά στο συγκεκριμένο σχολείο σε μια μόνο καθηγήτρια. [...]Γιατί είναι η μόνη που δείχνει ενδιαφέρον και

κατανόηση ενώ υπάρχουν και οι καθηγητές που δεν κάνουν την προσπάθεια να σε καταλάβουν οπότε και εγώ δεν κάνω την προσπάθεια να τους προσεγγίσω για να με βοηθήσουν για κάτι.» (15^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Βέβαια, υπάρχουν και οι περιπτώσεις που θεωρούν ότι οι καθηγητές μπορεί να ξέρουν παραπάνω πράγματα όσον αφορά τα μαθήματα όμως, σε σχέση με μία ιστοσελίδα.

«θα το ψάξω, και η μαμά μου λέει πχ στα Αγγλικά αν δεν ξέρω κάποια λέξη και γράφω έκθεση να το ψάξω. [...] Αν τα διαβάσω από πολλά site για παράδειγμα είναι λίγο πιο έμπιστο, αν το διαβάσω μόνο από ένα και δεν μου φαίνεται και έμπιστο όχι. [...] Φυσικά, οι καθηγητές θα ξέρουν κάτι παραπάνω από κάποιο site που μπορεί να μην είναι τόσο έγκυρο.» (8^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

Οι περισσότεροι από τους εφήβους φαίνεται να επιλέγουν το διαδίκτυο και την οικογένεια τους ως πηγή πληροφοριών. Σε πρώτο επίπεδο θα ψάξουν σε αρκετές ιστοσελίδες για να σιγουρευτούν για κάτι που δε γνωρίζουν ενώ ακόμη αρκετοί από αυτούς θα ζητήσουν την άποψη των γονιών τους. Δεν φαίνεται να αμφισβητούν τις γνώσεις των καθηγητών αλλά παρατηρούν ότι δεν υπάρχει ενδιαφέρον και αποθαρρύνονται να τους προσεγγίσουν. Παράλληλα, δεν είναι όλοι καταρτισμένοι με το στοιχείο της μεταδοτικότητας και αυτό έχει τελικό αποτέλεσμα να τους μπερδεύει παρά να τους βοηθά.

6.1.3 Δυνατότητες βελτίωσης

Σε αυτό το σημείο θα παρουσιάσουμε τις θέσεις των συνεντευξιαζόμενων όσον αφορά τα περιθώρια βελτίωσης της εκπαίδευσης και συγκεκριμένα του σχολείου. Σε πρώτο επίπεδο θα δούμε όσες αλλαγές πρότειναν οι ίδιοι μέσα από την προσωπική τους εμπειρία. Σε δεύτερο επίπεδο αφού έχουν δει ένα μικρό βίντεο με μαθησιακό περιεχόμενο το οποίο μπορεί να τους εξηγήσει με κινηματογραφικό (animated) τρόπο ένα βασικό πρόβλημα άλγεβρας και συγκεκριμένα την επίλυση μια ταυτότητας, θα παρουσιάσουμε την άποψη τους για τη χρήση νέων τεχνολογιών, όπως των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης στα πλαίσια της εκπαίδευσης.

Οι περισσότερες αλλαγές που προτείνουν τα παιδιά όσον αφορά το σχολείο σχετίζονται με τα μαθήματα, την ύλη, τον τρόπο διεξαγωγής αλλά και εξέτασης τους.

«Λοιπόν, στα μαθήματα π.χ. στα μαθηματικά δεν πρέπει να υπάρχει τόση θεωρία, ειδικά τώρα που θα δώσω εξετάσεις βαριέμαι. Η ιστορία δεν πρέπει να είναι παπαγαλία. Τι άλλο, (...) τα αρχαία δεν πρέπει να γίνονται τόσες ώρες, και πρέπει να γίνονται στο Λύκειο και όχι από το Γυμνάσιο. Μετά, γλώσσα, λογοτεχνία, φυσική μια χαρά. Η βιολογία δεν πρέπει να είναι εξεταστέο μάθημα.» (1^η συνέντευξη, 12 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«Να φύγει εντελώς η ιστορία και να είναι λιγότερες ώρες τα μαθήματα, να έχουμε περισσότερη ώρα στη γυμναστική.» (12^η συνέντευξη, 11 ετών Αγόρι, Έκτη Δημοτικού).

«Είναι μια χαρά οι ώρες προς το παρόν στο σχολείο και για μάθημα και για παιχνίδι. [...] Νομίζω δεν θα άλλαζα κάτι. [...] Στον τρόπο μπορεί να αλλάξει επειδή τα κάνουμε ακόμη ηλεκτρονικά, εμάς η τάξη μας ενώ όλο το άλλο σχολείο κάνει κανονικά στις τάξεις μάθημα. Γιατί ο δάσκαλος μας φοβάται να ακουμπάει τα τετράδια, φοβάται να μην αρρωστήσει κτλ.» (13^η συνέντευξη, 12 ετών Κορίτσι, Έκτη Δημοτικού).

«Όλα, θα σηκωνόμουν να φύγω [για πλάκα το λέει και γελάει]. (...) Τώρα σχετικά με τα μαθήματα θα μπορούσαν να μειωθούν οι ώρες, πχ Φυσική απλή Φυσική κατεύθυνσης, γιατί να υπάρχουν; Η φιλοσοφία και αρχαία γιατί να κάνουμε και τα 2 στην Δευτέρα λυκείου;» (14^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Προτείνουν ακόμη και τρόπους αλλαγής με παράθεση συγκεκριμένων παραδειγμάτων που έχουν εφαρμογή στα εκπαιδευτικά συστήματα του εξωτερικού.

«Τώρα σχετικά με τα μαθήματα, θα ήθελα να γίνουν όπως του εξωτερικού, που κάνουν το μάθημα και τα παιδιά καταλαβαίνουν γιατί χρειάζεται να κάνουν μια πράξη στα μαθηματικά ενώ στην Ελλάδα πιο πολύ τα μαθαίνεις και δεν ξέρεις πως να τα χρησιμοποιήσεις απλά ξέρεις να τα κάνεις.» (3^η συνέντευξη, 12,5 ετών Κορίτσι, Α' Γυμν.).

Παρουσιάζουν τρόπους με τους οποίους θα είναι πιο αποδοτικά τα παιδιά στο σχολείο.

«Βασικά με τις εξετάσεις θα άλλαζα κάτι εμάς νομίζω μας βάζουν και τριπλά μαθήματα να γράψουμε μαζί, δηλαδή να γράψουμε 3 φορές σε μια μέρα, οπότε ένας μαθητής δεν μπορεί να αντέξει την πίεση. Να τα θυμάται όλα.» (4^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

Ακόμη, υπάρχουν άτομα που θα ήθελαν περισσότερο χρόνο για διάλειμμα και λιγότερες ώρες σχολείου.

«Θα ήθελα να έχουμε μεγαλύτερα διαλείμματα στη διάρκεια και να σχολούσαμε μια ώρα νωρίτερα[...] οι εξετάσεις δεν γίνονται με σωστό τρόπο.» (2^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«Νομίζω θα ήθελα να ήταν 5ωρο, ή όπως ήταν στην τηλεκπαίδευση που είχαμε σχολείο από τις 2 έως τις 7 γιατί έτσι είχες λίγο χρόνο και το πρωί να κάνεις τα μαθήματα, να πας μια βόλτα, να περπατήσεις, είχες μετά και το σχολείο και μετά είχες πάλι χρόνο βέβαια λιγότερο

αλλά είχες γενικά περισσότερο χρόνο». (3^η συνέντευξη, 12,5 ετών Κορίτσι, Α' Γυμν.).

«Με το σχολείο θα ήθελα να έχω λιγότερες ώρες, πιστεύω το έχουν παρακάνει με το 7ωρο, και βάζουν πολλά μαθήματα που δεν είναι και τόσο σημαντικά ας πούμε. [...]Βασικά θα άλλαζα κάποια μαθήματα που δεν είναι τόσο σημαντικά και να μπορούσε να διαλέξει από τώρα κάθε μαθητής ότι τον ενδιαφέρει στο σχολείο.» (6^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

Συνακόλουθα διακρίνουν άδικες συμπεριφορές από καθηγητές, καθώς δεν εκτιμούν προσπάθειες ή μπορεί να είναι προκατειλημμένοι με κάποιους μαθητές.

«Σε κάποια μαθήματα οι καθηγητές θα πρέπει να μας πάνε στις κατάλληλες αίθουσες για το μάθημα, όπου χρειάζονται υπολογιστές για παράδειγμα. Επίσης να μην αδικούν οι καθηγητές τα παιδιά. [...]Για παράδειγμα αν ένα παιδί δεν είναι τόσο καλός σε ένα μάθημα και η κυρία μπορεί να μην του μιλήσει ωραία, να επιμένει ότι πρέπει να διαβάσει πιο πολύ χωρίς να ενδιαφέρεται αν στο παιδί δεν αρέσει το μάθημα ή αν δυσκολεύεται.» (5^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Πιστεύω ότι κάποιοι καθηγητές, ας πούμε εμένα ο Φυσικός μου έβαλε 10 γιατί βάζει μόνο χαμηλούς βαθμούς, θα ήθελα να βλέπουν αυτούς τους καθηγητές και να τους διώχνουν.» (10^η συνέντευξη, 13,5 ετών Κορίτσι, Β' Γυμν.).

Τέλος, τα παιδιά παρατηρούν ότι σε άλλες χώρες δίνονται περισσότερες δυνατότητες για προσωπική εξέλιξη κάτι που θα ήθελαν να ισχύει και στην Ελλάδα. Παράλληλα, είναι σημαντικό να μάθουν και πιο ουσιαστικά και πρακτικά πράγματα που μπορούν να τους βοηθήσουν στην καθημερινή ζωή. Ενώ ο ελεύθερος χρόνος φαίνεται να παίζει σημαντικό ρόλο.

«Επειδή είμαι μισός Γερμανός και έχω συγγενείς στην Γερμανία ακούω ότι εκεί πέρα διαλέγεις από το Γυμνάσιο τι θα ακολουθήσεις και αυτό είναι λίγο πιο βολικό γιατί εμένα πχ μπορεί να μου αρέσει η λογοτεχνία και η γλώσσα και να μην ενδιαφέρομαι για τα μαθηματικά αλλά εδώ είναι υποχρεωτικό να τα κάνεις για να μπορείς να έχεις καλό μέσο όρο.» (7^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Δεν νομίζω, αλλά προτιμότερο θα ήταν να αλλάξει ο τρόπος εκπαίδευσης ώστε να μην χρειάζονται φροντιστήρια το απόγευμα οπότε να μας παίρνει τον ελεύθερο χρόνο. [...]Σίγουρα καθηγητές που φαίνεται ότι δεν κάνουν καλό μάθημα. Που δεν έχουν τόσο ας πούμε την μεταδοτικότητα, οπότε στην ουσία δεν γίνεται μάθημα στην ώρα τους και πάει άχρηστο το 45λεπτο και το τρως το απόγευμα άρα συν

ένα ή δύο 45λεπτα το απόγευμα.» (9^η συνέντευξη, 17 ετών Αγόρι, Β' Λυκείου).

«Οι σχολικές ώρες είναι μια χαρά απλά δεν καλύπτονται έτσι όπως θα έπρεπε. Θα έπρεπε να υπάρχει για παράδειγμα μάθημα που θα περιλαμβάνει συζήτηση για το τί συμβαίνει στον κόσμο και στην καθημερινότητα μας. [...] Πάντα θα υπάρχουν περιθώρια αλλαγής απλά το θέμα είναι να υπάρχει θέληση για να γίνει αυτό και φυσικά θα πρέπει να αγωνιστούμε για να γίνει αυτό που θέλουμε.» (15^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Από εδώ και πέρα θα ακολουθήσουν τα σχόλια και οι απόψεις των εφήβων ως προς το βίντεο που τους παρουσιάστηκε για να δούμε αν θα ήθελαν να εξελιχθεί η εκπαίδευση σε συνδυασμό με τη τεχνολογία και τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης υιοθετώντας έναν πιο σύγχρονο και πρωτότυπο τρόπο μάθησης.

Οι περισσότεροι ήταν θετικοί σε αυτήν την προσέγγιση καθώς πολλές φορές οι καθηγητές μπορεί να μην προλάβουν να εξηγήσουν κάτι, ή να μην ασχοληθούν αρκετά. Μέσα από διάφορα ενημερωτικά βίντεο ή παρουσιάσεις θα μπορούν να λύνονται τυχόν απορίες.

«Νομίζω πως ναι, είναι μια καλή ιδέα.» (2^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«Ναι γιατί θα βοηθούσε τον μαθητή και θα ήταν πιο εύκολο να λύσεις έτσι την άσκηση από το σπίτι ή θα ήταν πιο δημιουργικό να το πω και έτσι από το να γράφεις απλά σε ένα χαρτί να μπορείς να κάνεις και άλλα πράγματα.» (7^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Νομίζω ναι, έχουμε μια εφαρμογή που εκεί βρίσκουμε το δωμάτιο τους και εκεί ανεβάζουν επαναληπτικές εργασίες που μπορούμε να κάνουμε αν θέλουμε για να μας βοηθήσουν. [...] Ναι έχω μπει και κάποιες φορές ειδικά όταν γράφω κάποιο διαγώνισμα και με δυσκολεύει κάτι.» (10^η συνέντευξη, 13,5 ετών Κορίτσι, Β' Γυμν.).

«Ναι θα ήταν καλό για να μην έχουμε και πολλά λάθη, να έχουμε 2-3 λαθάκια σε μια άσκηση. Να ξέρουμε πως να λύσουμε κάτι. [...] ειδικά στα μαθηματικά.» (11^η συνέντευξη, 11 ετών Αγόρι, Έκτη Δημοτικού).

«Ναι νομίζω αυτά τα βινετάκια θα ήταν βοηθητικά για όλους μας.» (12^η συνέντευξη, 11 ετών Αγόρι, Έκτη Δημοτικού).

Παράλληλα θα μπορούσαν να λυθούν κενά που προκύπτουν κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας.

«Στην φυσική φέτος δεν έχουμε κάνει ούτε ένα πείραμα και μας λείπει στις εξετάσεις θα βάλω ως άσκηση να περιγράψετε ένα πείραμα και

πιστεύω ότι δεν έχει τόσο νόημα να ξέρεις να περιγράφεις ένα πείραμα αλλά αν πας να το κάνεις δεν ξέρω τι είναι αυτό ή να τα βλέπουμε σε ασπρόμαυρες εικόνες και να μαντεύει ο καθένας τι είναι.» (3^η συνέντευξη, 12,5 ετών Κορίτσι, Α' Γυμν.).

Αρκετοί βέβαια είναι πιο οικείοι με τέτοια βίντεο και τη χρήση της τεχνολογίας μέσα στα μαθήματα όπως επισημαίνουν.

«Νομίζω ναι γιατί και από μόνος μου χρησιμοποιώ τέτοια βιντεάκια, στο μάθημα της ιστορίας. Ψάχνω μόνος μου βίντεο στο Youtube για το μάθημα που έχουμε γιατί μου είναι έτσι πιο εύκολο να το μάθω. [...] Το είχα κάνει στο δημοτικό, αυτό μας το είχε πει ο δάσκαλος τότε. Και έτσι το κάνω ακόμη και τώρα καμιά φορά για τα μαθήματα.» (5^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«(...) υπάρχει, υπάρχει μια πλατφόρμα νομίζω είναι του σχολείου μας, δεν ξέρω αν τα έχουν άλλα σχολεία, το έχει κάνει μια κυρία και εκεί πέρα υπάρχουν η ύλη, τα μαθήματα της ημέρας για τα παιδιά που λείπουνε. Μπορούμε να κάνουμε ερωτήσεις αν λείπουμε ένα μεγάλο διάστημα και να μας απαντήσουνε. [...] Πιο παλιά γιατί τώρα δεν έχει τύχει να λείψω τόσο πολύ. [...] Δεν χρειάστηκε να ρωτήσω κάποιον δάσκαλο αλλά μπήκα να δω τα μαθήματα πιο πολύ.» (8^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

Επιπρόσθετα, κάποιοι έρχονται σε επαφή με παρόμοια βίντεο και βοηθήματα μέσα από τα φροντιστήρια.

«Κοίτα τώρα στο φροντιστήριο το χρησιμοποιούν αυτό, ανεβάζουν το υλικό, τις ασκήσεις. Θα ήταν φυσικά πολύ καλό να υπάρχουν και τέτοια βιντεάκια, και να ασχολείται και το σχολείο γιατί έτσι θα αποφύγεις και το φροντιστήριο αλλά δεν ξέρω κατά πόσο θα ήταν εφικτό.» (14^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

«(...) έχουμε τέτοιες ομαδικές στο Messenger στο φροντιστήριο για να στέλνουνε τα αρχεία που κάνουμε στο φροντιστήριο, τα μαθήματα, ημερομηνίες που τυχόν για τα διαγωνίσματα και αυτά και πιστεύω ότι βοηθάει πάρα πολύ γιατί και μία άσκηση να ξεχάσεις μπορείς να μπεις στην ομαδική και να το δεις. Τις θεωρίες που κάνουμε, τα στέλνουμε σε αρχεία οπότε μετά μπορείς να κάνεις επανάληψη και από εκεί πέρα άμα δεν προλάβεις να τα αντιγράψεις από τον πίνακα, οπότε νομίζω είναι αρκετά βοηθητικό όλο αυτό. Και το βίντεο που μου έδειξες, θα ήταν αρκετά χρήσιμό. [...] Στο σχολείο ναι εντάξει. Στο σχολείο έχω λίγες αμφιβολίες γιατί είμαστε αρκετά άτομα οπότε θα ρρώ, έχουμε μια ομαδική, ε θα ρωτήσεις τι είχαμε για σήμερα και θα σου απαντήσουνε τόσα άτομα που είναι, οπότε δε το θεωρώ και τόσο πολύ απαραίτητο.» (17^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Τέλος, παρατηρούμε και απόψεις παιδιών που έχουν μια πιο αρνητική στάση καθώς είναι απογοητευμένοι με το σύστημα και δεν πιστεύουν ότι μπορεί να αλλάξει κάτι. Παράλληλα, η επαφή που είχαν στην πανδημία με τον ηλεκτρονικό τρόπο διεξαγωγής των μαθημάτων δεν τους άφησε και την καλύτερη εικόνα.

«Νομίζω πως ναι αλλά και πάλι πρέπει να ενδιαφερθούν οι καθηγητές με όλα αυτά και δεν ξέρω αν θα το έκαναν αυτό.» (4^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Υπήρχε η πλατφόρμα μόνο στην καραντίνα όμως και τώρα την έχουν βγάλει και δεν ανεβάζουν γενικά. [...] Τότε δεν μάθαμε και τίποτα ουσιαστικά, τώρα δεν ξέρω πως θα ήταν, δηλαδή και να πηγαίνουμε στο σχολείο και να έχουμε και αυτό.» (6^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Προσωπικά αν έβλεπα ένα τέτοιο βιντεάκι καθώς καθόμουν στο TikTok θα το προσπερνούσα γιατί θα σκεφτόμουν ότι σχετίζεται με το σχολείο και εκείνη τη στιγμή δεν θέλω να ασχοληθώ με αυτό. Αλλά στα πλαίσια του σχολείου μπορεί να ήταν βοηθητικό.» (9^η συνέντευξη, 17 ετών Αγόρι, Β' Λυκείου).

«Σίγουρα θα βοηθούσε και στην σχέση που έχει ο καθηγητής με τον μαθητή αλλά δεν ξέρω αν θα βοηθούσε στο σχολείο γιατί υπάρχουν στην κοινωνία μας ανώριμα παιδιά αλλά και καθηγητές οπότε μπορεί να μην εκπληρωνόταν τελικά ο σκοπός αυτής της πλατφόρμας.» (15^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Μια γενική εικόνα που παρατηρείται σε αυτό το σημείο είναι η απογοήτευση στο τρόπο λειτουργίας της εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Παρόλα αυτά τα παιδιά προτείνουν τρόπους για να αλλάξει αυτή η εικόνα που εντοπίζουν οι ίδιοι. Οι αλλαγές που προτείνουν είναι σε όλους τους τομείς από την επιλογή μαθημάτων που διδάσκονται από τον τρόπο που θα διεξαχθούν ακόμη και τις τελικές εξετάσεις τους. Συγκρίνουν τα εκπαιδευτικά προγράμματα του εξωτερικού με αυτό της Ελλάδας και θεωρούν ότι μπορούν να υιοθετήσουν κάποια στοιχεία για να γίνουν πιο αποδοτικοί οι καθηγητές, οι οποίοι χαρακτηρίζονται μάλιστα και «προκατελιημμένοι».

Θεωρούν ότι τα μαθήματα μπορούν να γίνουν πιο ενδιαφέροντα και πρακτικά, έχοντας στο επίκεντρο τον μαθητή. Φυσικά, υπάρχουν και οι περιπτώσεις μαθητών που θεωρούν ότι η λύση είναι η μείωση των σχολικών ωρών και η αύξηση του χρόνου του διαλείματος στον οποίο μπορούν να ασχοληθούν με τα αθλήματα και να μιλήσουμε με φίλους τους.

Συνακόλουθα, όσον αφορά τη χρήση νέων τεχνολογιών όπως οπτικοακουστικών υλικών για την επεξήγηση και επίλυση προβλημάτων διακρίναμε δύο διαφορετικές απόψεις. Τα περισσότερα παιδιά θεώρησαν χρήσιμη αυτή την επιλογή, καθώς μπορούν να τις αξιοποιήσουν και να λύσουν τυχόν απορίες, να μειώσουν τα κενά που μπορεί να

έχουν. Οι περισσότεροι μάλιστα είναι οικείοι με αυτά τα μέσα καθώς χρησιμοποιούνται ήδη στα φροντιστήρια τους καθώς και από κάποιους καθηγητές στα σχολεία.

Το ζήτημα εδώ προκύπτει στους αρνητές που τείνουν να θεωρούν ότι επειδή κατά την περίοδο της πανδημίας ήρθαν σε επαφή με παρόμοιες τεχνολογίες και η εμπειρία τους δεν ήταν ιδιαίτερα ικανοποιητική αυτό δεν πρόκειται να αλλάξει.

6.1.4 Σχολείο versus Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης (Social Media)

Αυτή η ενότητα προσπαθεί να παρουσιάσει την προτίμηση των παιδιών ανάμεσα σε δύο βασικές έννοιες της έρευνας, την Εκπαίδευση και τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Η Εκπαίδευση συνδέεται με το σχολείο και στόχος μας είναι να δούμε τι επιλέγουν περισσότερο τα παιδιά, για ποιους λόγους και σκοπούς.

Διακρίνουμε την άποψη ότι τα social media παρέχουν μια δυνατότητα χαλάρωσης, διασκέδασης και επικοινωνίας. Ενώ παράλληλα μαθαίνουν και πράγματα που δεν τους εκπαιδεύει κανείς για αυτά στο σχολείο, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν θεωρούν το σχολείο τους παρέχει γνώσεις.

«Δεν ξέρω και το σχολείο και τα social προσφέρουν επικοινωνία, απλά τα social προσφέρουν επικοινωνία παντού, με κάποιον που είναι στο εξωτερικό, με κάποιον από κάποιο άλλο σχολείο ας πούμε. Αλλά δεν ξέρω αν προσφέρουν κάτι παραπάνω τα social. Το TikTok δεν έχει ας πούμε περιεχόμενο, που να βοηθάει γενικά ούτε το Instagram. Μόνο το Youtube θα μπορούσε, μέσα από τα βιντεάκια.[...] τα social μπορείς να διασκεδάσεις, μπορεί να με βοηθήσει ας πούμε για γνώσεις.» (1^η συνέντευξη, 12 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«Ναι γενικά μαθαίνουμε πράγματα όλοι μας, με πράγματα με τα οποία ασχολούμαστε και δεν μας το μαθαίνουν στο σχολείο.» (8^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«Πιστεύω ότι και από τα 2 μαθαίνουμε αρκετά πράγματα, αλλά κυρίως από τα social θα έλεγα γιατί ας πούμε τώρα που είμαι Δευτέρα Λυκείου μπορώ να δω πχ πόσα μόρια χρειάζομαι για να περάσω σε μια σχολή. Πλέον ενημερώνομαι για πολλά πράγματα.» (16^η συνέντευξη, 16 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Τα σχολεία παρέχουν ένα χώρο μάθησης και εκπαίδευσης για τους νέους, προετοιμάζοντας τους για την ενήλικη ζωή.

«Σίγουρα μαθαίνεις πράγματα που σε ενδιαφέρουν, μορφώνεσαι, (...) όχι μόνο σε μαθητικό επίπεδο αλλά και για τη ζωή σου αργότερα, θα σου μάθουνε κάποια πράγματα τα οποία να ξέρεις να τα διαχειριστείς, έχουμε κάνει και αρκετές δράσεις, οι οποίες πιστεύω ότι βοηθάνε πάρα πολύ τώρα μεγαλώνοντας ειδικά που αρχίζουμε και ανεξαρτητοποιούμαστε και βγαίνουμε μόνοι μας στη κοινωνία, οπότε

πιστεύω ότι βοηθάνε αρκετά όλα αυτά.» (17^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

«Ντάξει στα social θα έλεγα είναι πιο πολύ κουτσομπολιά ενώ στο σχολείο μαθαίνεις σίγουρα παραπάνω πράγματα.» (10^η συνέντευξη, 13,5 ετών Κορίτσι, Β' Γυμν.).

Από την άλλη τα σχολεία και η εκπαίδευση φαίνεται ότι δεν έχουν αλλάξει και προσαρμοστεί στις ανάγκες των νέων κοινωνικών συνθηκών.

«Στο σχολείο συνήθως έτσι όπως είναι στα περισσότερα σχολεία είναι με τρόπο που δεν εκτιμάς πολύ αυτό που μαθαίνεις γιατί δεν το καταλαβαίνεις ενώ ας πούμε αν στο διαδίκτυο ψάχνεις για πράγματα που σε ενδιαφέρουν μαθαίνεις ας πούμε πως να πάρεις το πρώτο σου σπίτι, πως να φροντίζεις τον εαυτό σου, οπότε πολλά πράγματα τα μαθαίνεις αν ψάχνεις φυσικά και απλά δεν βλέπεις ότι βιντεάκι σου έρχεται, οπότε πιο πολλά μαθαίνεις εκτός σχολείου. Το είχα συνειδητοποιήσει εγώ αυτό από ένα βιντεάκι που έβλεπα που ήταν ένας που έδειχνε σε μεγάλο κοινό ένα αμάξι 150 χρόνια πριν μια καρότσα και ένα αμάξι τώρα εντελώς διαφορετικό, έδειχνε ας πούμε ένα τηλέφωνο τώρα και ένα παλιό και όλοι έλεγαν ότι υπάρχει μεγάλη διαφορά κρατήστε το αυτό. Και μετά έδειξαν μια τάξη πριν από 150 χρόνια και δείχνουν μια τάξη τώρα και εκτός από τις αλλαγές ότι οι δάσκαλοι ήταν πιο αυστηροί είναι το ίδιο. Και αυτός λέει ότι προετοιμάζεται τους μαθητές για το μέλλον ή για το παρελθόν, γιατί θα έπρεπε να υπήρχαν τώρα μαθήματα στο σχολείο που να μάθαιναν ας πούμε κι άλλα μαθήματα πιο χαλαρά κι ας μην βαθμολογόντουσαν, κηπουρική, οικονομικά, πως να προσέχεις τον εαυτό σου.» (3^η συνέντευξη, 12,5 ετών Κορίτσι, Α' Γυμν.).

«Μαθαίνω και στα 2 μέρη αλλά στο σχολείο δεν είναι πολύ μαθαίνεις για τον εαυτό σου γιατί ο καθηγητής δεν θα νοιαστεί για εσένα θέλει να κάνει και σε άλλα παιδιά μάθημα, που μπορεί να ενδιαφέρονται. Μπορεί να μην σε ενδιαφέρει ένα μάθημα και να πεις την άποψη σου και εκείνος ο καθηγητής να σε βάλει στο μάτι, να μην σε χωνεύει πλέον και τέτοια. Μου έχει τύχει εμένα δηλαδή με έναν καθηγητή. [...]Ναι είχα πει ότι δεν μου αρέσει το μάθημα της, δεν με ενέπνεε, δεν ήταν στα ενδιαφέροντα μου και με είχε στοχοποιήσει.» (4^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.)

«Ναι στο σχολείο περιορίζεσαι σε αρκετά πιστεύω γιατί μπορεί να μην σου αρέσει ένα μάθημα, ή να πιστεύεις σε μια άλλη θρησκεία και να πρέπει να κάνεις τα θρησκευτικά. Ή μπορεί να μην σε ενδιαφέρουν τα μαθηματικά, ενώ αν έχεις λίγο παραπάνω χρόνο μπορείς να ψάξεις για το επάγγελμα που θα ήθελες να ακολουθήσεις ή για αυτά που σου αρέσουν.» (7^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

Φυσικά υπάρχει και η άποψη ότι μπορεί κανείς να μάθει από τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης καθώς και από την Εκπαίδευση.

«Εντάξει υπάρχουν πράγματα που μπορεί να μάθεις στα social και όχι στο σχολείο όπως και αντίστοιχα πράγματα που μαθαίνεις στο σχολείο να μην βλέπεις στα social.» (5^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Και στα 2 θα έλεγα ότι μαθαίνω πράγματα που με ενδιαφέρουν, απλά μπορεί στα social να ψάξω ότι θέλω όποτε θέλω.» (6^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Και από τα δύο πιστεύω ότι μπορείς να μάθεις, αλλά στο Google ψάχνεις ότι θες, και υπάρχουν πράγματα που οι δάσκαλοι μπορεί να μην τα ξέρουν.» (12^η συνέντευξη, 11 ετών Αγόρι, Έκτη Δημοτικού).

«Και στο σχολείο πιστεύω ότι μαθαίνω όσα μου αρέσουν.» (13^η συνέντευξη, 12 ετών Κορίτσι, Έκτη Δημοτικού).

Παρατηρείται σε αυτήν την υποενότητα μια στάση απέναντι στην Εκπαίδευση και στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, η οποία δεν δηλώνει μια ξεκάθαρη προτίμηση. Παρόλα αυτά παρατηρούμε ότι τα παιδιά για μια ακόμη φορά είναι σε θέση να εντοπίσουν τα θετικά στοιχεία που διακρίνουν την Εκπαίδευση και τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Υπάρχουν βέβαια κάποιες διαφορές, καθώς θεωρούν ότι τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης χρησιμεύουν σε βαθμό που μαθαίνουν νέα πράγματα, εξελίσσονται, επικοινωνούν και διασκεδάζουν. Από την άλλη η Εκπαίδευση παραμένει ένας παράγοντας που επιδρά στον τρόπο που διαμορφώνεται ο άνθρωπος. Το ζήτημα είναι ότι τα παιδιά παρατηρούν ότι η Εκπαίδευση δεν εξελίσσεται κάτι που τους βάζει σε σκέψεις, καθώς η κοινωνία αλλάζει και προχωρά. Το συμπέρασμα που αποφαίνεται να προκύπτει μέσα από τις απαντήσεις τους είναι η ανάγκη εξέλιξης των μεθόδων διδασκαλίας, εξέτασης των μαθημάτων και του σχολείου ως θεσμού.

6.2 Το μέλλον

6.2.1 Νέες ευκαιρίες

Θα παρουσιάσουμε εδώ τις ευκαιρίες και τις δυνατότητες που θεωρούν τα παιδιά ότι τους παρέχουν τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Παράλληλα θα δούμε ποιοι έχουν επηρεαστεί και έχουν αποφασίσει να ακολουθήσουν κάποιο συγκεκριμένο επάγγελμα.

Σε πρώτο επίπεδο θα δούμε κάποια παραδείγματα στα οποία φαίνεται ότι τα παιδιά βρίσκουν θετική τη δύναμη των social media, ως προς την επιρροή, τη διαφήμιση σε παγκόσμιο επίπεδο και τις δυνατότητες εξέλιξης. Χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει πως και οι ίδιοι θα ήθελαν να ασχοληθούν επαγγελματικά με αυτά.

«Ναι, ναι μπορεί. Κάποιοι ναι μπορεί να ασχοληθούν αλλά για να επιλέξουν να γίνουν ελεύθεροι επαγγελματίες να κάνουν κάποιος κάτι

δικό του. [...] εμένα δεν θα με ενδιέφερε όχι.» (1^η συνέντευξη, 12 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«όντως αν αρέσει σε κάποιον κάτι από αυτά που σου προσφέρουν τα social είναι μια καλή ευκαιρία, αλλά εγώ δεν θα έκανα κάτι τέτοιο. [...] Το ποδόσφαιρο μου αρέσει πιο πολύ οπότε με αυτό θα ήθελα να ασχοληθώ.» (6^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«ναι θεωρώ ότι βοηθάνε τα social media, έχω για παράδειγμα γνωστούς τους πατέρα μου που έχουν ένα κανάλι στο Youtube που τραβάνε ποδοσφαιρικούς αγώνες, κάνουν και πολλά προτζεκτ. [...] Όχι, δεν με έχει επηρεάσει, ίσως πιο μικρός που δεν ήξερα τι ήθελα να κάνω.» (8^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«μπορείς να διαφημίσεις παραπάνω την δουλεία σου.» (12^η συνέντευξη, 11 ετών Αγόρι, Έκτη Δημοτικού).

«Δίνονται πολλές νέες ευκαιρίες και με την γυμναστική για ένα παιδί που δεν ασχολείται καθόλου και με το φαγητό κλπ., ενώ στην κοινωνία σου προωθούν ότι αυτές οι ασχολίες δεν έχουν κάποια αποκατάσταση. Μπορείς να δεις πάρα πολλά πράγματα και να εμπνευστείς στην καθημερινότητα σου. [...] Εγώ προσωπικά δεν θα το έκανα καθόλου αλλά από την στιγμή που μπήκα στην εθνική και είδα ότι τα άτομα στην εθνική λειτουργούν έτσι θεώρησα ότι αυτό πρέπει να το κάνω και εγώ. Οπότε έπρεπε να διαφημίσω αυτό που κάνω και τι διακρίσεις έχω ώστε να με δουν και οι προπονητές και να με ξεχωρίσουν. [...] Δεν είμαι ακόμη σε αυτήν την ηλικία που να πω ότι χρειάζομαι χορηγούς οπότε το κάνω κυρίως για να με γνωρίσουν προπονητές και να γίνω πιο γνωστή στον τομέα μου.» (15^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Παράλληλα διακρίνουμε και περιπτώσεις που τα παιδιά έχουν δεχτεί επιδράσεις όσον αφορά τον επαγγελματικό προσανατολισμό τους.

«Ναι, έχουν βγει πολλά επαγγέλματα παλιά δεν υπήρχαν, ας πούμε μπορείς να είσαι Youtuber, Influencer, μπορείς να φτιάξεις ένα μαγαζί και να είναι μόνο online, και να έχει γίνει πολύ διάσημο στα social media να βγάζεις πάρα πολλά χρήματα. [...] Λίγο ναι, γιατί ας πούμε εγώ θέλω να σπουδάσω business management ή marketing και ας πούμε μου έχει δώσει ιδέα, τα διάφορα καταστήματα ότι έχουν και ένα προφίλ στο Instagram και ανεβάζουν βιντεάκια, packing orders ή διάφορα βιντεάκια για να διαφημίζουν τα προϊόντα τους αλλά πιο χαλαρά όχι όπως είναι οι διαφημίσεις στη τηλεόραση και αυτό πιστεύω αρέσει πιο πολύ στον κόσμο και σε εμένα, γιατί πιστεύω ότι βλέπεις έτσι χαλαρά ότι είναι φίλοι στην εταιρεία, και υπάρχει ένα

διαφορετικό κλίμα. Δεν είναι το αγοράστε αυτή την κουβέρτα τώρα.» (3^η συνέντευξη, 12,5 ετών Κορίτσι, Α' Γυμν.).

«Ναι εγώ όταν μεγαλώσω θα ήθελα να γίνω ρεπόρτερ σε αγώνες και τώρα είναι αρκετά πιο εύκολο γιατί δεν υπάρχουν μόνο 2-3 κανάλια που μπορεί να παρουσιάσουν αυτό, υπάρχουν άπειρα κανάλια σε όλο τον κόσμο και εφαρμογές, οπότε είναι μεγαλύτερες οι ευκαιρίες πιστεύω.» (7^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

Από την άλλη πλευρά υπάρχουν απόλυτες απόψεις σχετικά με την καριέρα που θα ήθελαν να ακολουθήσουν. Βασικό στοιχείο είναι το ταλέντο και η αγάπη για αυτό που κάνει κανείς.

«Δεν με αφορά και αυτός ο κλάδος πάρα πολύ. Απλά παρακολουθώ κάτι που μου αρέσει για να περάσω καλά. [...] Δεν το έχω πολύ σκεφτεί αυτό το πράγμα [τι θα κάνει όταν μεγαλώσει] και με ρωτάνε και άλλα άτομα.» (4^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Δεν θα ήθελα να είμαι influencer, μου αρέσει που έχω ένα μικρό προφίλ και μιλάω με φίλους, βλέπω όσα θέλω. Ναι δίνει κάποιες ευκαιρίες, δηλαδή αν έχεις χρόνο μέσα στη μέρα σου και κάποιο ταλέντο.» (5^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Το έχω σκεφτεί, έχει περάσει από το μυαλό μου [να ασχοληθεί με τα social media] αλλά προτιμώ να ασχοληθώ με την ζωή μου. Θα ήθελα να γίνω νηπιαγωγός όταν μεγαλώσω γιατί μου αρέσει να ασχολούμαι με τα παιδιά.» (10^η συνέντευξη, 13,5 ετών Κορίτσι, Β' Γυμν.).

«μόνο με το ποδόσφαιρο θα ήθελα να ασχοληθώ.» (11^η συνέντευξη, 11 ετών Αγόρι, Έκτη Δημοτικού).

«Influencer και Youtuber όχι δεν θα έλεγα ότι εγώ θέλω γίνω όπως είναι κάποιοι, που τους αρέσει. [...] γιατρός θέλω να γίνω.» (13^η συνέντευξη, 12 ετών Κορίτσι, Έκτη Δημοτικού).

«Ανάλογα πως θα το αξιοποιήσεις κάποιοι πετυχαίνουν μέσα από αυτά και μπράβο τους, αλλά από την άλλη είναι πολύ δύσκολο. [...] Όχι νιώθω πολύ αμήχανα. Βλέπω τα σχόλια και δεν θα ήθελα να δεχτώ το ίδιο πράγμα.» (14^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Οι έφηβοι θεωρούν ότι τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης παρέχουν κάποια θετικά στοιχεία, τα οποία όπως παρατηρούν οι έφηβοι μπορούν να αξιοποιηθούν ειδικά στον επαγγελματικό χώρο. Συγκεκριμένα, η διαφήμιση, οι νέες δυνατότητες εργασίας αποτελούν στοιχεία της θετικής δύναμης που έχουν τα Social Media. Οι νέοι θεωρούν ότι αξιοποιώντας τα κατάλληλα μπορούν να εξελιχθούν στον επαγγελματικό τους χώρο. Παρατηρούμε επομένως, ότι η επίδραση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης διαμορφώνει την επαγγελματική πορεία που μπορεί να επιλέξει κανείς για να

ακολουθήσει. Παρόλα αυτά, βασικό κριτήριο παραμένει η αγάπη και το πραγματικό ενδιαφέρον για την επιλογή τους καριέρας τους.

6.2.2 Ένα αύριο χωρίς τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης (Social Media)

Η τελευταία υποενότητα παρουσιάζει τις θέσεις των συνεντευξιαζόμενων για ένα μέλλον χωρίς τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Θα δούμε τι θα άλλαζε στην καθημερινότητα τους, αν θα το συνήθιζαν εύκολα ή αν θα έβρισκαν κάτι για να τα αντικαταστήσουν.

Κάποιοι αντιλαμβάνονται ότι η απώλεια θα ήταν μεγάλη αλλά θα προσπαθούσαν να αξιοποιήσουν το διαθέσιμο χρόνο που θα είχαν ξαφνικά ελεύθερο. Θα προσπαθούσαν να το συνηθίσουν σιγά σιγά χωρία αυτά αποκτώντας νέες συνήθειες, όπως να βλέπουν ταινίες, να περνούν δημιουργικά το χρόνο τους με κατασκευές ή ακόμη να αξιοποιούν αυτό χρόνο για να δουν φίλους τους.

«λίγο περίεργα. Ντάξει θα προσπαθούσα να κάνω περισσότερα πράγματα οπότε να έχω ποιοτικό χρόνο κάπως αλλά δεν ξέρω. Είναι κάπως περίεργο, γιατί πολλές φορές λέω ααα να μπω να δω μια ταινία, να μπω να δω κάτι στο Instagram, σε ένα κατάστημα. Και αν δεν μπορούσα να το κάνω αυτό θα ένιωθα ότι κάτι δεν έχω κάνει ή ότι κάτι πρέπει να κάνω.» (3^η συνέντευξη, 12,5 ετών Κορίτσι, Α' Γυμν.).

«Ένα μεγάλο της ζωής μου είναι τα social γιατί είναι αυτής της γενιάς, αλλά δεν πιστεύω ότι θα άλλαζε τόσο, τόσο πολύ. Δηλαδή αν διαγραφόταν για μια εβδομάδα μπορεί να πάθαινα ένα μικρό σοκ, επειδή την προηγούμενη εβδομάδα μου έσπασε το κινητό και δεν είχα κινητό να δω social στην αρχή έλεγα τι θα κάνω, έπαθα ένα μικρό σοκ αλλά το συνήθισα και δεν πολύ νοιάζομαι.» (4^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«(...)για το Youtube θα άλλαζε πολύ γιατί βλέπω αρκετά. Το Instagram δεν το χρησιμοποιώ τόσο, είναι πιο πολύ ως για μηνύματα, εντάξει. Το TikTok, νομίζω θα μπορούσα να ζήσω χωρίς αυτό.» (1^η συνέντευξη, 12 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«Θα ήταν πολύ δύσκολα πιστεύω, αλλά από την άλλη θα ήταν οι περισσότεροι έξω και θα έβρισκαν νέες ασχολίες.» (5^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Δεν ξέρω και πως θα το έπαιρνα πιστεύω ότι με τον έναν ή τον άλλο τρόπο θα έβρισκα να ασχολούμαι με κάτι στον ελεύθερο μου χρόνο, αλλά θα ήταν παράξενο τώρα το έχω δεδομένο. Τώρα μέσα στη μέρα 2 ώρες με 20 λεπτά διαλείμματα θα ασχοληθώ. Κοιτάω, περνάω το χρόνο μου και μαθαίνω.» (8^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«Είναι μέσα στην καθημερινότητα μου, αν δεν τα είχα στη ζωή μου τα έχω συνηθίσει κιόλας τώρα, ειδικά όλη μέρα TikTok και Instagram.

Αλλά πιστεύω ότι θα μπορούσα να ζήσω χωρίς αυτά. Μου αρέσει πολύ περισσότερο να βγαίνω με τις φίλες μου παρά να είμαι με το κινητό στο σπίτι μου.» (10^η συνέντευξη, 13,5 ετών Κορίτσι, Β' Γυμν.).

«Γενικά περνάω το χρόνο μου, βλέπω τι ανεβάζουν οι φίλοι μου και μπορώ και μιλάω. Αν δεν τα είχα τώρα θα έβγαينا έξω, θα έκανα πολλές δραστηριότητες, θα έκανα διάφορες κατασκευές.» (13^η συνέντευξη, 12 ετών Κορίτσι, Έκτη Δημοτικού).

Άλλοι δεν μπορούν να ζήσουν χωρίς τα social media, καθώς είναι η πηγή διασκέδασης, χαλάρωσης τους καθώς και ένα βασικό μέσο επικοινωνίας.

«(...) δεν θα μου άρεσε αν δεν τα είχα. Γιατί τώρα κάθε μέρα όλοι θα δούμε ένα βιντεάκι για να διασκεδάσουμε, χαλαρώσουμε.» (2^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Α' Γυμν.).

«Θα ήταν πιο βαρετά, θα έπρεπε να ρωτάς και πολύ κόσμο για να σε βοηθήσει με κάποια απορία που μπορεί να έχεις.» (6^η συνέντευξη, 14 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Θα μου φαινόταν πιο βαρετή γιατί δεν είναι όπως παλιά που είχα αρκετά παιχνίδια αλλά όταν πχ μου παίρνουν το κινητό γιατί μπορεί να έχω κάνει κάτι κακό ή κάτι τέτοιο, προσπαθώ να βρω τρόπους να διασκεδάσω και αλλιώς, δηλαδή μπορεί να κάτσω να ζωγραφίσω. Ή να σχεδιάσω μια φανέλα ποδοσφαίρου για να περάσει η ώρα. Αλλά σίγουρα θα σε επηρεάσει γιατί 4 ώρες από την μέρα σου ασχολούμαι στα social.» (7^η συνέντευξη, 13 ετών Αγόρι, Β' Γυμν.).

«Σίγουρα θα άλλαζε, γιατί επικοινωνώ πολύ με τους φίλους μου μέσα από το Instagram.» (9^η συνέντευξη, 17 ετών Αγόρι, Β' Λυκείου).

«Αρχικά τα χρησιμοποιώ πολύ για να μιλήσω με άλλους για να ενημερωθώ δεν νομίζω να ήμουν πολύ καλά χωρίς αυτά, είχε χαλάσει το κινητό μου για 1 μήνα και δεν άντεχα έπαιρνα ότι έβρισκα μπροστά μου είχα συνδέσει μέχρι και το TikTok στον υπολογιστή, πιο πολύ για να μιλάω με τους άλλους. Καλά είχε χαλάσει και στην καραντίνα για αυτό ήταν και πιο δύσκολο.» (14^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

«Χωρίς αυτά θα δυσκολευόμουν πιο πολύ στην επικοινωνία γιατί παλιά χρησιμοποιούσαμε περισσότερο το τηλέφωνο αλλά πλέον είναι πιο εύκολη η επικοινωνία μέσω μηνυμάτων και δεν μπορούμε να πούμε ακριβώς αυτά που θέλουμε από κοντά οπότε η μεγαλύτερη δυσκολία θα ήταν να μιλήσω από το τηλέφωνο. Και αυτό που μας προσφέρει είναι χαλάρωση από την καθημερινότητα για μερικές ώρες.» (15^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

«Δεν μπορώ να το φανταστώ η αλήθεια είναι γιατί πλέον η γενιά μας είναι μέσα στα social media. Μια μέρα που είχα μείνει χωρίς ίντερνετ τα είχα πάθει όλα.» (16^η συνέντευξη, 16 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

«πιστεύω πω αν δεν τα είχαμε όλα αυτά θα ήταν πολύ βαρετή η καθημερινότητα μου γιατί όσο και να το κάνουμε είναι κομμάτι της ζωής μας, οπότε θα ήταν πολύ δύσκολο. Τώρα πρόσφατα έμεινα 3 μέρες χωρίς κινητό και πήγαινα φροντιστήριο βγαίναμε διάλειμμα και καθόμουν και έλεγα βαριέμαι τα 10 λεπτά δεν περνούσαν. Πάλι καλά στο σπίτι είχα το τάμπλετ.» (17^η συνέντευξη, 17 ετών Κορίτσι, Β' Λυκείου).

Παρατηρούνται από την άλλη και περιπτώσεις που δεν θα επηρεάζονταν αν δεν είχαν τα social media, ενώ θεωρούν ότι θα ήταν ακόμη και ο κόσμος καλύτερος.

«υπερβολικά λίγο γιατί έχω και τον σκύλο που ασχολούμαι πολλές ώρες.» (11^η συνέντευξη, 11 ετών Αγόρι, Έκτη Δημοτικού).

«Άμα δεν υπήρχαν εγώ θεωρώ ότι θα ήταν καλύτερος ο κόσμος γιατί θα μπορούσαμε ας πούμε, να κάνουμε περισσότερα πράγματα στον κόσμο. [...] Μπορεί να είχαμε φτιάξει πχ αυτοκίνητα που πετάνε, χάνουμε χρόνο στα social μένουμε πίσω.» (12^η συνέντευξη, 11 ετών Αγόρι, Έκτη Δημοτικού).

Παρατηρούμε μέσα από τις απαντήσεις των παιδιών μια σχέση εξάρτησης με τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Οι περισσότεροι όπως παραδέχονται δεν μπορούν να σκεφτούν την καθημερινότητα τους χωρίς αυτά, καθώς θα έχαναν ένα μέσο το οποίο τους παρέχει επικοινωνία, διασκέδαση και ευχάριστο χρόνο. Από την άλλη υπάρχουν τα άτομα που συνειδητοποιούν ότι όλα αυτά μπορούν να τα επιδιώξουν και χωρίς τα Social media, βγαίνοντας βόλτες ποιο συχνά με φίλους, αποκτώντας περισσότερο χρόνο για να ασχοληθούν με δημιουργικά πράγματα.

Είναι σημαντικό σε αυτό το σημείο να τονιστεί και η άποψη των μικρότερων σε ηλικία συνεντευξιζόμενων, οι οποίοι θεωρούν ότι ο κόσμος θα ήταν «καλύτερος», θα ήταν πιο διευρυμένοι οι ορίζοντες και θα υπήρχε ακόμη περισσότερη εξέλιξη στην κοινωνίες.

6.3 Περίληψη

Σε αυτό το κεφάλαιο παρουσιάστηκαν οι απόψεις των εφήβων όσον αφορά την Εκπαίδευση, την οποία την προσεγγίζουν ως ένα χώρο που προσφέρει μάθηση, μόρφωση, γνώση και την ταυτίζουν κατά κύριο λόγο με το σχολείο και συνακόλουθα με τους καθηγητές. Παράλληλα αποτελεί μια έννοια που τους δημιουργεί συναισθήματα χαράς, καθώς είναι ένας ευχάριστος χώρος συνάντησης με φίλους το σχολείο ενώ από την άλλη βαρεμάρας γιατί δεν βρίσκουν κάποια προσωπικά ενδιαφέροντα. Υπήρξαν και κάποιοι που συνέδεσαν την Εκπαίδευση με την τεχνολογία αναφέροντας κάποιες εφαρμογές που έχουν χρησιμοποιήσει κατά τη διάρκεια μαθημάτων. Φέρνοντας στο προσκήνιο το σχολείο.

Οι περισσότεροι από τους εφήβους φαίνεται να επιλέγουν το διαδίκτυο και την οικογένεια τους ως πηγή πληροφοριών. Δεν φαίνεται να αμφισβητούν τις γνώσεις των καθηγητών αλλά παρατηρούν ότι δεν υπάρχει ενδιαφέρον και αποθαρρύνονται να τους προσεγγίσουν. Παράλληλα, δεν είναι όλοι καταρτισμένοι με το στοιχείο της μεταδοτικότητας και αυτό έχει τελικό αποτέλεσμα να τους μπερδεύει παρά να τους βοηθά. Σε αυτό το σημείο βλέπουμε την προσπάθεια των παιδιών να δημιουργήσουν οι ίδιοι ένα δικό τους αυτορρυθμιζόμενο περιβάλλον γνώσης.

Για μια ακόμη φορά διακρίνουμε την απογοήτευση, η οποία όμως αφορά εδώ το τρόπο λειτουργίας της εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Παρόλα αυτά τα παιδιά φαίνεται για πρώτη φορά να προτείνουν τρόπους για να αλλάξει αυτή η εικόνα που εντοπίζουν οι ίδιοι. Οι αλλαγές που προτείνουν είναι σε όλους τους τομείς από την επιλογή μαθημάτων που διδάσκονται από τον τρόπο που θα διεξαχθούν ακόμη και τις τελικές εξετάσεις τους, έχοντας στο επίκεντρο το μαθητή. Συγκρίνουν τα εκπαιδευτικά προγράμματα του εξωτερικού με αυτό της Ελλάδας και θεωρούν ότι μπορούν να υιοθετήσουν κάποια στοιχεία για να γίνουν πιο αποδοτικοί οι καθηγητές, οι οποίοι χαρακτηρίζονται μάλιστα και «προκατειλημμένοι».

Ακόμη, όσον αφορά τη χρήση νέων τεχνολογιών όπως οπτικοακουστικών υλικών για την επεξήγηση και επίλυση προβλημάτων διακρίνουμε θετική τη στάση των περισσότερων καθώς μπορούν να τις αξιοποιήσουν και να λύσουν τυχόν απορίες, να μειώσουν τα κενά που μπορεί να έχουν. Βέβαια υπάρχουν και οι αρνητές που τείνουν να θεωρούν ότι επειδή κατά την περίοδο της πανδημίας ήρθαν σε επαφή με παρόμοιες τεχνολογίες, η εμπειρία τους δεν ήταν ιδιαίτερα ικανοποιητική.

Παρόλα αυτά παρατηρούμε ότι τα παιδιά για μια ακόμη φορά είναι σε θέση να εντοπίσουν τα θετικά στοιχεία που διακρίνουν την Εκπαίδευση και τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Υπάρχουν βέβαια κάποιες διαφορές, καθώς θεωρούν ότι τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης χρησιμεύουν σε βαθμό που μαθαίνουν νέα πράγματα, εξελίσσονται, επικοινωνούν, διασκεδάζουν ενώ ακόμη μπορούν να αξιοποιηθούν για την επαγγελματική εξέλιξη των ανθρώπων. Από την άλλη η Εκπαίδευση παραμένει ένας παράγοντας που επιδρά στον τρόπο που διαμορφώνεται ο άνθρωπος. Το ζήτημα είναι ότι τα παιδιά παρατηρούν ότι η Εκπαίδευση δεν εξελίσσεται κάτι που τους βάζει σε σκέψεις, καθώς η κοινωνία αλλάζει και προχωρά.

Τέλος, παρατηρούμε μέσα από τις απαντήσεις των παιδιών μια σχέση εξάρτησης με τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Οι περισσότεροι όπως παραδέχονται δεν μπορούν να σκεφτούν την καθημερινότητα τους χωρίς αυτά, καθώς θα έχαναν ένα μέσο το οποίο τους παρέχει επικοινωνία, διασκέδαση και ευχάριστο χρόνο. Από την άλλη βέβαια υπάρχουν και άτομα που συνειδητοποιούν ότι όλα αυτά μπορούν να τα επιδιώξουν και χωρίς τα Social media στην καθημερινότητα τους. Είναι σημαντικό σε αυτό το σημείο να τονιστεί και η άποψη των μικρότερων σε ηλικία συνεντευξιζόμενων, οι οποίοι θεωρούν ότι ο κόσμος θα ήταν «καλύτερος» ενώ θα υπήρχε ακόμη περισσότερη εξέλιξη στην κοινωνίες.

7 Συμπεράσματα της Έρευνας

Μέσα από την έρευνα που πραγματοποιήσαμε είχαμε ως σκοπό να εξετάσουμε τη σχέση των εφήβων με τη τεχνολογία και πιο συγκεκριμένα με τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης τα οποία κυριαρχούν στην καθημερινότητα τους. Στόχοι της έρευνας ήταν η αναζήτηση και η μελέτη των προτύπων που προβάλλονται από τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης καθώς και των επιδράσεων που έχουν στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς και της κοινωνικής ταυτότητας των εφήβων. Συνακόλουθα, ένας ακόμη βασικός στόχος ήταν να αναδειχθεί η άποψη των εφήβων όσον αφορά το ρόλο της εκπαίδευσης στην καθημερινότητα τους. Το βασικό ερώτημα που τέθηκε ήταν, αν τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης παίζουν κομβικό ρόλο στις αλλαγές που παρατηρούνται στις συμπεριφορές των νέων.

Σε πρώτο επίπεδο όσον αφορά τη διαμόρφωσή του εαυτού αλλά και της ταυτότητας των εφήβων μπορούμε διαπιστώσουμε ότι τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης παίζουν ένα σημαντικό ρόλο καθώς βρίσκονται στην καθημερινότητα τους για πολλές ώρες όπως παραδέχτηκαν οι περισσότεροι συνεντευξιζόμενοι. Ακόμη και άτομα ηλικίας 15 έως 17 ετών που θεωρήσαμε ότι μπορεί να έχουν αναθεωρήσει τη χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης, οι αλλαγές που επισήμαναν αφορούσαν κυρίως στις εφαρμογές και όχι στις ώρες που διαθέτουν καθημερινά.

Το σημαντικό βέβαια, μέσα από την ανάλυση που κάναμε είναι να επισημάνουμε τις διακρίσεις που κάνουν τα παιδιά, όσον αφορά τις λέξεις που συνδέουν οι ίδιοι με τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, καθώς προκύπτουν έννοιες όπως η επικοινωνία, αλληλεπίδραση, δημοσίευση, ελευθερία λόγου, διασκέδαση, χαλάρωση, αλλά και η σπατάλη χρόνου. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να αποφαινεται μέχρι στιγμής ότι τα παιδιά γνωρίζουν από την μια πλευρά τα θετικά χαρακτηριστικά και τις δυνατότητες των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης ενώ από την άλλη έχουν την ικανότητα να ασκήσουν κριτική διακρίνοντας και κάποια «αρνητικά» στοιχεία όπως είναι σπατάλη του ελεύθερου χρόνου σε κάτι «μη παραγωγικό» καθώς και η κατάχρηση των δυνατοτήτων που διαθέτουν τα Social Media, όπως είναι η ελευθερία.

Παρόλα αυτά όπως παρατηρούμε μέσα από την παρουσίαση των ενοτήτων των αποτελεσμάτων αυτός ο αναστοχασμός τους δεν έχει αλλάξει την προσωπική τους χρήση όσον αφορά τις εφαρμογές που επιλέγουν, τις ώρες ενασχόλησης καθώς και τον τρόπο χρήσης των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης. Φαίνεται ότι τα παιδιά ηλικίας 11 έως 14 ετών χρησιμοποιούν λιγότερες ώρες τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης από τους εφήβους ηλικίας 15 έως 17 ετών, είτε επειδή ελέγχουν μόνοι τους πλέον τις ώρες ενασχόλησης με τη βοήθεια εφαρμογών είτε από τους περιορισμούς που τίθενται από τους γονείς.

Βασικό επιχείρημα και στις δύο κατηγορίες για τα όρια που έθεταν οι γονείς ήταν η ολοκλήρωση των σχολικών υποχρεώσεων τους. Με την επίτευξη αυτού του στόχου τα παιδιά ήξεραν ότι είναι ελεύθεροι για να ασχοληθούν με ότι ήθελαν. Η βασική χρήση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης είναι για να περάσει ο ελεύθερος χρόνος τους μέσα στη μέρα και η επικοινωνία με φίλους κατά κύριο λόγο. Συνεχίζουν και χρησιμοποιούν τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης «παθητικά», προσκολλημένοι σε μια θέση μόνο και μόνο για να περάσει η ώρα, επιλέγοντας οι περισσότεροι εφαρμογές που παρουσιάζουν

βίντεο δευτερολέπτων και προσπερνώντας την μια εικόνα μετά την άλλη. Φαίνεται ότι οι έφηβοι ζουν σε μια εποχή που χαρακτηρίζεται από την ταχύτητα και την ανυπομονησία. Βασικός στόχος τους είναι να περάσει διαθέσιμος χρόνος τους, ο οποίος φαίνεται να είναι αρκετός στην καθημερινότητα τους.

Παράλληλα, οι έφηβοι μικρότερης ηλικίας, συγκεκριμένα κορίτσια 12-13,5 ετών χρησιμοποιούν εφαρμογές όπως το Snapchat, το οποίο δίνει τη δυνατότητα χρήσης φίλτρων στις φωτογραφίες, κάτι που δημιουργεί κάποιες νέες σκέψεις. Φαίνεται ότι ήδη τα νέα παιδιά και ειδικότερα τα κορίτσια μπαίνουν στη διαδικασία να χρησιμοποιούν φίλτρα για να «αλλάξουν» τα χαρακτηριστικά τους σε φωτογραφίες. Τα παιδιά ζουν σε έναν κόσμο όπου η εμφάνιση όπως παραδέχονται και οι ίδιοι παίζει σημαντικό ρόλο, καθώς δημιουργεί εντυπώσεις. Ήδη σε αυτό το σημείο φαίνεται να ενισχύεται η θέση του Goffman, ως προς την ανάγκη διαχείρισης των εντυπώσεων για την αποδοχή από το κοινό τους, το οποίο σε αυτήν την περίπτωση είναι οι ακόλουθοι τους στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης.

Επιπρόσθετα, εντύπωση μου έκανε και το γεγονός ότι υπάρχουν νέα παιδιά που επιδιώκουν να εισέρχονται σε ένα διαδικτυακό χώρο «κουτσομπολιού» και σχολιασμού των reality shows, θεωρώντας το μάλιστα ως τρόπο διασκέδασης. Αυτό, το στοιχείο όπως θα δούμε και παρακάτω ίσως αποτελεί έναν βασικό λόγο που τα παιδιά «φοβούνται» ως έναν βαθμό να εκθέσουν τον εαυτό τους και είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί. Φαίνεται ότι στοιχεία του «έξω» κόσμου εισέρχονται στον ψηφιακό τους χώρο.

Όπως παρατηρούμε κανένας δεν έχει αποκλειστικά ένα προφίλ το οποίο είναι δημόσιο. Επιλέγουν οι περισσότεροι να έχουν ένα προφίλ και να είναι ιδιωτικό ώστε να μην βλέπουν άλλοι χρήστες το περιεχόμενο που αναρτούν. Η έκθεση και η επιλογή του περιεχομένου που θα παρουσιάσουν είναι ένα σημαντικό ζήτημα όπως θα δούμε ακόμη πιο αναλυτικά παρακάτω. Από την άλλη πλευρά τα δύο προφίλ, το ένα ιδιωτικό και το άλλο δημόσιο φαίνεται να εξυπηρετεί διπλούς σκοπούς καθώς στο ιδιωτικό προφίλ τα άτομα εκφράζονται ελεύθερα, έχουν αποκλειστικά τους ακόλουθους τους, τα άτομα του στενού τους κύκλου ενώ το δημόσιο προφίλ είναι πιο «προσεγμένο» και «ελκυστικό», ώστε να μπορεί να εξυπηρετεί ακόμη και επαγγελματικούς σκοπούς.

Παρόλα αυτά, το κοινό στοιχείο που παρατηρείται εδώ είναι η ανάγκη ελέγχου, η ασφάλεια, η αποφυγή κριτικής και σχολιασμού. Το ζήτημα εδώ όμως έγκειται στο γεγονός ότι θεωρούν οι νέοι ότι είναι «ελεύθεροι» μέσα στην εικονική πραγματικότητα των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης, σε ένα νέο κόσμο που θεωρούν ότι έχουν δημιουργήσει οι ίδιοι ενώ είναι ένας κόσμος που βρήκαν. Παρόλα αυτά επιδιώκουν την ασφάλεια και την αποφυγή σχολιασμού και κριτικής και αυτό μπορεί να οφείλεται όπως θα δούμε και παρακάτω στο γεγονός ότι το «κουτσομπολιό» που υπήρχε στο «καφενείου του χωρίου» όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Κωνσταντοπούλου (2020, σ. 167) έχει υιοθετηθεί και στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης.

Αντίστοιχα, στοιχεία και χαρακτηριστικά που υπάρχουν στον πραγματικό και διαζώσης κόσμο φαίνεται να έχουν εισέλθει στην ψηφιακό κόσμο των νέων. Είναι πιο προσεκτικοί και επιφυλακτικοί πολλές φορές καθώς δεν θέλουν να δημιουργήσουν αντιδράσεις όπως θα δούμε και παρακάτω. Μπορεί όπως επισημαίνουν οι διαδικτυακές αντιδράσεις να μην είναι παρόμοιες με αυτές του πραγματικού κόσμου, έχουν παρόλα

αυτά σοβαρές συνέπειες. Ουσιαστικά, δεν θέλουν να περιθωριοποιηθούν στον ψηφιακό κόσμο όπως δεν θα ήθελαν και στον δια ζώσης.

Οι συνεντευξιαζόμενοι φαίνεται να είναι ιδιαίτερα ενεργοί στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης παρόλα αυτά υποστηρίζουν ότι από την στιγμή που δημοσιεύουν κάποια ανάρτηση στο προφίλ που έχουν μόνο φίλους και γνωστούς, δεν μπορεί να θεωρηθούν δημιουργοί περιεχομένου. Υπάρχουν κάποια κριτήρια που έχουν δημιουργήσει οι ίδιοι για να μπορέσει να χαρακτηριστεί κάποιος ως δημιουργός περιεχομένου, όπως η συστηματική ανάρτηση, η δημοσίευση σε Δημόσιο προφίλ, καθημερινή επαφή με το κοινό καθώς και η διάρκεια της δημοσίευσης. Συγκεκριμένα οι περισσότεροι αναρτούν stories καθώς έχουν τη δυνατότητα να ανεβάσουν μια φωτογραφία ή ένα βίντεο με διάρκεια δημοσίευσης 24 ωρών. Άρα, το περιεχόμενο τους δεν είναι μόνιμα διαθέσιμο στο κοινό.

Μέχρι στιγμής, παρατηρούμε ότι οι έφηβοι είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί ως προς το περιεχόμενο που δημοσιεύουν καθώς τα βασικά κριτήρια που καθορίζουν τι θα αναρτήσουν είναι η ασφάλεια, η αποφυγή προκλητικού και προσβλητικού περιεχομένου καθώς και ο περιορισμός της κριτικής και του σχολιασμού. Δεν θεωρούν ότι είναι αναγκαία η άσκοπη δημοσίευση στιγμών με στόχο να περιορίσουν τυχόν κριτικές. Η «αρεστή» και σωστή εικόνα που προβάλλουν στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης είναι πολύ βασικό για τους ίδιους. Οι εντυπώσεις και οι προσδοκίες που έχουν οι άλλοι για αυτούς φαίνεται ότι έχουν διαμορφώσει και τον ψηφιακό τους κόσμο. Η ανάγκη να διατηρήσουν μια επαφή με το κοινό τους είναι σημαντική αλλά μέσα σε συγκεκριμένα πλαίσια ώστε να μην λάβουν κάποια χαρακτηριστικά που φέρουν κι άλλες ευθύνες.

Ουσιαστικά, τα παιδιά έχουν συνδέσει αποκλειστικά τους influencers ως δημιουργούς περιεχομένου, οι οποίοι έχουν τη δύναμη να ασκήσουν «επιρροή» στους ακόλουθους τους, και πολλές φορές δέχονται κριτική. Δεν θέλουν να λάβουν έναν ρόλο ο οποίος μπορεί να έχει ευθύνες και συνέπειες. Ταυτόχρονα, παρουσιάζουν τον εαυτό τους με αυτόν τον τρόπο ανεξάρτητο από τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, θέλοντας να επισημαίνουν ότι δεν τα έχουν και τόσο ανάγκη.

Συνακόλουθα, μέσα από τις παρατηρήσεις των εφήβων μπορούμε να διακρίνουμε ότι οι φίλοι και γνωστοί τους συμπεριφέρονται διαφορετικά στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης από ότι στην καθημερινότητα τους. Συγκεκριμένα, τα άτομα του ευρύτερου κύκλου τους τείνουν να είναι πιο κοινωνικά, όντας ενεργοί στα social media, ανεβάζοντας συχνά φωτογραφίες, γράφοντας θετικά σχόλια σε αναρτήσεις, εκφράζοντας ουσιαστικά ελεύθερα όσα θέλουν. Από την άλλη πλευρά, αυτή η ελευθερία έκφρασης, μπορεί να έχει και αρνητική μορφή καθώς αρκετοί νιώθουν περισσότερη ασφάλεια «πίσω από την οθόνη», δημιουργώντας έτσι έναν διαφορετικό κόσμο μέσα στον οποίο δεν φοβούνται να πουν όσα σκέφτονται καθώς οι αντιδράσεις που θα λάβουν ανήκουν σε ένα ξεχωριστό χώρο που δεν επηρεάζει στην «πραγματικότητα» τους.

Ακόμη, η εμφάνιση και τα φίλτρα που επιλέγουν να χρησιμοποιούν ήδη τα άτομα νεαρής ηλικίας φαίνεται να προβληματίζει κάποια άτομα για το πως παρουσιάζει κανείς την εικόνα του στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Συνειδητοποιούν παρόλα αυτά ότι η διαφορετική εικόνα που παρουσιάζει κάποιος έχει ως στόχο να γίνει πιο

ελκυστικός προς τους άλλους. Ένας βασικός προβληματισμός που αναδύεται εδώ είναι τι γίνεται όταν συγχέουν τον εικονικό κόσμο με τον πραγματικό κάποια άτομα;

Από την μια συνειδητοποιούν και ανησυχούν για την αλλαγή που παρουσιάζουν στην εμφάνιση τους οι άνθρωποι γύρω τους αλλά και στη συμπεριφορά, από την άλλη όμως κατανοούν ότι αυτή η τάση έχει ως σκοπό την αποδοχή των ανθρώπων στο ψηφιακό κόσμο. Παράλληλα, διακρίνεται μια προσπάθεια από τα νέα παιδιά να δείχνουν ελκυστικά και μεγαλύτερα ηλικιακά, για να μπορούν να εισέλθουν στον κόσμο των ενηλίκων, αποκτώντας έτσι κάποια χαρακτηριστικά που δεν έχουν προς το παρόν.

Συνακόλουθα, φαίνεται μέσα από τις απαντήσεις τους ότι αποφεύγουν οι περισσότεροι να σχολιάσουν δημοσιεύσεις γιατί έχουν συνδεδεμένο το σχόλιο με την κριτική. Δεν θέλουν να αφήσουν κάποιο σχόλιο για να μην αναπτυχθεί κάποια σύγκρουση. Από την άλλη βέβαια φαίνεται ότι δεν τους ενδιαφέρει και τόσο να εκφράσουν την άποψη τους γιατί δεν πρόκειται να αλλάξει κάτι. Η τάση αυτή που εμφανίζει απογοητευμένους τους νέους και ανήμπορους να αλλάξουν κάτι είναι ένα φαινόμενο που έχει παρατηρηθεί αρκετές φορές μέσα από την έρευνα. Μια ιδεολογία που έχει περάσει σε όλους και ενισχύεται ακόμη και στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, ενός χώρου που αλληλοεπιδρούν, επικοινωνούν και συναναστρέφονται με κόσμο. Παρόλα αυτά, θεωρούν ότι δεν έχουν τη «δύναμη» να αλλάξουν τις συνθήκες και τις καταστάσεις που βιώνουν.

Ακόμη και όσοι επιλέγουν να σχολιάσουν είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί ως προς την έκφραση και τα πρόσωπα στα οποία θα απευθυνθούν, καθώς είναι φίλοι τους και δεν πρόκειται να παρεξηγηθούν με κάποιο αστείο. Μπορούμε σε αυτό το σημείο να καταλάβουμε τους λόγους για τους οποίους έχουν συνδέσει τα παιδιά το σχολιασμό με την κριτική καθώς οι περισσότεροι από αυτούς παρατηρούν τα σχόλια που γράφονται στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Αυτό που επισημαίνουν και οι ίδιοι είναι η ύπαρξη έντονων αρνητικών σχολίων με κύριο στόχο να προσβάλουν ή να ασκήσουν κριτική σε κάποιον χωρίς να υπάρχει κάποιος καλός σκοπός πίσω από αυτήν την κριτική. Αυτοί φαίνεται να είναι και οι λόγοι που να αποφεύγουν και οι ίδιοι να πουν την άποψη τους πολλές φορές, καθώς η κριτική που μπορεί να δεχτούν να είναι τόσο έντονη που τους αποθαρρύνει.

Το βασικό χαρακτηριστικό γνώρισμα των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης είναι η επικοινωνία. Συγκεκριμένα, η επικοινωνία με τους φίλους τους είναι μια βασική ανάγκη μέσα στην καθημερινότητα των νέων οι οποίοι όπως υποστηρίζουν μπορούν να την επιτύχουν χάρις τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Μιλάνε με φίλους που είναι κοντά τους αλλά και με άτομα που βρίσκονται γεωγραφικά μακριά ενισχύοντας τους δεσμούς τους παρά την απόσταση.

Από την άλλη ενώ βρίσκονται στην καθημερινότητα κοντά με κάποια άτομα χάρις τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης μπορούν να διατηρούν μια απόσταση διαφορετική από την προηγούμενη καθώς δεν αποτελεί εμπόδιο πλέον η γεωγραφική τους θέση. Στην ουσία αποφεύγουν αρκετές φορές να μιλήσουν σε καθημερινή βάση με άτομα που δεν συμπαθούν λόγω των δυνατοτήτων που παρέχουν τα social media. Μπορεί δηλαδή να λαμβάνουν ένα μήνυμα και να μην απαντάνε άμεσα, κάτι τέτοιο δεν θα μπορούσαν να το κάνουν στην καθημερινή τους ζωή.

Σε αυτό το σημείο, φαίνεται να ενισχύεται η θεωρία του Ζίμελ όσον αφορά την εγγύτητα και την απόσταση, καθώς μέσα από τον τρόπο επικοινωνίας που επιδιώκουν οι νέοι δημιουργούν και την αντίστοιχη κοινωνική σχέση. Παρατηρούμε ότι από τη μια πλευρά ότι διατηρούν την εγγύτητα στο ψηφιακό χώρο με τα άτομα που επιθυμούν ακόμη κι αν είναι γεωγραφικά μακριά τους. Ταυτόχρονα όμως έχουν τη δυνατότητα μέσα στο ψηφιακό κόσμο να διατηρήσουν και μια απόσταση με άτομα που δεν θέλουν να έχουν ισχυρούς δεσμούς, δημιουργώντας επιφανειακές σχέσεις.

Τα Social Media φαίνεται ότι αποτελούν ένα χώρο όπως θα δούμε και παρακάτω στον οποίο δημιουργούνται κοινωνικές σχέσεις. Οι νέοι υιοθετούν αρκετά χαρακτηριστικά του πραγματικού κόσμου και δημιουργούν νέες σχέσεις σε ένα νέο περιβάλλον. Όπως παρατηρούμε μέσα από την έρευνα οι έφηβοι ανεξάρτητα από το γεγονός ότι μπορεί να έχουν κατά κύριο λόγο ιδιωτικά προφίλ είναι αρκετά «ανοιχτοί» στο να γνωρίσουν έστω διαδικτυακά σε πρώτο επίπεδο κάποια άτομα. Λίγοι είναι που είναι πιο επιφυλακτικοί και παραμένουν σταθεροί στις απόψεις τους, καθώς δεν θεωρούν ότι υπάρχει λόγος να επικοινωνήσουν με άτομα που δεν ξέρουν. Από την άλλη όμως υπάρχουν και οι «κοινωνικοί», οι οποίοι είναι ανοιχτοί να γνωρίσουν άτομα διαδικτυακά, μια γνωριμία που μπορεί να βασιστεί σε κοινούς γνωστούς ή σε κοινά ενδιαφέροντα και να αναπτυχθεί στην συνέχεια σε φιλία.

Παρατηρείται βέβαια και η άποψη αυτών που υποστηρίζουν ότι για την πραγματική φιλία χρειάζεται να αφιερώσει κανείς χρόνο και δεν είναι σίγουροι αν οι διαδικτυακοί φίλοι μπορεί να γίνουν πραγματικοί φίλοι τους καθώς ο χρόνος που αφιερώνουν στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης δεν ταυτίζεται με τον πραγματικό. Ο φόβος, το άγχος και η ανησυχία μήπως δεν είναι κάποιος έτσι όπως παρουσιάζεται αποτελούν κάποια στοιχεία που απωθούν τους νέους να γνωρίσουν δια ζώσης τους διαδικτυακούς φίλους.

Συνακόλουθα, είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι οι έφηβοι είναι πιο θερμοί όσον αφορά το να στείλουν κάποιο προσωπικό μήνυμα από ότι να σχολιάσουν σε κάποιον που δεν ξέρουν. Αυτό μπορεί να οφείλεται στο γεγονός ότι υπάρχει δυνατότητα προσωπικής επαφής δίχως τις εξωτερικές παρεμβάσεις άλλων. Δεν φοβούνται ότι μπορεί να ασκηθεί κάποια κριτική ενώ από την άλλη ακόμη και εδώ παρατηρούμε κάποιες στάσεις πιο ουδέτερες. Αυτή η ουδετερότητα και η άποψη ότι δεν υπάρχει «λόγος για κάτι», είναι ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα που έχει παρατηρηθεί σε αρκετά σημεία της έρευνας. Δημιουργεί την εντύπωση ότι οι νέοι δεν θεωρούν ότι έχουν τη δύναμη να αλλάξουν ή να καταφέρουν κάτι ουσιαστικό.

Όσον αφορά τις επιδράσεις που δέχονται οι νέοι από τα Social Media, μπορούμε να πούμε μέσα από την ανάλυση που κάναμε ότι δεν είναι ίδια σε όλους τους τομείς. Σημαντικό και καθοριστικό ρόλο στις επιδράσεις που μπορεί να δέχονται είναι οι φίλοι τους, η ομάδα των συνομήλικων τους καθώς όπως θα δούμε ακόμη πιο αναλυτικά παρακάτω οι ομάδες αυτές βοηθούν στην κοινωνικοποίηση και στην αποδοχή επηρεάζοντας τις συμπεριφορές τους.

Οι νέοι φαίνεται ότι επηρεάζονται από τους φίλους τους όσον αφορά τη μουσική που θα επιλέξουν να ακούσουν και αυτό έχει ως αποτέλεσμα να προκύπτουν οι κατηγορίες αυτών που ακούνε ένα συγκεκριμένο είδος μουσικής όπως είναι η τραπ, παρόλο που αναγνωρίζουν και οι ίδιοι ότι οι στίχοι είναι αρκετές φορές προσβλητικοί. Το βασικό

τους ζήτημα είναι η επιθυμία να νιώθουν ότι ανήκουν στην παρέα και να μην διαφοροποιούνται από τους φίλους τους. Αναγνωρίζουν και αντιλαμβάνονται πως πολλές φορές ότι οι στίχοι των τραγουδιών δεν είναι αληθινοί ή μπορεί να είναι και προσβλητικοί το βασικό ζήτημα τους όμως είναι ότι μέσω αυτής της μουσικής μπορούν και ανήκουν κάπου. Από την άλλη, υπάρχει και η κατηγορία που επιλέγει να μην ανήκει σε αυτή «μάζα» και αποστασιοποιείται έντονα, χωρίς να σημαίνει ότι περιθωριοποιείται.

Φυσικά, παρατηρούνται και κάποια άτομα που επηρεάζονται αποκλειστικά από τις τάσεις που κυριαρχούν ανά περιόδους στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Θέλουν να είναι επίκαιροι και να ακολουθούν την «μόδα» της εποχής δίχως να έχουν μια αποκλειστική προτίμηση. Αυτή η στάση ενισχύει για ακόμη μια φορά την ουδέτερη θέση, που επιδιώκουν να έχουν οι νέοι στις μέρες μας.

Όσον αφορά τη μόδα φαίνεται ότι αρκετοί είναι αυτοί που επηρεάζονται αλλά χωρίς να σημαίνει αυτό ότι τείνουν προς τον καταναλωτισμό. Αντιθέτως, επιδιώκουν να αναδημιουργήσουν κάποια ρούχα που βλέπουν και τους αρέσουν, αποκτώντας νέες δημιουργικές ασχολίες. Ενώ ακόμη, φαίνεται να εκτιμούν και τις προσπάθειες μικρότερων εταιρειών αναγνωρίζοντας ότι είναι δύσκολο να επιβιώσουν σε έναν κόσμο που κυριαρχεί το fast fashion. Οι επιδράσεις σε αυτό το τομέα φαίνεται να δημιουργούν στα παιδιά την ανάγκη να υποστηρίξουν άτομα στο ξεκίνημα τους ενώ παράλληλα αποκτούν νέες ασχολίες, εμπνεόμενοι από τις εικόνες που βλέπουν.

Αντίστοιχα, ο αθλητισμός και τα πρότυπα που παρουσιάζονται στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης φαίνεται να προωθούν ιδανικά στους νέους και να αποτελούν έμπνευση για τους ίδιους. Θεωρούν ότι έχουν τη δυνατότητα να βελτιωθούν προσωπικά βλέποντας τους αθλητές σε διάφορα βίντεο και προπονήσεις τους. Ακόμη, μέσα από τη συνδεσιμότητα και τη δυνατότητα που παρέχουν τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης να ακολουθούν διάφορες ομάδες που τους ενδιαφέρουν καταρρίπτουν τον αθλητικό φανατισμό.

Μάλιστα, πολλά άτομα πέρα από το γεγονός ότι ακολουθούν πολλές ομάδες, προσπαθούν να υποστηρίξουν μικρότερες ομάδες, οι οποίες προωθούν την αγάπη για το άθλημα, το ήθος ενώ παράλληλα συμβάλλουν στην εξέλιξη των αθλητών. Ο φανατισμός καταδικάζεται, καθώς αναγνωρίζουν τα ιδανικά του αθλητισμού και τα στοιχεία που θέλουν να τους διακρίνουν.

Παρόλα αυτά οι ιδανικές εικόνες και όλη αυτή η παρουσίαση των αθλητών στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, ως «τέλειοι» πρωταθλητές έχει δημιουργήσει την εντύπωση ότι είναι κάτι άπιαστο για κάποιους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να ανατραπεί το όνειρο κάποιων θεωρώντας ότι η τωρινή τους εξωτερική εμφάνιση δεν μπορεί να συνάδει με την πορεία των αθλητών και των προτύπων τους. Δημιουργείται απογοήτευση σε κάποιες περιπτώσεις καθώς και αλλαγή σχεδίων για το μελλοντικό τους επάγγελμα.

Επιπρόσθετα τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης τους παρέχουν τη δυνατότητα ενημέρωσης. Όπως φάνηκε μέσα από την έρευνα κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα που μπορεί να διαδραματίζονται στη χώρα και όχι μόνο παρουσιάζονται στην καθημερινότητά τους. Για μια ακόμη φορά τα παιδιά είναι επιφυλακτικά με όσα θα δουν και θα διαβάσουν. Για παράδειγμα η ξαφνική χρήση των Μέσων Κοινωνικής

Δικτύωσης από τους πολιτικούς κρίθηκε ως μία έξυπνη κίνηση, αλλά ταυτόχρονα και ένας «πονηρός» τρόπος προσέγγισης των νέων. Τα παιδιά αντιλαμβάνονται τότε κάποιος θέλει να κερδίσει κάτι ειδικά όταν εισέρχεται αυτός στον κόσμο που έχουν «δημιουργήσει».

Οι νέοι θα ενημερωθούν για όσα συμβαίνουν στον κόσμο μαθαίνοντας νέα από τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης και πολλές φορές θα ψάξουν όσα δουν για να επιβεβαιωθούν, καθώς έχουν την τάση να αμφιβάλλουν για όσα διαβάζουν και βλέπουν. Η αμφιβολία αυτή μπορεί και να έγκειται στο γεγονός ότι και οι ίδιοι προετοιμάζουν όσα θα παρουσιάσουν στο ψηφιακό τους κόσμο, και ενδόμυχα γνωρίζουν πως όσα βλέπουν μπορεί να μην είναι αλήθεια.

Όπως επισημάναμε ήδη, οι επιδράσεις που δέχονται οι νέοι από τις ομάδες των συνομήλικων τους αφορούν διάφορους τομείς της καθημερινότητας τους. Όπως παραδέχονται θα σχολιάσουν με τις παρέες τους όσα βλέπουν να διαδραματίζονται στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Γεγονός που με κάνει να αναρωτηθώ γιατί επιλέγουν να σχολιάσουν κάτι δια ζώσης ενώ προηγούμενος οι περισσότεροι απέφευγαν τα σχόλια σε αναρτήσεις. Φαίνεται πως για ακόμη μια φορά τα παιδιά νιώθουν πιο άνετα όταν κάτι από αυτά που λένε δεν μπορεί να καταγραφεί και να χρησιμοποιηθεί στη συνέχεια εναντίων τους. Η «ελευθερία», που θεωρούν ότι έχουν στην πραγματικότητα τους περιορίζει.

Από την άλλη πλευρά υπάρχει και η ομάδα ατόμων η οποία παρουσιάζει έναν εαυτό που δεν επηρεάζει και ούτε επηρεάζεται εύκολα από τους φίλους τους. Για μια ακόμη φορά τα παιδιά δεν θέλουν να αναλάβουν την ευθύνη για κάτι που δεν μπορούν να ελέγξουν. Θέλουν να φαίνονται ισχυροί και σταθεροί χωρίς να σημαίνει αυτό ότι είναι και σε θέση να αντιμετωπίσουν κάποιες συνέπειες των πράξεων τους. Για αυτό επιλέγουν να είναι προσεκτικοί και προετοιμασμένοι, ώστε να αποφεύγουν ανεπιθύμητες ενέργειες.

Όσον αφορά τώρα την Εκπαίδευση, φαίνεται ότι τα παιδιά την προσεγγίζουν ως ένα χώρο που προσφέρει μάθηση, μόρφωση, γνώση και την ταυτίζουν με το σχολείο και τους καθηγητές. Από την άλλη πλευρά είναι μια έννοια που τους δημιουργεί και συναισθήματα όπως είναι η «χαρά», καθώς είναι ένας ευχάριστος χώρος συνάντησης με φίλους το σχολείο ενώ από την άλλη νιώθουν «βαρεμάρα» γιατί δεν βρίσκουν κάποια ενδιαφέροντα. Ακόμη, υπήρξαν και κάποιοι που συνέδεσαν την Εκπαίδευση με την τεχνολογία αναφέροντας κάποιες εφαρμογές, που έχουν χρησιμοποιήσει κατά τη διάρκεια μαθημάτων.

Οι περισσότεροι από τους εφήβους φαίνεται να επιλέγουν το διαδίκτυο και την οικογένεια τους ως πηγή πληροφοριών. Δεν φαίνεται να αμφισβητούν τις γνώσεις των καθηγητών αλλά παρατηρούν ότι δεν υπάρχει ενδιαφέρον και αποθαρρύνονται να τους προσεγγίσουν. Παράλληλα, δεν είναι όλοι καταρτισμένοι με το στοιχείο της μεταδοτικότητας και αυτό έχει τελικό αποτέλεσμα να τους μπερδεύει παρά να τους βοηθά. Σε αυτό το σημείο βλέπουμε την προσπάθεια των παιδιών να δημιουργήσουν οι ίδιοι ένα δικό τους αυτορρυθμιζόμενο περιβάλλον γνώσης. Όπως θα δούμε και παρακάτω μπορεί να ενισχυθεί η παρούσα θέση.

Για μια ακόμη φορά διακρίνουμε την απογοήτευση, η οποία όμως αφορά εδώ το τρόπο λειτουργίας της εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Παρόλα αυτά τα παιδιά φαίνεται για πρώτη φορά έχουν γνώμη και προτείνουν τρόπους για να αλλάξει αυτή η εικόνα που εντοπίζουν οι ίδιοι και δεν τους ικανοποιεί. Οι αλλαγές που προτείνουν είναι σε όλους τους τομείς από την επιλογή μαθημάτων που διδάσκονται από τον τρόπο που θα διεξαχθούν ακόμη και τις τελικές εξετάσεις τους. Συγκρίνουν τα εκπαιδευτικά προγράμματα του εξωτερικού με αυτό της Ελλάδας και θεωρούν ότι μπορούν να υιοθετήσουν κάποια στοιχεία για να γίνουν πιο αποδοτικοί οι καθηγητές, οι οποίοι χαρακτηρίζονται μάλιστα και «προκατειλημμένοι».

Θεωρούν ότι τα μαθήματα μπορούν να γίνουν πιο ενδιαφέροντα και πρακτικά, έχοντας στο επίκεντρο τον μαθητή. Τονίζουν ουσιαστικά, την ανάγκη για μαθητοκεντρικά συστήματα διδασκαλίας. Συνακόλουθα, όσον αφορά τη χρήση νέων τεχνολογιών όπως οπτικοακουστικών υλικών για την επεξήγηση και επίλυση προβλημάτων διακρίνουμε θετική τη στάση των περισσότερων καθώς μπορούν να τις αξιοποιήσουν και να λύσουν τυχόν απορίες, να μειώσουν τα κενά που μπορεί να έχουν.

Το ζήτημα εδώ προκύπτει στους αρνητές που τείνουν να θεωρούν ότι επειδή κατά την περίοδο της πανδημίας ήρθαν σε επαφή με παρόμοιες τεχνολογίες και η εμπειρία τους δεν ήταν ιδιαίτερα ικανοποιητική αυτό δεν πρόκειται να αλλάξει. Σε αυτό το σημείο ενισχύονται οι έρευνες που έχουν γίνει και έχουμε παρουσιάσει στο θεωρητικό μας πλαίσιο όσον αφορά τη γεφύρωση τυπικής και άτυπης εκπαίδευσης. Το εκπαιδευτικό σύστημα σύμφωνα με την άποψη των παιδιών φαίνεται να μην έχει καταφέρει να αξιοποιήσει τις νέες τεχνολογίες για να βοηθήσει τους νέους. Η επαφή που είχαν ήδη τους έχει δημιουργήσει απογοήτευση, ένα γνώρισμα που δεν είναι ξένο για τους ίδιους.

Κάποια ερωτήματα που προκύπτουν εδώ και θα μπορούσαν να μελετηθούν σε μια μεταγενέστερη έρευνα είναι, τι βαθμολογίες είχαν οι μαθητές και οι μαθήτριες στο σχολείο και ποιοι πρότειναν τις παραπάνω αλλαγές στα μαθήματα. Συνακόλουθα, πώς θα μπορούσε να συνδεθεί η τυχόν χαμηλή επίδοση κάποιου μαθητή στο σχολείο με το χρόνο ενασχόλησης με τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης.

Συνακόλουθα, παρατηρούμε για μια ακόμη φορά ότι τα παιδιά είναι σε θέση να εντοπίσουν τα θετικά στοιχεία που διακρίνουν την Εκπαίδευση και τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Υπάρχουν βέβαια κάποιες διαφορές, καθώς θεωρούν ότι τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης χρησιμεύουν σε βαθμό που «μαθαίνουν νέα πράγματα», εξελίσσονται, επικοινωνούν και διασκεδάζουν. Από την άλλη η Εκπαίδευση παραμένει ένας παράγοντας, που επιδρά στον τρόπο που διαμορφώνεται ο άνθρωπος. Το ζήτημα είναι ότι τα παιδιά παρατηρούν ότι η Εκπαίδευση δεν εξελίσσεται κάτι που τους βάζει σε σκέψεις, καθώς η κοινωνία αλλάζει και προχωρά. Οι αλλαγές θεωρούν ότι είναι αναγκαίες.

Φαίνεται ότι πράγματι τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης παρέχουν κάποια θετικά στοιχεία, τα οποία όπως παρατηρούν οι έφηβοι μπορούν να αξιοποιηθούν ειδικά στον επαγγελματικό χώρο. Συγκεκριμένα, η διαφήμιση, οι νέες δυνατότητες εργασίας αποτελούν στοιχεία της θετικής δύναμης που έχουν τα Social Media. Οι νέοι θεωρούν ότι αξιοποιώντας τα κατάλληλα μπορούν να εξελιχθούν στον επαγγελματικό τους χώρο. Παρατηρούμε επομένως, ότι η επίδραση των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης διαμορφώνει την επαγγελματική πορεία που μπορεί να επιλέξει κανείς για να

ακολουθήσει. Παρόλα αυτά, βασικό κριτήριο παραμένει η αγάπη και το πραγματικό ενδιαφέρον για την επιλογή τους καριέρας τους.

Παρατηρούμε μέσα από τις απαντήσεις των παιδιών μια σχέση εξάρτησης με τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Οι περισσότεροι όπως παραδέχονται δεν μπορούν να σκεφτούν την καθημερινότητα τους χωρίς αυτά, καθώς θα έχαναν ένα μέσο το οποίο τους παρέχει επικοινωνία, διασκέδαση και ευχάριστο χρόνο. Αποτελεί ουσιαστικά ένα νέο χώρο στον οποίο αλληλεπιδρούν με το ευρύτερο κύκλο τους, δημιουργούν δεσμούς, νέες σχέσεις ενώ ενισχύουν τις υπάρχουσες.

Από την άλλη υπάρχουν τα άτομα που συνειδητοποιούν ότι όλα αυτά μπορούν να τα επιδιώξουν και χωρίς τα Social media, βγαίνοντας βόλτες πιο συχνά με φίλους, αποκτώντας περισσότερο χρόνο για να ασχοληθούν με δημιουργικά πράγματα. Είναι σημαντικό σε αυτό το σημείο να τονιστεί και η άποψη των μικρότερων σε ηλικία συνεντευξιζόμενων, οι οποίοι θεωρούν ότι ο κόσμος θα ήταν «καλύτερος», θα ήταν πιο διευρυμένοι οι ορίζοντες και θα υπήρχε ακόμη περισσότερη εξέλιξη στην κοινωνίες.

8 Αντί Επιλόγου

Μέσα από την έρευνα που πραγματοποίησα κατάφερα να δω πολλές πλευρές και συμπεριφορές των νέων ηλικίας 11 έως 17 ετών. Τα παιδιά φαινότανσαν κατά κύριο λόγο απογοητευμένα με όσα διαδραματίζονται στην καθημερινότητα τους. Συγκεκριμένα, όποια προσπάθεια βελτίωσης και να συζητούσαμε για οποιονδήποτε τομέα η αντίδραση τους ήταν «ότι και να πούμε εμείς δεν θα αλλάξει τίποτα». Φαινόταν σαν να έχουν ωριμάσει και κατασταλάξει στην ιδέα ότι τα πράγματα θα μείνουν όπως είναι και ότι δεν έχουν καμιά δύναμη ούτε οι ίδιοι ούτε κανείς για να αλλάξει κάτι.

Τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης τους παρέχουν ένα χώρο στο οποίο μπορούν να συμπεριφερθούν όπως θέλουν ακολουθώντας βέβαια πάντα κάποιους άτυπους κανόνες που έχουν συμβάλλει και οι ίδιοι στη δημιουργία τους, ώστε να εξασφαλίσουν την ομαλή πορεία της ζωής τους μέσα στα πλαίσια των εφαρμογών. Καταλαβαίνουν και παραδέχονται και οι ίδιοι ότι στην πραγματικότητα χρησιμοποιούν τα social media για να «περάσουν» τον ελεύθερο χρόνο τους, παρόλα αυτά χωρίς αυτά δεν μπορούν να φανταστούν τη ζωή τους. Νιώθουν ότι δημιουργείται κάποιο κενό και νιώθουν ξαφνικά χαμένοι αν εξαφανιστούν από τη ζωή τους.

Παρόλο που παραδέχονται ότι έχουν πολύ ελεύθερο χρόνο δεν έχουν τη θέληση ή δεν έχουν μάθει πως αλλιώς να τον αξιοποιήσουν, αν και κυρίως θεωρώ ότι η πρώτη παράμετρος της θέλησης είναι αυτή που τους επηρεάζει παραπάνω. Είναι άτομα της συνήθειας και δύσκολα θα αλλάξουν τις συνήθειες τους. Το γεγονός ότι το αναγνωρίζουν είναι βέβαια θετικό.

Οι νέοι έχουν δημιουργήσει ένα νέο κόσμο, το ψηφιακό κόσμο στον οποίο κυριαρχούν τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης με τα οποία μπορούν και αλληλεπιδρούν με τους ακόλουθους τους επιλέγοντας τους τρόπους επικοινωνίας, τη συχνότητα, τους σκοπούς αλλά και την προσωπική τους επιθυμία. Επιπλέον, υιοθετούν πολλά στοιχεία από τον πραγματικό κόσμο και τον υιοθετούν στο «νέο» κόσμο που έχουν δημιουργήσει. Φαίνεται ότι δεν αναρωτιούνται τι είναι πραγματικό και τι όχι πλέον.

Αντίστοιχα, είναι εντυπωσιακό ότι παρατηρούν διαφορετικές συμπεριφορές σε άτομα που γνωρίζουν προσωπικά παρόλα αυτά δεν συνειδητοποιούν ή δεν θέλουν να παραδεχτούν ότι αυτό που παρουσιάζουν και οι ίδιοι στους λογαριασμούς και στα προφίλ τους είναι κάτι κατασκευασμένο ως προς το μεγαλύτερο βαθμό. Η κριτική και τα σχόλια είναι πράγματα που τους τρομάζουν και θέλουν να τα αποφύγουν, είτε γιατί δεν μπορούν να τα διαχειριστούν ή γιατί φοβούνται ότι θα βρεθούν ξαφνικά στο επίκεντρο της προσοχής με ότι και αν συνεπάγεται αυτό. Επομένως, είναι πολύ προσεκτικοί σε κάθε βήμα τους, ώστε να μην περιθωριοποιηθούν.

Παρόλο που προσπαθούν να αποφύγουν οι ίδιοι την κριτική, φαίνεται ότι δημιουργείται στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης ένας χώρος για «κουτσομπολιό», το οποίο το συνδυάζουν με τη διασκέδαση. Είναι εντυπωσιακό από τη μια να μιλούν για την κακή χρήση της ελευθερίας του λόγου στα Social Media και από την άλλη πλευρά να παρατηρούν όσα διαδραματίζονται στους διάφορους χώρους που στήνονται τα «καφενεία του χωριού» (Κωνσταντοπούλου, 2020, σ. 167)

Στο νέο-ψηφιακό κόσμο, ίσως τα παιδιά να νιώθουν περισσότερη ασφάλεια ελέγχοντας όσα προβάλλουν προς τα έξω. Προετοιμάζονται καλά αφού έχουν μελετήσει τι είναι αποδεκτό και τι μπορεί να αποδοκιμαστεί για να λάβουν και την αντίστοιχη ανταπόκριση. Δημιουργείται ένας εαυτός που νιώθει ασφαλής στα νέα πλαίσια αρκεί να τηρεί τους κανόνες. Παράλληλα, κατασκευάζουν μια νέα πραγματικότητα.

Αυτή πραγματικότητα μπορεί να συνδεθεί και να θεωρηθεί ως εικονική πραγματικότητα η οποία δημιουργεί κινδύνους σε περιπτώσεις τις οποίες, δεν μπορεί να ξεχωρίσει κανείς το πραγματικό με το εικονικό. Αυτή η εξέλιξη των πραγμάτων δίνει κάποια ερεθίσματα για μια μετέπειτα έρευνα του φαινομένου.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση:

Αντωνοπούλου, Μ. (2020). *Οι κλασσικοί της Κοινωνιολογίας: Κοινωνική θεωρία και Νεότερη κοινωνία*. Αθήνα: Σαββάλας.

Γιαννακόπουλος, Κ. Ι. (2005). *Εικονικές Κοινότητες: Μια κοινωνιολογική προσέγγιση του Διαδικτύου*. Αθήνα: Παπαζήση.

Goffman, E. (2006). *Η παρουσίαση του εαυτού στην καθημερινή ζωή*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Ζαφειρόπουλος, Κ. (2015). *Πώς γίνεται μια επιστημονική εργασία; Επιστημονική έρευνα και συγγραφή εργασιών*. Αθήνα: Κριτική.

Simmel, G. (1998). *Δοκίμια Κοινωνιολογίας*. Αθήνα: Αναγνωστίδη.

Καντζάρα, Β. (2008). *Εκπαίδευση και Κοινωνία: Κριτική διερεύνηση των κοινωνικών λειτουργιών της εκπαίδευσης*. Αθήνα: Πολύτροπον.

Κριαράς, Εμ. (1995). *Νέο Ελληνικό Λεξικό: Λεξικό της Σύγχρονης Ελληνικής Δημοτικής γλώσσας*. Αθήνα: Αθηνών.

Christakis, N.A. και Fowler, J.H. (2010). *Συνδεδεμένοι*. Αθήνα: Κάτοπτρο.

Κωνσταντοπούλου, Χ. (2020). *Σύμβολα, Αρχέτυπα και Φοβίες: Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία του Φαντασιακού*. Αθήνα: Παπαζήση.

Λάμνιαν, Κ. (2002). *Κοινωνιολογική θεωρία και εκπαίδευση: Διακριτές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Λυδάκη, Α. (2012). *Ποιοτικές μέθοδοι της κοινωνικής έρευνας*. Αθήνα: Καστανιώτη.

Babbie, E. (2011). *Εισαγωγή στην Κοινωνική Έρευνα*. (εισ., επιμ. Ζαφειρόπουλος Κ., μετ. Βογιατζής Γ.). Αθήνα: Κριτική (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2011 υπό τον τίτλο Introduction to Social Research).

Berger, P. και Luckmann, T. (2003). *Η κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας*. (επιμ. Κουζελής Γ. και Μακρυνιώτη Δ., μετ. Αθανασίου Κ.). Αθήνα: Νήσος (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1966 υπό τον τίτλο The social construction of reality).

Blackledge, D. και Hunt, B. (2004). *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Pasquier, D. (2007). *Κουλτούρες των Λυκειαίων: Η τυραννία της πλειοψηφίας*. (επιμ. Κορομηλά Έ., μετ. Νιγιάννη Κ.). Αθήνα: Κατάρτι (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2005 υπό τον τίτλο Cultures lycéennes la tyrannie de la majorité).

Πόλο, Ελ. και Μάνου, Σ.-Π. (2016). *Ανθρώπινες Σχέσεις και Διαδίκτυο*. Αθήνα: Bookstars.

Ritzer, G. και Stepnisky, J. (2020). *Σύγχρονη κοινωνιολογική θεωρία*. (επιμ. Κολοκυθά Μ., μετ. Χρηστίδης Γ. και Βρεττού Μ.). Αθήνα: Κριτική.

Τεγόπουλος, Γ. και Φυτράκη, Αν. (1997). *Ελληνικό Λεξικό: Ορθογραφικό, Ερμηνευτικό, Ετυμολογικό, Συνωνύμων, Αντιθέτων, Αρκτικόλεξων, Κυρίων ονομάτων*. Αθήνα: Αρμονία.

Τσενέ, Λ. (2012). *Από την κρίση των ΜΜΕ στα social media*. Αθήνα: Αιώρα

Fischer, L. (2003). *Κοινωνιολογία του σχολείου*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Χατζηγεωργίου, Γ. (2004). *Γνώθι το curriculum: Γενικά και Ειδικά θέματα αναλυτικών προγραμμάτων και διδακτικής*. Αθήνα: Ατραπός.

Ξενόγλωσση:

Ajjan, H., and R. Hartshorne. 2008. "Investigating Faculty Decisions to Adopt Web 2.0 Technologies: Theory and Empirical Tests." *The Internet and Higher Education* 11 (2): 71–80. <https://doi.org/10.1016/j.iheduc.2008.05.002>

Cedric Bheki Mpungose (2020). Are Social Media Sites a Platform for Formal or Informal learning? Students' Experiences in Institutions of Higher Education International. *Journal of Higher Education* Vol. 9, No. 5; <https://doi.org/10.5430/ijhe.v9n5p300>

Christine Greenhow, Beth Robelia, Joan E. Hughes. 2009c Learning, Teaching, and Scholarship in a Digital Age: Web 2.0 and Classroom Research: What Path Should We Take Now? *Educational Researcher*, Vol. 38, No. 4 (May, 2009), pp. 246-259 (14 pages) Πηγή: <https://www.jstor.org/stable/20532540>

Dabbagh, N., & Kitsantas, A. (2012). Personal Learning Environments, social media, and self-regulated learning: A natural formula for connecting formal and informal learning. *Internet and Higher Education*, 15(1), 3-8. <https://doi.org/10.1016/j.iheduc.2011.06.002>

Dabbagh, N., & Reo, R. (2011). Impact of Web 2.0 on higher education. In D. W. Surry, T. Stefurak, & R. Gray (Eds.), *Technology integration in higher education: Social and organizational aspects* (pp. 174–187). Hershey, PA: IGI Global. DOI: 10.4018/978-1-60960-147-8.ch013 Πηγή: <https://www.igi-global.com/gateway/chapter/51457>

Demir, M., & Şad, S. N. (2020). Social media and hidden curriculum: What do teacher-student interactions teach students? *İlköğretim Online*, 19(2), 889-903. doi:10.17051/ilkonline.2020.695317

DiVall, M. V., and J. L. Kirwin. 2012. "Using Facebook to Facilitate Course-Related Discussion Between Students and Faculty Members." *American Journal of Pharmaceutical Education* 76 (2): 1–5. DOI: <https://doi.org/10.5688/ajpe76232>

Erikson, E. H. (1950). *Childhood and society*. New York: Norton.

Erikson, E. (1968). *Identity, youth and crisis*. New York: Norton

- Evans, C., Hackney, R., Rauniar, R., Rawski, G., Yang, J., & Johnson, B. (2014). Technology acceptance model (TAM) and social media usage: an empirical study on Facebook. *Journal of Enterprise Information Management*, 27(1), 6-30 <https://doi.org/10.1108/JEIM-04-2012-0011>
- Gao, F., T. Luo, and K. Zhang. 2012. "Tweeting for Learning: A Critical Analysis of Research on Microblogging in Education Published in 2008–2011." *British Journal of Educational Technology* 43 (5): 783–801.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity: Self and society in the modern age*. UK: Polity
- Greenhow, C., and E. Robelia. 2009a. "Old Communication, New Literacies: Social Network Sites as Social Learning Resources." *Journal of Computer-Mediated Communication* 14: 1130–1161. <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2009.01484.x>
- Greenhow, C., and E. Robelia. 2009b. "Informal Learning and Identity Formation in Online Social Networks." *Learning, Media and Technology* 34 (2): 119–140. <https://doi.org/10.1080/17439880902923580>
- Greenhow, C., L. Burton, and B. Robelia. 2011. "Help from my "Friends:" Social Capital in the Social Network Sites of Low-income High School Students." *Journal of Educational Computing Research* 45 (2): 223–245. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8535.2012.01357.x>
- Greenhow, C., & Lewin, C. (2016). Social media and education: Reconceptualizing the boundaries of formal and informal learning. *Learning, Media and Technology*, 41(1), 6-30. <http://dx.doi.org/10.1080/17439884.2015.1064954>
- Gruzd, A., K. Staves, and A. Wilk. 2012. "Connected Scholars: Examining the Role of Social Media in Research Practices of Faculty Using the UTAUT Model." *Computers in Human Behavior* 28: 2340–2350. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2012.07.004>
- Hamidi, H., & Chavoshi, A. (2018). Analysis of the essential factors for the adoption of mobile learning in higher education: A case study of students of the University of Technology. *Telematics and Informatics* Volume 35, Issue 4, July 2018, Pages 1053-1070. <https://doi.org/10.1016/j.tele.2017.09.016>
- Malone JC, Liu SR, Vaillant GE, Rentz DM, Waldinger RJ. Midlife Eriksonian psychosocial development: Setting the stage for late-life cognitive and emotional health. *Dev Psychol*. 2016;52(3):496-508. doi:10.1037/a0039875
- Mao, J. 2014. "Social Media for Learning: A Mixed Methods Study of High School Students" *Technology Affordances and Perspectives*." *Computers in Human Behavior* 33: 213–223. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2014.01.002>
- Mason, R., and F. Rennie. 2007. "Using Web 2.0 for Learning in the Community." *The Internet and Higher Education* 10 (3): 196–203. <https://doi.org/10.1016/j.iheduc.2007.06.003>

Mazman, S. G., and Y. K. Usluel. 2010. "Modeling Educational Uses of Facebook." *Computers in Education* 55 (2): 444–453
<https://doi.org/10.1016/j.compedu.2010.02.008>

Meeus W, van de Schoot R, Keijsers L, Branje S. Identity statuses as developmental trajectories: A five-wave longitudinal study in early-to-middle and middle-to-late adolescents. *J Youth Adolesc.* 2012;41(8):1008-1021. doi:10.1007/s10964-011-9730-y

Neil Selwyn & Eve Stirling (2016) Social media and education ... now the dust has settled, *Learning, Media and Technology*, 41:1, 1-5.
<https://doi.org/10.1080/17439884.2015.1115769>

Orenstein GA, Lewis L. Erikson's Stages of Psychosocial Development. In: StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing.

Pangrazio, L., & Selwyn, N. (2018). "It's Not Like It's Life or Death or Whatever": Young People's Understandings of Social Media Data. *Social Media+ Society*, 4(3), 1-9. <https://doi.org/10.1177/2056305118787808>

Parsons T., *The school class as a social system: some of its functions in American society*, Harvard Educational Review, 4, Φθινόπωρο 1959.

Pimmer, C., S. Linxen, and U. Grohbiel. 2012. "Facebook as a Learning Tool? A Case Study on the Appropriation of Social Network Sites from Mobile Phones in Developing Countries." *British Journal of Educational Technology* 43 (5): 726–738.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-8535.2012.01351.x>

Selwyn, N. (2016). *Minding our language: why education and technology is full of bullshit... and what might be done about it*. London: Taylor & Francis.
<https://doi.org/10.1080/17439884.2015.1012523>

Siemens, G. (2005). Connectivism: A learning theory for the digital age. *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning*, 2(1) Πηγγή:
http://www.itdl.org/Journal/Jan_05/article01.htm

Siemens, G., & Tittenberger, P. (2009). *Handbook of emerging technologies for learning*.
Πηγγή:https://www.academia.edu/2857175/Handbook_of_emerging_technologies_for_learning

Vygotsky, L. (1978). Interaction between learning and development. *Readings on the development of children*. From: *Mind and Society* (p.p. 79-91). Cambridge, MA: Harvard University Press

Πηγγή: https://innovation.umn.edu/igdi/wp-content/uploads/sites/37/2018/08/Interaction_Between_Learning_and_Development.pdf

Ιστοσελίδες:

Στατιστικά χρήσης Social Media January 2023 :

<https://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/> (Πρόσβαση 21/09/2023)

Στατιστικά Ελλάδας από την Humble : <https://www.cnn.gr/tech/story/337153/poia-einai-ta-agapimena-social-media-ton-ellinon> (Πρόσβαση 21/09/2023)

SAFER INTERNET 4 KIDS GREECE:

<https://saferinternet4kids.gr/nea/%CF%84%CE%B9-%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B6%CE%B5%CE%B9-%CF%84%CE%BF-%CF%85%CF%80%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B3%CE%B5%CE%AF%CE%BF-%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B5%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7/> (Πρόσβαση 21/09/2023)

Southerton Dale & Forno Francesca. (2011, σ.3). Encyclopedia of Consumer Culture, chapter Social Networks. SAGE Publications link: <https://sk.sagepub.com/Reference//consumerculture/n410.xml> (πρόσβαση 21/09/2023)

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A4%CF%81%CE%B1%CF%80_%CE%BC%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B9%CE%BA%CE%AE (Πρόσβαση 21/09/2023)

Παράρτημα

Βίντεο γεωμετρικής επεξήγησης μιας θεμελιώδους μαθηματικής ταυτότητας, το οποίο χρησιμοποιήθηκε κατά την διεξαγωγή των συνεντεύξεων.

Πηγή: https://www.linkedin.com/posts/felipe-ochoa-cornejo_science-engineering-technology-ugcPost-7066040049783459840-n-wE?utm_source=share&utm_medium=member_desktop (Πρόσβαση 21/09/2023)

Επεξήγηση συμβόλων

(...)	Παύση για σκέψη
[...]	Αφαίρεση πρότασης
[λέξη]	Επεξήγηση